परिच्छेद-१ परिचय

१. पृष्ठभूमि :

नेपालमा योजनावद्ध विकास वि.सं. २०१३ सालदेखि प्रारम्भ भई हालसम्म १३ औं राष्ट्रिय आवद्यिक योजनाको कार्यान्वयन तहसम्म आईपुगेको छ। वि.सं.२०४६ सालको वहुदलीय व्यवस्थाको पुनःस्थापना पश्चात् स्थानीय स्रोत, साधन तथा क्षमता प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले विकेन्द्रीकरणलाई अवलम्बन गर्दै स्थानीय निकायका माध्यमबाट जनताहरुको सहभागितामा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने अभ्यासको थालनी समेत भएको छ।

यसै क्रममा स्थानीय निकायहरुलाई अधिकार सम्पन्न बनाई एक सवल सक्षम एवं जनउत्तरदायी निकायको रुपमा स्थापित गर्ने उद्देश्यले नेपालको संविधान २०७२ र स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ र तत् सम्बन्धी नियमावलीहरुले स्थानीयस्तरमा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने सम्पूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय निकायहरुलाई सुम्पिएको छ। स्थानीय तहहरुले आ-आफ्नो क्षेत्रको विकासका लागि आवद्यिक एव बार्षिक योजना तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था ऐनले गरेको छ।

नेपालको संविधान अनुसार नेपाल सरकारबाट स्वीकृत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन, स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई आ-आफ्नो क्षेत्रको वार्षिक, आवधिक तथा रणनीतिक विषय क्षेत्रगत मध्यकालिन र दीर्घकालीन योजनाहरु तयार गर्ने, कार्यान्वयन गर्ने र अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ। सो अनुसार स्थानीय तहको आवधिक, रणनीतिक विषय क्षेत्रगत एवं बार्षिक योजना तर्जुमा र नतिजा अनुगमनको लागि क्षेत्रगत स्थितिसहित स्थानीय तहको वस्तुस्थिती विवरण तयारी आवश्यक रहेको छ। उक्त विवरणमा आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वन तथा वातावरण र संस्थागत विकासका क्षेत्रमा गाउँपालिका भित्र रहेका भौतिक, प्राकृतिक, धार्मिक, साँस्कृतिक, सामाजिक, मानवीय स्रोत साधनहरुको तथ्याङ्कको विश्लेषण र प्रस्तुति संलग्न हुन आवश्यक छ।

स्थानीययोजना तर्जुमा तथा अनुगमनलाई सूचनामा आधारित, व्यवस्थित, एकीकृत, नतिजामूलक, सहभागितामूलक र प्रभावकारी बनाउन वस्तुस्थिती विवरणले निर्णयकर्ता तथा विकास प्रदायक संस्थालाई महत्वपूर्ण आधार प्रदान गर्दछ। तसर्थ वस्तुस्थिती विवरणमा योजना तर्जुमा, नतिजा अनुगमन तथा सेवा प्रवाहको लागि आवश्यक आधारभूत विवरण संकलन गर्ने र निश्चित अवधिमा त्यसलाई अद्यावधिक गर्दै उपलब्ध स्रोत साधनको समुचित उपयोग सुनिश्चित गर्नुपर्ने हुन्छ।

व्यवस्थित र प्रभावकारी रुपमा कुनै पनि योजनाको तर्जुमा गर्दा सूचना र तथ्याङ्कहरुको आवश्यकता पर्दछ । विद्यमान सामाजिक, आर्थिक, भौतिक, साँस्कृतिक एव वातावरणीय अवस्थाका बारे पर्याप्त जनकारी विना उपयुक्त योजना तर्जुमा गर्न सकिदैन । वास्तविक सूचना तथा तथ्यांकहरुको विश्लेषण विना तयार पारिएका योजनाहरु काल्पनिक, अपेक्षित प्रतिफल नदिने तथा असफल हुने सम्भावना रहन्छ । दिगो विकासको लागि योजनाहरुको तर्जुमा वैज्ञानिक एवं सहि ढंगमा गरिनु पर्दछ । यसका लागि स्रोत, साधन, सम्भावना र आवश्यकतासम्वन्धी यथार्थपरक सूचना एवं तथ्यांकहरु संकलन तथा विश्लेषण गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

नेपालको वर्तमान सन्दर्भमा लोकतान्त्रिक गणतन्त्र, समावेशीकरण र संघीयताले प्राथमिकता पाइरहेको अवस्थामा स्थानीय स्रोत साधनहरुको उचित पहिचान गरी जनताका वास्तविक चाहना र आवश्यकता अनुरुप योजना तर्जुमा हुनसके मात्र दिगो विकास सम्भव हुने कुरा निर्विवाद छ । यी तथ्यहरुलाई महसुस गरी हचुवाको भरमा योजना तर्जुमा गर्ने विद्यमान परिपाटीको अन्त्य गरेर स्थानीय तहहरुलाई आफ्नो क्षेत्रको वास्तविक सूचना तथा तथ्यहरु संकलन एवं विश्लेषण गरी, यसैको आधारमा आवधिक एव वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने परिपाटीको विकास भएको छ । यसै परिप्रेक्षमा गाउँपालिकाहरुले पनि योजना तर्जुमा गर्नुपूर्व गाउँपालिकामा उपलब्ध प्राकृतिक, भौतिक एवं मानवीय स्रोत साधनहरुको यथार्थ सूचनाले गाउ''पालिकाको प्राकृतिक स्रोतको दिगो उपयोग, वातावरणमैत्री विकास एवं वातावरणीय सन्तुलन, जलवायु परिवर्तनका असरहरुमा अनुकूलन, विपद व्यवस्थापन, फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा सरसफाई एवं गुणस्तरीय शिशा, स्वास्थ्य जस्ता विषयलाई सम्बोधनका लागि गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण अपरिहार्य छ ।

योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन मूल्यांकन कार्यलाई प्रभावकारी, सूचनामा आधारित तथा यथार्थ र वस्तुपरक बनाउनका लागि पनि गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण/पार्श्वचित्रको अत्यन्त ठूलो महत्व रहेको हुन्छ । गाउँपालिका पार्श्वचित्रबाट उद्देश्यमूलक ढंगले नतिजा प्राप्त हुने गरी गाउ''पालिकाको समग्र विकासलाई निर्देशित गर्न तथा गाउँपालिकाका महिला, वालवालिका, दलित, पिछडावर्ग, आदिवासी, जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक लगायत सवैको आधारभूत आर्थिक अवसरहरूमा पहुँच र सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत विकास क्रियाकलापहरुमा मूल प्रवाहीकरण गर्ने आधार तयार हुन्छ ।

गाउँपालिका वस्तुगत विवरणमा संलग्न सूचना एवं भौगोलिक सूचना प्रणालीमा आधारित नक्साहरुले गाउँपालिकाको स्थानगत स्वरूपलाई मध्यनजर गरी समग्र क्षेत्र तथा क्षेत्रको विकासमा सन्तुलन ल्याउनुका साथै स्थानीय सम्भावनालाई समृद्धिमा रुपान्तरण गर्न देखा परेका अवरोध

(Bottleneck) तथा समाधानका उपाय पहिचानका लागि उपयुक्त तवरले स्रोत साधनको विनियोजनलाई मार्गनिर्देश गर्न गाउँपालिका वस्तुस्थिति विवरणको महत्व रहेको छ ।

यसै क्रममा सोनमा गाउँपालिकाबाट पनि आफ्नो गाउँपालिकाको सर्वाङ्गिण विकासको लागि दीर्घकालीन सोँच बनाई सोहि अनुरुप आवधिक तथा वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने उद्देश्यले यो गाउँपालिका वस्तुस्थिति चित्रण तथा विश्लेषण, २०७५ (गाउँपालिका पार्श्वचित्र) दस्तावेज तयार गरिएको छ। सूचना प्रविधिमा आधारित वस्तुस्थिती विवरण संकलन, भण्डारण, प्रशोधन र विश्लेषणका आधारमा वस्तुस्थिती विवरण प्रकाशन र अद्यावधिक गर्नु नै आर्थिक दृष्टिले समेत दीगो सूचना व्यवस्थापन हुने लक्षका साथ यो पार्श्वचित्र तयार गरिएको हो ।

२. गाउँपालिका पार्श्वचित्रका उद्देश्यहरु :

गाउँपालिका पार्श्वचित्रका प्रमुख उद्देश्य विकास प्रक्रिया तथा सेवा प्रवाहका लागि नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरु तयार गर्न अत्यावश्यक आधारभूत तथ्यांक, सूचना वा विवरण संकलन, विश्लेषण तथा व्यवस्थापनका न्यूनतम विषयहरुमा एकरुपता र स्तरीयता कायम गरी तथ्याङ्क संकलनका पद्धति, प्रक्रिया, औजार तथा प्रक्रियाहरु निर्धारण गरी स्तरीय ढाँचामा गाउँवस्तुस्थिती विवरण तयारी गर्न दिशानिर्देश गर्नु रहेको छ । यसका अन्य उद्देश्यहरु निम्न अनुसार रहेका छन् :

३. दीर्घकालीन उद्देश्य

- गाउँपालिकाको समग्र विकासका लागि दीर्घकालीन सोँच एवं रणनीतिहरुलाई मध्यनजर गरी बस्तुस्थिति झल्कने तथ्यांक एवं सूचनामा आधारित यथार्थपरक र वस्तुपरक गाउँपालिकाको आवद्यिक एवं बार्षिक योजना तर्जुमा गर्न योगदान पुऱ्याउने,
- गाउँपालिकाका समग्र विषय क्षेत्रहरुका लागि गाउँपालिका बासिन्दाका आवश्यकताहरुबारे जानकारी भई तदअनुरुपका योजनाहरु तर्जुमा र कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउने ।

४. तत्कालीन उद्देश्य

- सरोकारवालाहरु लगायत सम्पूर्ण गाउँपालिकाबासीका लागि गाउँपालिकाको सूचनामा पहुँच पुऱ्याउने,
- गाउँपालिकाको समग्र राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक, वातावरणीय एवं भौतिक पूर्वाधारहरु तथा गाउँपालिका विकासको क्षमताबारे जानकारी प्राप्त गर्ने,
- गाउँपालिकाको विकासका लागि आवधिक गाउँ विकास योजना तथा बार्षिक योजना तर्जुमा एवं अनुगमन मूल्यांकन गर्ने आधार तयार गर्ने ।

- सङ्घीय शासन प्रणाली बमोजिम गाउँ वस्तुस्थिती विवरण तयार गर्ने कानूनी र नीतिगत आधार सहित कायान्वयनमा लैजान स्पष्ट कार्यविधि तय गर्ने,
- विषय क्षेत्रगत स्थितिसहित गाउँ वस्तुस्थिती विवरण तयारीका लागि स्तरीकृत तथ्याङ्कीय सूचकहरु प्रदान गर्ने,
- स्थानीय तहको तथ्याङ्क व्यवस्थापनमा एकरुपता र स्तरीयता कायम हुने गरी गाउँ वस्तुस्थिती विवरणको स्तरीय ढाँचा, तथ्याङ्क संकलनका औजार तथा प्रक्रिया तय गर्ने,
- स्थानीय तहको स्तरीकृत तथ्याङ्कीय आधार तयार गर्न तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन, भण्डारण तथा एकीकृत प्रतिवेदनको विधि, प्रक्रिया तथा फाराम निर्धारण गर्ने,
- स्थानीय तहमा सूचना प्रविधिमा आधारित तथ्याङ्क व्यवस्थापनका औजारहरु उपलब्ध गराउने र स्थानीय
- सरकारमा सूचना प्रविधिमूलक सूचना व्यवस्थापन संस्थागत गर्दै जाने,
- स्थानीय योजना तर्जुमाका लागि आवश्यक आधाररेखा सूचना (Baseine information) विवरण प्रस्तुत गर्ने,

५. कानूनी र नीतिगत आधार :

यस कार्यविधि तयार गर्न र यस कार्यविधि बमोजिम गाउँको वस्तुस्थिती विवरण तयार गर्न अनुसूची-१ मा उल्लेख भए अनुसारका कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थालाई आधारको रुपमा लिइएको थियो ।

कानुनी तथा नितीगत आधारहरु :

संवैधानिक व्यवस्था, कानूनी तथा नीतिगत आधार, तथ्याङ्कका मान्य सिद्धान्त र आधार, विगतका अनुभव तथा सिकाइलाई आधार मानी यो कार्यविधि तयार गरिएको छ । कार्यविधि तयारीमा नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन सम्वन्धी ऐन, नेपाल सरकारको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन, तथ्याङ्क ऐन, स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४ जस्ता कानुनी र नीतिगत व्यवस्था र साविकमा गाउँ र जिल्लाको वस्तुस्थिती विवरण तयारीमा अभ्यास गरिएको ढाँचा, विधि तथा प्रक्रियालाई प्रमुख आधारको रुपमा लिइएको छ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, विषयगत मन्त्रालय तथा सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय बीच राय परामर्श, छलफल गरी यस क्षेत्रमा विगत लामो समयदेखि संलग्न संस्था तथा विज्ञहरुका सुझाबहरु लाई समेत समेटेर यो कार्यविधि तयार गरिएको छ ।

सङ्घीय शासन प्रणाली तथा देहायअनुसारका प्रमुख विद्यमान कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थामा आधारित रही र यस वस्तुस्थिती विवरण तयारी कार्यविधि बमोजिम चरणबद्ध र व्यवस्थित रुपमा गाउँपालिकाले गाउँ वस्तुस्थिती विवरण तयार गर्न सक्नेछन् ।

क. नेपालको संविधान : नेपालको संविधानको अनुसूची ५ को क्रमसंख्या १३ मा केन्द्रीय तथ्याङ्क (राष्ट्रिय, अन्तरराष्ट्रिय मानक र गुणस्तर) लाई सङ्घको अधिकारको सूचीमा राखी नेपाल सरकारले यसको मापदण्ड निर्धारण गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ भने अनुसूची ६ को क्रमसंख्या ६ मा प्रदेश तथ्याङ्कलाई प्रदेशको अधिकारको सूचीमा सूचीकृत गरिएको छ । संविधानको धारा ५७ को उपधारा (४), धारा २१४ को उपधारा (२), धारा २२१ को उपधारा (२), धारा २२६ को उपधारा (१) अनुसार स्थानीय तहको अधिकारको सूची अनुसूची ८ बमोजिम हुनेछ । नेपालको संविधानको अनुसूची ८ मा स्थानीय तहको अधिकारको सूचीको क्रमसंख्या ६ मा स्थानीय तथ्याङ्क तथा अभिलेख संकलन सम्बन्धी अधिकार तथा क्रमसंख्या १७ मा वेरोजगारको तथ्याङ्क संकलन सम्बन्धी अधिकारलाई सूचीकृत गरेको छ ।

ख. नेपाल सरकारबाट स्वीकृत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारहरुको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन : नेपाल सरकारबाट स्वीकृत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको कार्य विस्तृतीकरणले केन्द्रीय तथ्याङ्क अन्तर्गत तथ्याङ्क सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, कानून, मापदण्ड, राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीको व्यवस्थापन र गुणस्तर निर्धारण, राष्ट्रियस्तरको गणना र सर्वेक्षण व्यवस्थापन, नेपाल स्ट ाण्डर्ड वर्गीकरण र मापदण्ड विकास र प्रयोग तथा तथ्याङ्क सम्बन्धी सल्लाहकारी भूमिका बारे उल्लेख गरेको छ । यसैगरी प्रदेश तथ्याङ्क अन्तर्गत तथ्याङ्क सम्बन्धी प्रदेश नीति, कानून तथा मापदण्ड, नेपाल स्ट्याण्डर्ड वर्गीकरण र मापदण्ड अनुसार प्रादेशिक तहको तथ्याङ्क व्यवस्थापन, प्रदेश तहको तथ्याङ्कको सूचना प्रणाली व्यवस्थापन तथा प्रादेशिक तथ्याङ्कीय अभिलेख संरक्षण र व्यवस्थापन आदि उल्लेख गरेको छ ।

संविधानको अनुसूची ८ को स्थानीय तहको एकल अधिकारको विस्तृतीकरणले स्थानीय तथ्याङ्क सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड तर्जुमा, वेरोजगारको तथ्याङ्कसहित स्थानीय तहको आधारभूत तथ्याङ्क व्यवस्थापन, तथ्याङ्कीय अभिलेख व्यवस्थापन, सूचना तथा प्रविधियुक्त तथ्याङ्क व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारमा रहेको छ ।

ग. तथ्याङ्क ऐन, २०१५ तथा नियमावली, २०४१ : जनतालाई अधिक मात्रामा ठोस हित हुने नीति निर्धारण गर्न, सरकारी निकायहरुको प्रशासकीय निपुर्णता बढाउन र मुलुकको आर्थिक गतिविधिबारे यथार्थ ज्ञान प्राप्त गर्न नेपाल सरकारलाई यथार्थ आधार चाहिने र त्यस्तो आधार जुटाउन तथ्याङ्क संकलन सम्बन्धी सुविधाको व्यवस्था गर्न तथ्याङ्क संकलन, विश्लेषण, अभिलेख र प्रकाशन गर्ने कामको निमित्त एक केन्द्रीय विभागको स्थापना गरी शान्ति, सुव्यवस्था, जनताको सुविधा र आर्थिक हित कायम राख्न तथ्याङ्क ऐन, २०१५ जारी गरिएको छ । तथ्याङ्क ऐन २०१५ को दफा ७ (क) उपदफा १ अनुसार सरकारी कार्यालय, सरकारी स्वामित्व भएको वा यस उद्देश्यको लागि सरकारी सहायता प्राप्त संस्था वा विदेशी व्यक्ति वा संस्थाले व्यावसायिक उद्देश्यले कुनै आर्थिक कुराको लगत, खबर वा तथ्याङ्क संकलन गर्न चाहेमा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट स्वीकृती प्राप्त गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । यस अनुसार तथ्याङ्क संकलन गर्न मनासिव देखिएमा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले स्वीकृति दिनेछ र त्यसरी स्वीकृति दिँदा विभागले तथ्याङ्क संकलन गर्दा अपनाउनु पर्ने प्रणाली र आवश्यक देखिएका अन्य शर्त समेत तोकिदिन सक्नेछ । तथ्याङ्क नियम, २०४१ अनुसार केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको प्रमुख जिम्मेवारी देहायअनुसार हुनेछ :

(क) नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएका कुराहरुको तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन, संग्रह एवं साँख्यिकीय सुधार, विश्लेषण र प्रकाशन गर्ने गराउने,

(ख) नेपालभरि तथा कुनै भागमा आर्थिक, सामाजिक, जनसंख्या इत्यादि जुनसुकै कुराको तथ्याङ्क सर्वेक्षण गर्ने र सो सम्बन्धी विवरण संकलन गर्ने गराउने,

(ग) तथ्याङ्क सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गर्ने

(घ) राष्ट्रिय गणनाहरु (जनसंख्या, कृषि, उद्योग व्यापार, यातायात र अन्य आवश्यक सवै किसिमका गणना) लिने प्रवन्ध मिलाउने र तिनको संचालन गर्ने भनी उल्लेख गरिएको छ ।

घ. स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ : स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ३ दफा ११ को उपदफा २ को च (२) र (३) ड

को (२), (४), (५) र (६) मा स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापन, दफा ११ को उपदफा २ थ (१), (२) (३), (४) र (५) मा वेरोजगारको तथ्याङ्क संकलन तथा दफा १२ को वडा समितिको काम, कर्तव्य अधिकार अन्तर्गत उपदफा २ को ख मा तथ्याङ्क अद्यावधिक तथा संरक्षण अन्तर्गत खण्डीकृत तथ्याङ्क र सूचना सहितको वडाको पार्श्वचित्र तयार तथा अद्यावधिक गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ।

ङ. स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४ : दिग्दर्शनको दफा ८.२ मा गाउँपालिका वा गाउँपालिकाले वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्नु पूर्व स्थानीय तहको भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा पूर्वाधार लगायतका क्षेत्रको यथार्थ स्थिति देखिने गरी वस्तुस्थिती विविरण Profile तयार वा अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ । अद्यावधिक वस्तुस्थिती विविरण आफ्नो Website मार्फत सार्वजनिक गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ।

६. वस्तुस्थिती विवरण तयारीका चरणहरु :

गाउँ वस्तुस्थिती विवरण चरणबद्ध, व्यवस्थित र सहभागितामूलक रुपमा तयार गर्ने ७ (सात) चरणहरु देहायअनुसार रहेका थिए:

चित्र नं. १ : गाउँ वस्तुस्थिती विवरण तयारीका चरणहरु

६.१ पहिलो चरण: वस्तुस्थिती विवरणको ढाँचा, सर्वेक्षण औजार र विधि तयारी तथा कार्ययोजना स्वीकृति :

स्थानीय तहको वस्तुस्थिती विवरण किन, कसरी, कहिले र कसले गर्ने भनी सबै तहगत प्रक्रिया निर्धारण गर्न सुरुवाति चरणमा वस्तुस्थिती विवरणको सूचकगत स्तरीय ढाँचा, तथ्याङ्क संकलन/सर्वेक्षण औजार र कार्यविधि तयारी गर्नु पर्नेछ । यस अन्तर्गतका कार्यहरु देहायबमोजिम गरियो :-

(क) गाउँक्षेत्रको भौगोलिक अवस्था, जनसंख्या, सामाजिक, आर्थिक, प्राकृतिक, भौतिक, वातावरणीय र संस्थागत वस्तुस्थिति झल्कने र भौगोलिक (वडा) तथा सामाजिक (लैङ्गिक र जातिगत) रुपमा खण्डीकृत विवरण खुल्ने गरी अनुसूची २ बमोजिमको वस्तुस्थिती विवरणको स्तरीय ढाँचा स्वीकृत गरियो । यसरी ढाँचा स्वीकृत गर्दा अनुसूची २ मा स्थानीय विशिष्टता र आवश्यकता अनुसार आवश्यक विषयहरु थप गरिएको थियो ।

(ख) स्वीकृत वस्तुस्थिती विवरणको स्तरीय ढाँचामा उल्लेख भएका विवरण तयार गर्न विश्वसनियता र उपलब्धताका आधारमा तथ्याङ्कका श्रोतहरुको आँकलन गरियो । सूचना प्रविधिमा आधारित भई देहाय बमोजिमका श्रोतबाट तथ्याङ्क तथा सूचना संकलन गर्न निर्णय गरियो ।

१. घरपरिवार सर्वेक्षण (सवै घरपरिवार वा नमूना सर्वेक्षणका लागि छनौट भएका घरपरिवार)

२. संस्थागत सर्वेक्षण (स्थानीय कार्यपालिकाको कार्यालय, डिभिजन तथा जिल्लास्थित विषयगत कार्यालय, शैक्षिक संस्था, स्वास्थ्य संस्था, वैंक तथा औद्योगिक/व्यावसायिक प्रतिष्ठान, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग तथा मातहतका कार्यालय, संघ/संस्था, सामुदायिक संस्था आदिको अभिलेख तथा उपलब्ध विवरण)

३. सहभागितामूलक लेखाजोखा सर्वेक्षण (जानकार अन्तरवार्ता, लक्षित समूह छलफल, स्थलगत अध्ययन, समूहगत छलफल आदि)

(ग) प्राथमिक श्रोतबाट तथ्याङ्क संकलनका लागि निर्धारित पारिवारिक विवरण संकलन फाराम र संस्थागत एवं सहभागितामूलक लेखाजोखा सर्वेक्षण फारामको प्रयोग गर्नुपर्नेछ । तथ्याङ्क संकलनका लागि यस कार्यविधिमा उल्लिखित तथ्याङ्क संकलन फाराम वा सर्वेक्षण औजार बारे निर्णय गरिएको थियो ।

(ङ) केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग तथा अन्तर्गतका कार्यालय, गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, डिभिजन तथा जिल्लास्थित सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारका कार्यालय, विद्यालय, स्रोतकेन्द्र, सेवा केन्द्र, चौकी, संघ/संस्था तथा समुदायमा आधारित संस्था आदि सबैको अभिलेख

तथा प्रतिवेदन, नापी विभागबाट प्रकाशित नक्शा तथा विभिन्न अध्ययन तथा सर्वेक्षण प्रतिवेदनबाट संस्थागत विवरण (द्वितीय स्रोततथ्याङ्क) संकलन गरिएको थियो ।

(च) जानिफकार अन्तरवार्ता, लक्षित समूह छलफल, स्थलगत अध्ययन, समूहगत छलफल आदि जस्ता सहभागितामूलक लेखाजोखा विधि प्रयोग गरी पारिवारिक विवरण तथा संस्थागत विवरणमा नपुग थप सूचना संकलन गरिएको थियो ।

(छ) गाउँपालिका वा गाउँपालिकाले वस्तुस्थिती विवरण तयारी गर्नु पूर्व यस कार्यविधिको अनुसूची २ बमोजिमको स्तरीय ढाँचा, अनुसूची ३ (क) र (ख) बमोजिमको तथ्याङ्क संकलन फाराम र यस कार्यविधिमा उल्लिखित प्रक्रिया गाउँ/गाउँ अनुसार सम्पन्न गरियो । वस्तुस्थिती विवरणको कानूनी तथा नीतिगत आधार, तयारी गोष्ठी, तथ्याङ्क संकलन, भण्डारण, प्रशोधन, विश्लेषण, प्रमाणीकरण कार्यशाला र अन्तिम प्रतिवेदन प्रकाशनका कार्यहरु समावेश गरिएको थियो ।

६.२ दोस्रो चरणः वस्तुस्थिती विवरण तयारी गोष्ठी : वस्तुस्थिती विवरण

तयारीको लागि गाउँपालिकाले कार्यपालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारी र सरोकारवालाहरु बीच वस्तुस्थिती विवरणको स्तरीय ढाँचा, तथ्याङ्कको स्रोत तथा संकलन एवं विश्लेषण तयारी विधिबारे साझा धारणा, बुझाई र अपनत्व कायम गर्न छलफलबाट एक कार्ययोजना तयार गर्नुपर्नेछ । वस्तुस्थिती विवरण तयार गर्ने कार्यको जिम्मेवारी र कार्ययोजना निर्धारण गर्नका लागि देहायबमोजिम एक दिनको वस्तुस्थिती विवरण तयारी गोष्ठी आयोजना गरिएको थियो ।

(क) वस्तुस्थिती विवरण तयारीको उद्देश्य, अवधारणा, कानूनी तथा नीतिगत आधार, तयारी विधि तथा प्रक्रिया, तथ्यांक संकलन फाराम र सूचना प्रविधि, सरोकारवालाहरुको पहिचान तथा भूमिका र कार्ययोजना सम्बन्धमा प्रस्तुति गरी सहभागितामूलक ढंगले छलफल गरिएको थियो । कार्यशालामा सिलसिलेवार रुपमा उपरोक्त विषयहरुको प्रस्तुति र छलफलमा सहजीकरण गरी साझा धारणा, बुझाई र प्रतिवद्धता कायम गरिएको थियो ।

(ख) वस्तुस्थिती विवरण तयारी कार्यशालामा देहाय बमोजिमको सहभागिता भएको थियो :-

गाउँ कार्यपालिकाको अध्यक्ष र पदाधिकारीहरु

गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

गाउँपालिकाका वडा सचिवहरु

शाखा/उपशाखा प्रमुखहरु

(ग) यस कार्यविधिको परिच्छेद १ मा उल्लेख भए बमोजिमको वस्तुस्थिती विवरण तयारीको उद्देश्य, अनुसूची १ बमोजिमको कानूनी तथा नीतिगत आधार, अनुसूची २ बमोजिमको सूचकगत स्तरीय ढाँचा, अनुसुची ३ (क) र (ख) बमोजिमका तथ्याङ्क संकलन फारामहरु र यसपछिका चरणमा उल्लेख भए बमोजिमको विधि तथा प्रक्रियाको संक्षिप्त प्रस्तुति गरी गरिएको थियो ।

(घ) कार्यशालामा वस्तुस्थिती विवरण तयारी कार्यमा विभिन्न सरोकारवालाको भूमिका र जिम्मेवारीसहित अनुसूची ५ को ढाँचामा कार्ययोजना गरिएको थियो ।

६.३ तेश्रो चरणः सर्वेक्षण वा तथ्याङ्क संकलन : वस्तुस्थिती विवरण तयारीका लागि यस कार्यविधि बमोजिम निर्धारित फाराम प्रयोग गरी आवश्यक तथ्याङ्क, सूचना वा विवरण संकलन गरिएको थियो । वस्तुस्थिती विवरणको स्तरीय सूचकगत ढाँचा अनुसार मुख्य गरेर संस्थागत र पारिवारिक विवरण सर्वेक्षण गरी प्राथमिक र द्वितीय गरी दुइ प्रकारका श्रोतबाट तथ्याङ्क संकलन गरिएको थियो । वस्तुस्थिती विवरण तयारी तथा अद्यावधिक गर्न संस्थागत अभिलेख तथा सहभागितामूलक सर्वेक्षणबाट तथ्याङ्क/सूचना संकलन गर्न जोड दिनुपर्नेछ र संस्थागत स्रोतबाट उपलब्ध नहुने विवरण मात्र प्राथमिक श्रोतबाट संकलन गरिएको थियो ।

(क) देहायमा उल्लेखित स्रोतलाई संस्थागत/आधारभूत स्रोतको रुपमा लिई सूचना संकलन गरिएको थियो ।

- केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले प्रकाशन गर्ने जनसंख्या सर्वेक्षण, गणना तथा अन्य आर्थिक सर्वेक्षण प्रतिवेदनहरु ।
- डिभिजन तथा जिल्लास्तरका संघीय तथा प्रदेश कार्यालय र सरोकारवाहरुबाट प्रकाशित प्रगति ।
- प्रतिवेदन, विवरण तथा अभिलेखहरु ।
- प्रमाणित भएका अनुन्धान संस्था वा अनुसन्धानकर्ताका प्रकाशनहरु ।
- पर्यटकीय क्षेत्र प्रवर्द्धनकोलागि प्रकाशन भएका प्रमाणित सूचना तथा पुस्तिकाहरु ।
- आधिकारिक तथा विश्वसनीय अन्य प्रतिवेदन तथा प्रकाशनहरु ।

(ख) संस्थागत (आधारभूत) तथ्याङ्क विवरण संकलनका लागि अनुसूची ३ (क) मा उल्लिखित तथ्याङ्क संकलन फाराम प्रयोग गर्नु पर्नेछ । यस फाराममा गाउँपालिकाको विशिष्टता वा आवश्यकतानुसार विवरण थप गरिएको थियो ।

(ग) वस्तुस्थिती विवरण तयार गर्ने कार्यको लागि अध्यक्षको निर्देशन बमोजिम गाउँकार्यपालिकाको सूचना वा योजना शाखाको प्रमुखले आवश्यक समन्वय, संयोजन र व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ । गाउपालिकाको वडा सचिवको जिम्मेवारी र परिचालन प्रक्रिया देहायअनुसार भएको थियो :

- गाउँकार्यपालिकाका अध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडाअध्यक्ष तथा शाखा प्रमुख, कर्मचारी एवम् प्राविधिक सहयोग टोलीको निर्देशन प्राप्त गर्ने तथा परामर्श गर्ने,
- वस्तुस्थिती विवरण तयारीका लागि तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन, विश्लेषण र प्रस्तुति सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रममा सहजीकरण गर्ने ।
- केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको गणना, सर्वेक्षण तथा तथ्याङ्क, जिल्ला तथा डिभिजन कार्यालय र
- सरोकारवाला निकाय र संस्थाहरुबाट प्रकाशित प्रगति प्रतिवेदन, सूचना विवरण तथा अभिलेख, प्रकाशित अनुसन्धानमूलक प्रकाशनहरु संकलन गरी गाउँपालिकासँग सम्बन्धित सूचना विवरणहरु तयार गर्ने,
- गाउँपालिका अध्यक्षले तोके बमोजिम निर्वाचित पदाधिकारी, सरकारी कार्यालय, संघ/संस्था, विकास साझेदार, नागरिक समाज वा अन्य प्रतिनिधिसँग राय परामर्श तथा अभिलेख अध्ययन गरी
- सूचना विवरण मस्यौदा गर्ने,
- संस्थागत सर्वेक्षण, स्थलगत अवलोकन, लक्षित समूह अन्तरवार्ता, जानकार व्यक्ति अन्तरवार्ता र
- संस्थागत अभिलेख आदिबाट तथ्याङ्क संकलन गर्न सहजीकरण गर्ने ।
- संस्थागत तथा सहभागितामूलक सर्वेक्षण, प्रकाशन र प्रतिवेदन पुनरावलोकन र पारिवारिक विवरण
- सर्वेक्षणबाट संकलन गरिएको तथ्याङ्क प्रशोधन, प्रस्तुति तथा विश्लेषण गर्ने, स्थानीय सहजकर्ता उपलब्ध नभएको अवस्थामा सहयोगी संस्था वा प्राविधिक टोलीको सहयोगमा गाउँकार्यपालिका कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीबाट यस सम्बन्धी कार्य गरिएको थियो ।
- स्थानीय सहजकर्तालाई संस्थागत तथा सहभागितामूलक सर्वेक्षण गरी तथ्याङ्क संकलनमा गाउँकार्यपालिकाका पदाधिकारी, वडा समिति र कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीबाट आवश्यक

सहयोग र सहजीकरण प्रदान भएको थियो ।

(घ) गाउँपालिका वडा सचिवहरुलाई थप जिम्मेवारी दिई परिचालन गरिएको थियो ।

(ङ) देहायका श्रोतलाई प्राथमिक स्रोतमानी सूचना संकलन भएको थियो ।

अन्य सर्वेक्षण (जानिफकार तथा लक्षित समूह अन्तरवार्ता, सहभागितामूलक लेखाजोखा वा अन्य)

(च) देहायको स्थितिमा प्राथमिक स्रोत(पारिवारिक विवरण सर्वेक्षण) बाट तथ्याङ्क संकलन गरिएको थियो ।

आधारभूत तथ्यांक, सूचना वा विवरण नरहेको अवस्थामा वा अद्यावधिक गर्नुपर्ने अवस्था रहेमा, राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन पाँच वर्ष भन्दा पुरानो भएमा, स्थानीय तहको नयाँ संरचना अनुसार भौगोलिक (वडागत) र सामाजिक (लैङ्गिक र जातिगत) रुपमा खण्डीकृत तथ्याङ्क आधार तयार गर्नु पर्ने भएमा, स्थानीय तहमा नीति तथा योजना तर्जुमा, सेवा प्रवाह, कार्यसम्पादन, नतिजा मापनका लागि स्थानीय परिवेश अनुसार आवश्यक तथ्याङ्क विवरण आवश्यक देखिएमा संरचनागत, सामाजिक र भौतिक परिवर्तनबाट सिर्जित नयाँ आयाम र सवाल (वातावरण, जलवायु परिवर्तन, विपद् आदि) सम्बोधनलाई उपलब्ध सूचनाले पूरा गर्न नसकेमा,

(छ) पारिवारिक विवरण संकलनका लागि अनुसूची ३ (ख) मा प्रस्तुत तथ्याङ्क संकलन फाराम प्रयोग गरिएको थियो ।

(ज) सर्वेक्षणलाई छिटो र प्रभावकारी बनाउन कम्प्युटर सफ्टवेयर प्रयोग गरिएको थियो । यदि कम्प्युटर सफ्टवेयर प्रयोग गर्न नसकिने अवस्थामा यस कार्यविधिको प्रक्रिया लागू हुने गरी गाउँपालिकाले निर्धारण गरेको भरपर्दो र उपयुक्त विधि बमोजिम भएको थियो ।

(झ) विवरण संकलन गर्न संभव भएसम्म स्थानीय तहमा कार्यरत कर्मचारीलाई परिचालन गरिएको थियो ।

१. पारिवारिक विवरण संकलनका लागि छनौट भएका गणकहरुले वडा समिति तथा वडा कार्यालय र स्थानीय जानिफकार व्यक्ति, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, शिक्षक र समाजसेवीको सहयोगमा सर्वेक्षण कार्य सम्पादन गरिएको थियो ।

२. गाउँपालिकाले यस प्रयोजनका लागि उपरोक्त योग्यता र अनुभवका आधारमा यथोचित संख्यामा सम्बन्धित वडाबाट योग्य व्यक्तिलाई गणकको रुपमा छनौट गरियो ।

३. छनौट गरिएका गणकहरुलाई गाउँकार्यपालिकाका तथा सहजकर्ताद्वारा तथ्याङ्क संकलन औजार तथा तथ्याङ्क संकलन विधि तथा प्रक्रिया बारे जानकारी प्रदान गर्न एक दिने अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गरिएको थियो ।

६.४ चौथो चरणः तथ्याङ्क विश्लेषण, प्रस्तुति र स्रोत नक्शा तयारी : यस चरणका कार्यहरु देहायबमोजिम गरिएको थियो ।

अ. तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषणः पारिवारिक विवरण तथा संस्थागत सर्वेक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई तथ्याङ्कको प्रकृति, स्रोतर आवश्यकता अनुसार प्रशोधन तथा विश्लेषण गरिएको थियो । वस्तुस्थिती विवरण तयारीको पारिवारिक विवरण तथा संस्थागत सर्वेक्षण विधिबाट संकलन गरिएको तथ्याङ्कलाई देहाअनुसार प्रशोधन तथा विश्लेषण गरियो ।

(क) पारिवारिक विवरण सर्वेक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई कम्प्युटर जस्ता सफ्टवयर प्रयोग गरी प्रविष्ट गर्न सकिने छ । विद्युतीय माभ्यमबाट गरिएको सर्वेक्षणमा तथ्याङ्क प्रविष्ट (Data Entry) गरिएको थियो ।

(ख) सहभागितामूलक लेखाजोखा तथा संस्थागत सर्वेक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई कम्प्युटरको MS Excel सिटमा तथ्याङ्क प्रशोधन गरी तथ्याङ्कशास्त्रीय विधिबाट विश्लेषण गर्न वा स्थानीय तहको सूचना व्यवस्थापन प्रणालीमा आवद्ध गरी विश्लेषण गरिएको थियो ।

(ग) उपरोक्त अनुसार संकलित तथ्याङ्कको प्रशोधन तथा विश्लेषण गाउँपालिकामा कार्यरत सम्बन्धित शाखाका कर्मचारी र स्थानीय सहजकर्ताद्धारा गरिएको थियो ।

(घ) विश्लेषणबाट प्राप्त सूचनाहरुलाई देहायबमोजिमको क्षेत्र अनुसार खण्डीकृत गरिएको थियो :-

- भौगोलिक (वडा)
- सामाजिक (लिङ्ग)
- संरचना (जातजाति)
- सामाजिक न्यायको नीतिले परिलक्षित गरेको क्षेत्रहरु
- स्थानीय आवश्यकताले निर्धारण गर्ने अन्य क्षेत्रहरु

(ङ) तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषणबाट प्राप्त सूचना तथा विवरणलाई आवश्यकता अनुसार उपयुक्त तालिका, सूचकांक, रेखाचित्र, नक्शा वा अन्य उपयुक्त स्वरुपमा रुपमा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

(च) संकलित तथ्याङ्कको प्रशोधन, विश्लेषण र प्रस्तुतिका लागि आवश्यकता अनुसार तथ्याङ्क विज्ञ वा प्राविधिक टोलीको सहयोग लिएको थियो ।

गाउँवस्तुस्थिती विवरणको महत्वपूर्ण भागको रुपमा देहायबमोजिम तयार गरियो :

(क) वस्तुस्थिती विवरणमा प्रस्तुत स्थानीय प्राकृतिक, भौतिक, साँस्कृतिक स्रोत साधनहरुको अवस्थिति एवं सामाजिक र आर्थिक अवयवहरुको स्थानगत स्थिति झल्काउने देहायका विवरणलाई नक्शामा प्रस्तुत गरी वस्तुस्थिती तयार गरियो ।

१. प्राकृतिक स्रोतसाधन (वन जंगल, नदीनाला, तालतलैया, पोखरी, कृषि, चरण क्षेत्र आदि),

२. साँस्कृतिक सम्पदा (मठमन्दिर, धार्मिक तथा साँस्कृतिक स्थल आदि),

३. पूर्वाधार विकास (पैदल मार्ग, सडक, पुल, कल्भर्ट, नहर, कुलो पैनी, खेलमैदान, आवास, खुल्ला क्षेत्र आदि),

४. सेवा केन्द्रहरु (गाउँपालिका केन्द्र, अस्पताल/स्वास्थ्य केन्द्र, विद्यालय/शैक्षिक संस्था, सेवा केन्द्र, बैंक तथा वित्तीय सस्था, सामुदायिक भवन, क्लव आदि)

६.५ पाँचौ चरणः वस्तुस्थिती विवरण मस्यौदा तयारी : वस्तुस्थिती विवरणको ढाँचा, सर्वेक्षण औजार तथा कार्यविधि, वस्तुस्थिती विवरण तयारी कार्यशाला, तथ्याङ्क संकलन तथा विश्लेषण प्रक्रियाको अन्तिम परिणाम वस्तुस्थिती विवरण प्रतिवेदन अनुसूची २ मा दिइएको ढाँचा अनुसार तथ्याङ्क विश्लेषणबाट प्राप्त सूचना तथा विवरण र स्रोतनक्शाको आधारमा तयार गरिएको थियो । यस सम्बन्धी अन्य विवरण देहायअनुसार राखियो :-

(क) तथ्याङ्क विश्लेषण गरी प्राप्त भएको सूचनालाई क्षेत्रगत, लैंगिक तथा सामाजिक आधारमा खण्डीकृत गरी निर्धारित ढाँचा बमोजिमका तालिका, सूचकांक, ग्राफ र चित्र, नक्शा आदि बीच तार्किक सम्बन्धको आधारमा क्रमबद्ध तरिकाले प्रस्तुत गरियो ।

(ख) विश्लेषणका क्रममा कुनै विवरण अधुरो, अस्पष्ट र विरोधाभासपूर्ण देखिएमा सो तथ्याङ्कलाई सरोकारवालासँग पुनः छलफल गरी निक्र्यौल गरियो ।

(ग) वस्तुस्थिती विवरणलाई प्रस्तुत गर्न, बुझ्न र प्रयोग गर्न सजिलो हुने गरी उपयुक्त भाग, खण्ड र उपखण्डमा विभाजन गरी प्रस्तुत गरियो ।

६.६ छैठौ चरणः गाउँ वस्तुस्थिती विवरण प्रमाणीकरण कार्यशाला (Validation Workshop): निर्धारित ढाँचामा गाउँ वस्तुस्थिती विवरणको पहिलो मस्यौदा तयार भए पश्चात वस्तुस्थिती विवरणको मस्यौदामा छलफल गर्न गाउँपालिकाले देहायअनुसार एक दिने प्रमाणीकरण कार्यशाला (Validation Workshop) को आयोजना गरिएको थियो ।

(क) प्रमाणीकरण कार्यशालामा देहायबमोजिम कार्यहरु गरिएको थियो ।

१. प्रस्तुत भएका सूचना तथा विवरणको शुद्धता र तथ्य यकिन गरी सुधारको लागि सुझाव संकलन गर्ने,

२.वस्तुस्थिती विवरणको मस्यौदाले समेटन् समावेश गर्न सुझाव आदान प्रदान गर्ने, नसकेका विषय क्षेत्र वा परिमार्जन गर्नुपर्ने पक्षहरु

३. वस्तुस्थिती विवरणमा प्रस्तुत तथ्याङ्क, सूचना तथा विवरणहरुको अन्तरसम्बन्ध र तुलनात्मक पक्षहरु यकिन गर्ने,

४. वस्तुस्थिती विवरण प्रकाशन पश्चात यसका विवरणहरु योजना तर्जुमा, विकास निर्माण, सेवा प्रवाह, कार्यसम्पादन र नतिजा अनुगमनमा उपयोग गर्ने प्रतिबद्धता जाहेर गर्ने,

(ख) कार्यशाला सञ्चालन विधि तथा प्रक्रिया देहायबमोजिम भयो :-

१. गाउँकार्यपालिकाले कार्यशालाको आयोजना गर्‍यो,

२. कार्यशालाको अध्यक्षता प्रमुखले गर्नु भयो,

३. वस्तुस्थिती विवरण तयारीमा संलग्न प्राविधिक टोली वा सहजकर्ता वा कर्मचारीले वस्तुस्थिती विवरणका प्रमुख विषय तथा सूचना विवरण प्रस्तुत गर्नु भयो,

४. प्रस्तुति पश्चात् सरोकारवालाहरुको तर्फबाट सुझाव संकलन गर्न वस्तुस्थिती विवरणमा प्रस्तुत खण्ड बमोजिमको समूहहरु बनाई समूहगत छलफल गरियो ।

५. समूहगत छलफल पछि प्रत्येक समूहबाट प्राप्त सुझावलाई पूर्णसत्र (Plenary) मा प्रस्तुत गरियो । ६. समूहगत तथा पूर्ण सत्रको छलफलबाट प्राप्त सुझाबहरुलाई लिपिबद्ध राख्यो,

(ग) कार्यशालाको छलफल र सुझावलाई समावेश गरी वस्तुस्थिती विवरण प्रतिवेदनलाई अन्तिम रुप दिईयो,

(घ) कार्यशालामा देहाय बमोजिमका सरोकारवालाको सहभागिता भयो ।

१. गाउँ कार्यपालिका पदाधिकारी,

२. गाउँकार्यपालिका शाखा/उपशाखा र विषयगत प्रमुख तथा कर्मचारीहरु,

३. गाउँ वडा कार्यालयका वडा सचिवहरु,

४. स्थानीय तहमा कार्यरत सङ्घीय र प्रदेश कार्यालयका प्रमुख/प्रतिनिधिहरु,

५. संघ संस्था, समुदायमा आधारित संस्थाका प्रमुख वा प्रतिनिधि,

६.७ सातौं चरणः वस्तुस्थिती विवरणको प्रतिवेदन तयारी तथा प्रकाशनः प्रमाणीकरण कार्यशालाबाट प्राप्त भएका सुझाबहरुलाई समावेश गरी देहायअनुसार वस्तुस्थिती विवरणलाई अन्तिम रुप दिई प्रकाशन गरियो :-

(क) मस्यौदा प्रतिवेदनमा परिमार्जन गर्नुपर्ने विषयहरु, कार्यशालाबाट प्रस्तुत सुझावहरु बारे सम्बन्धित सरोकारवालासँग आवश्यकतानुसार पुनःपरामर्श गरी वस्तुस्थिती विवरणलाई पूर्णता दिईयो ।

(ख) वस्तुस्थिती विवरणको स्तरीयता र गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि विज्ञहरुका सुझावहरुलाई समेत ध्यान दिई समावेश गरियो ।

(ग) वस्तुस्थिती विवरणको विद्युतीय प्रति तयार भई सकेपछि सो प्रतिवेदनलाई गाउँपालिकाले सार्वजनिक गरी आवश्यकता अनुसार छाँया प्रति, विद्युतीय वा सूचना प्रणाली, छापा माध्यमबाट प्रकाशन र प्रसारण गर्ने प्रावधान छ ।

७. अध्ययनको सीमा :

यो दस्तावेज मुलतः प्रारम्भिक तथा द्वितीय श्रोतहरुका आधारमा तयार गरिएको हुनाले एवं यस क्रममा कतिपय प्रक्रियागत अप्ठ्यारा समेत रहेका हुनाले यस दस्तावेजका केही सीमाहरु तल उल्लेखित गरिएको छ ।

क) सोनमा गाउँपालिकाको यो पहिलो अभ्यास भएकाले बिषयगत क्षेत्रका सूचनाका लागी विषयगत विशेषज्ञ तथा बिषयगत क्षेत्रहरुकै क्षमतामा भर पर्नु परेकोले कतिपय बिषयगत क्षेत्रहरुबाट प्राप्त सूचना अझै पर्याप्त र क्षेत्रगतरुपमा खण्डीकृत एवं अद्यावधिक गर्नुपर्ने महशुस भएको छ ।

ख) गाउँपालिका तथा गाउँभित्र रहेका संस्थाहरुमा प्रयाप्त सूचनाको कमी, जिल्लामा विषयगत कार्यालयहरुमा तथ्याङ्क सूचनालाई व्यवस्थित गरी राख्ने परिपाटी एवं क्षमतामा कमीका कारणबाट पर्याप्त, गुणस्तरीय र वहुबर्षीय सूचनाहरु प्राप्त गर्न नसकिएको ।

ग) पि. आर. ए. विधिहरुको प्रयोग गरिएको कारण संख्यात्मक विवरणहरु लिन कठिनाई भएको ।

घ) समुदायमा जानिफकारहरु प्रतिनिधिमुलक हुने भएको कारण सूचना तथा जानकारीमा सिमितता रहेको ।

सोनमा गाउँपालिका

परिच्छेद २ गाउँपालिकाको चिनारी

२.१ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना तथा राजनीतिक, प्रशासनिक विभाजन :

सोनमा गाउँपालिका नेपालको मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्र एवं प्रदेश नं. २ मा अवस्थित छ । नेपालको ७७ जिल्ला मध्ये एक महोत्तरी जिल्लामा १५ स्थानीय तह रहेको छ । जसमध्ये १० नगरपालिका र ५ गाउँपालिका रहेका छन । कुल ५७.७७ बर्ग कि. मी. क्षेत्रफलमा फैलिएको यो गाउँपालिका साविकको ४ वटा गा.वि.स.हरु क्रमशः सोनमा, रघुनाथपुर, खैरबनी र सुन्दरपुर मिलेर बनेका छन् । सोनमा गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय सोनमा १ मा रहेको छ । यो गाउँपालिका जिल्लाको सदरमुकामबाट १६ माईल उत्तर, पश्चिम मा रहेको छ ।

सोनमा गाउँपालिका अक्षांस २६° ८५′ र देशान्तर ८५° ७३′ मा अवस्थित रहेको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्बमा गौशाला, औरही न.पा. र समसी गा.पा., पश्चिममा सर्लाही जिल्ला, उत्तरमा गौशाला न.पा. र दक्षिणमा भारतको बिहार राज्य पर्दछ ।

२.२ राजनीतिक तथा प्रशासनिक विभाजन :

महोत्तरी जिल्लाका सोनमा गाउँपालिका नेपालको मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रको प्रदेश नं. २ अन्तर्गत जनकपुर अञ्चलमा अवस्थित छ । यस जिल्लामा ४ वटा संसदीय निर्वाचन क्षेत्र रहेका छन् । १० नगरपालिका र ५ गाउँपालिका रहेको यस सोनमा गाउँपालिकाको केन्द्र सोनमा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा ८ वटा वडाहरु रहेको छ ।

प्रशासनिक विभाजन

यस गाउँपालिकाको प्रशासनिक विभाजन निम्न अनुसार रहेको छ :-

प्रशासनिक विभाजन (**Administrative Division)**	
प्रदेश (Province)	२
जिल्ला (District)	महोत्तरी
सदरमुकाम (District Headquarter)	जलेश्वर
प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र नं.(Federal Parliament Election Area No.)	१,४
प्रदेश निर्वाचन क्षेत्र नं. (Provincial Election Area No.)	क, ख
वडा संख्या (No. of wards)	८

२.३ भू-उपयोग (माटो सम्बन्धी विवरण) :

यो क्षेत्र समान्यतः बाढी तथा सुख्खाको उच्च जोखिमको क्षेत्र हो । यस क्षेत्रमा भूमिगत जलाधार तुलनात्मक रुपमा अरु क्षेत्र भन्दा निकै गहिरो (तल भएकोले) यहां सिंचाईको कमी रहेको र क्षेत्रको माटो दोमट तथा बलौटे दोमट तथा अरु सामान्य भएपनि माटोमा पोषक तत्वको उपस्थिती अन्य क्षेत्रभन्दा कम छ । यस क्षेत्रमा राम्रो वाली लिन मलको प्रयोग भएको देखिन्छ ।

२.४ भू-क्षय संभावित क्षेत्र

भौगोलिक रुपमा यो गाउँपालिकाको भू-भाग समतल (तराई) समेटेको छ । यो गाउँपालिका समतल भू-भाग अति उव्जाउ क्षेत्र छ । वर्षेनी बर्षायाममा बाढी जानु यस क्षेत्रको नियतिनै छ यसले गर्दा यस गाउँपालिकाको प्रायः जसो भू-भागहरु जलमग्न भएर ठूलो दुखको कारण बन्ने गरेको छ ।

२.५ जलवायु / हावापानी

यो गाउँपालिका मनसुनी हावाद्धारा प्रभावित क्षेत्र भएका कारण यहाँ उष्ण जलवायु पाइन्छ । यहाँको अधिकत्तम तापक्रम गर्मीयाममा ४२ देखि ४५ डिग्री सेल्सियस भन्दा पनि बढी हुने गर्दछ । जसका कारण कहिलेकाँही तातोहावा लू पनि चल्ने गर्दछ । यस्तै जाडो याममा सबैभन्दा कम अथवा ५ डिग्रीसम्म पुग्दछ जसले गर्दा जाडो मौसममा शितलहर पनि चल्ने गर्दछ । यस गाउँपालिकामा वार्षिक १८४० देखि २२०० मिलिलिटरसम्म वर्षा हुने गर्दछ । वर्षायाममा ८० प्रतिशतसम्म वर्षा हुने गरेको छ भने जाडो याममा कम वर्षा हुने गर्दछ ।

२.६ जलसम्पदा (प्रमुख नदीनालाहरु) :

यो गाउँपालिकामा मुख्य नदीको रुपमा मरहा, कान्तवा र रुपनी नदीहरु रहेको छ । अधिकांश नदीमा हिउँदमा पानीको वहाव नहुने भए पनि वर्षातको समयमा पानीको मात्रा निकै बढी हुने र गाउँ, वस्ती तथा भौतिक संरचनाहरु डुवानमा पर्ने तथा क्षतिग्रस्त हुने गरेको छ ।

२.७ प्रमुख पोखरी तथा तलाउहरु

सोनमा गाउँपालिकामा निजी तथा सार्वजनिक पोखरीहरुको उल्लेख्य संख्या भएको गाउँपालिका हो । यहाँ भएका पोखरीहरुमा अधिकांश नीजि प्रयासमा निर्मित एवं संचालित छन् । केही मात्र सार्वजनिक वा सरकारी प्रकृतिका छन् । ती मध्ये अधिकांश पोखरीमा माछा राखिएका र व्यवसाय गरिएका छन् । नयाँ र पुराना गरी जम्मा ३४ पोखरीहरु यस गाउँपालिका भित्र रहेका छन । सो मध्ये सार्वजनीक १४ र नीजि २० पोखरीहरु रहेका छन् ।

२.८ गाउँपालिकाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि

यस गाउँपालिकाको नामाकरणबारेको सन्दर्भमा नेपाल सरकारको निर्णय अनुसार साविकका ४ वटा गा.वि.स.हरु क्रमशः सोनमा, खैरबनी, रघुनाथपु र सुन्दरपुर मिलाएर **सोनमा गाउँपालिका** नामाकरण गरिएको छ ।

२.९ गाउँपालिकाका अन्य प्रमुख विशेषताहरु

यसरी गाउँपालिकामा प्राकृतिक, धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक आदि विभिन्न किसिमका स्रोत, साधन, सम्पदा, परम्परा आदि जस्ता विशेषताहरु रहेका छन् । जसलाई गाउँपालिकाले गौरव गर्न लायक कुराहरुमा मान्ने गरेको छ ।

२.१० धार्मिक स्थलहरु

यस गाउँपालिकामा धार्मिक स्थलहरु धार्मिक हिसावले निकै आस्थाका केन्द्रका रुपमा रहेका छन् । रामजानकी मन्दिर, ब्रह्मस्थान, खाकीबाबा, सोमनाथ मन्दिर, रामनाथ सर्वेश्वर मन्दिर,राजदेवी मन्दिर, त्रिलोकीनाथ महादेव मन्दिर, दुर्गा मन्दिर, बलिया बाबा मन्दिर, गेरुका मन्दिर, मंगलनाथ महादेव मन्दिर, सुन्दरनाथ महादेव मन्दिर, शिवधनी कुट्टी, कैलाश कुट्टी, बसहाबाबा मन्दिर, सलहेश महराज, महारानी स्थान, हनुमानजी मन्दिर, भोलेबाबा मन्दिर, डिहबार स्थान, शिव मन्दिर, रामजानकी कुटी र मस्जिद रहेका छन् ।

यस गाउँपालिकामा रहेको मंगलनाथ मन्दिर सोनमाको पौराणीक हिसावले धेरै नै महत्व रहेको छ ।

२.११ सांस्कृतिक तथा ऐतिहासिक क्षेत्र

सांस्कृतिक तथा ऐतिहासिक क्षेत्र र संस्कृतिका रुपमा मंगलनाथ मन्दिरलाई मानिन्छन् । चाडपर्व तथा मेलाले धार्मिक साास्कृतिक तथा सामुदायिक परम्पराको संरक्षणबाट खुशियाली साटासाट तथा मनोरञ्जनका लागि यस गाउँपालिकाले महत्वपूर्ण स्थान ओगटेको छ । यस गाउँपालिकाका हिन्दु समुदायमा मनाईने चाडपर्वहरु रक्षाबन्धन, तीज, ऋषिपञ्चमी, कृष्णाष्टमी, विश्वकर्मा पूजा, जितिया, दशै, दुर्गापूजा, दिपावली, छठ, विवाह पञ्चमी, माघे साक्रान्ती, शिवरात्री, होली, रामनवमी, जुडशितल तथा सतुआईन आदी हुन् । यी मध्ये पनि दिपावली, छठ र होली बिशेष आकर्षण तथा उत्साहका साथ मनाईन्छ भने कृष्णाष्टमी, दुर्गापूजा, शिवरात्रीमा धार्मिक मेलासमेत लाग्ने गर्दछ । यसैगरी मुस्लिम समुदायमा मनाईने चाडपर्वहरु रमजान, ईद-उल-फितर, बकरिद, मोहरम ताजया आदी हुन् । यसबाहेक आ-आफ्नो जातीय धार्मिक तथा साास्कृतिक परम्पराअनुसार अन्य चाडपर्व पनि उत्साहकासाथ मनाईने गरिन्छ । यी चाडपर्वहरुले सामाजिक सद्भाव कायम राख्न सहयोग हुने गरेको छ ।

२.१२ गाउँपालिकाका विकासका संभावनाहरु :

- सहभागितामूलक छलफलबाट निम्न उल्लेखित गाउँपालिका विकासका प्राथमिकतायुक्त बिषय क्षेत्रहरुमा निर्धारण गरिएको छ ।
- कृषि तथा सिँचाई (कृषिमा व्यवसायीकरण, उन्नत पशुपालन, मत्स्यपालन, फलफूल खेती, सतह तथा भूमिगत सिँचाई)
- शिक्षा (गुणस्तरीय शिक्षाका लागि सामुदायिक विद्यालयको सुदृढीकरण, प्रारम्भिक वालविकास केन्द्र, सीपमुलक एवम् व्यवशायिक शिक्षा)
- सामाजिक विकासः (महिला, पिछडा वर्ग, दलित, मुस्लिम, अपाँगता भएका व्यक्ति, वालवालिका, द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति, एकल महिला, जेष्ठ नागरिक, युवा, तेश्रो लिङ्गी
- खानेपानी तथा सरसफाई (स्वच्छ खानेपानी, शौचालय)
- स्वास्थ्य (गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा, स्वास्थ्य सेवा, सुविधा र पूर्बाधारमा पहुँच, मातृस्वास्थ्य, वालस्वास्थ्य)
- पूर्बाधार विकास (सडकहरुको स्तरोन्नती, नवीकरणीय उर्जा प्रबर्द्धन, सूचना सञ्चार प्रबिधिको विकास)
- सुशासन (सहभागितामूलक योजना तथा निर्णय प्रक्रिया, नागरिक समाजको सशक्तिकरण, जवाफदेही राजनीतिक संस्कार, पारदर्शी कार्यप्रणाली, सूचनामा नागरिकको पहुँच)
- उद्योग (स्थानीय स्रोतमा आधारित उद्योगको स्थापना र विकास, वन तथा कृषिजन्य उद्योगहरु)
- वातावरण, वन तथा भूसंरक्षण (साझेदारी वन, सार्वजनिक जग्गा व्यवस्थापन, नदी नियन्त्रण)
- पर्यटन तथा संस्कृति (धार्मिक पर्यटन, स्थानीय भाषा तथा मैथली संस्कृति र परम्परा,)
- सहकारीसँग सम्वन्धित कार्यक्रम

परिच्छेद ३ : पारिवारिक विवरण तथा जनसंख्या अवस्था

३.१ जनसंख्याको आकार

यस गाउँपालिकाको कुल घरधुरी संख्या ६३४१ रहेको छ । कुल जनसंख्याको ३८७४७ मध्ये १९६३७ (लगभग ५०.६९ प्रतिशत) पुरुष तथा १९११० (लगभग ४९.३१ प्रतिशत) महिला रहेका छन् ।

हालको वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स. हरु	साविक वडा नं.	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला	लैगिंक अनुपात	घरपरिवार संख्या
१	सोनमा	१,२,३,४,६	४८७१	२४८२	२३८९	१०३.८९	८३४
२	सोनमा	५,७,८,९	४२५१	२१५६	२०९५	१०२.९१	६९५
३	रघुनाथपुर	१,२,३,४, ५,६,७,८,९,	६३०७	३२१३	३०९४	१०३.८५	१०१३
४	खैरबनी	१,२,३,४,५	४९९५	२५४९	२४४६	१०४.२१	८३४
५	खैरबनी	६,७,८,९	४१४५	२१५२	१९९३	१०७.९८	६५२
६	सुन्दरपुर	१,२,३	४९६०	२४५५	२५०५	९८.०	८३९
७	सुन्दरपुर	४,५,६	५२९३	२६५२	२६४१	१००.४२	८७२
८	सुन्दरपुर	७,८,९	३९२५	१९७८	१९४७	१०१.५९	६०२
जम्मा			३८७४७	१९६३७	१९११०	१०२.७६	६३४१

वडा अनुसारको जनसंख्या

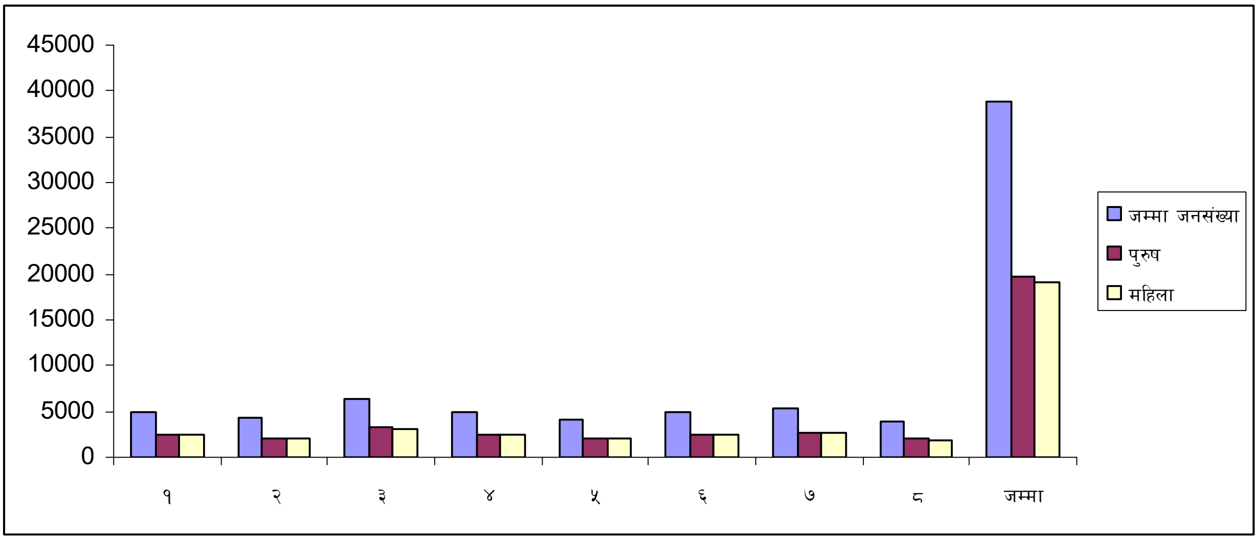

गाउँपालिकामा महिला पुरुषको अवस्था

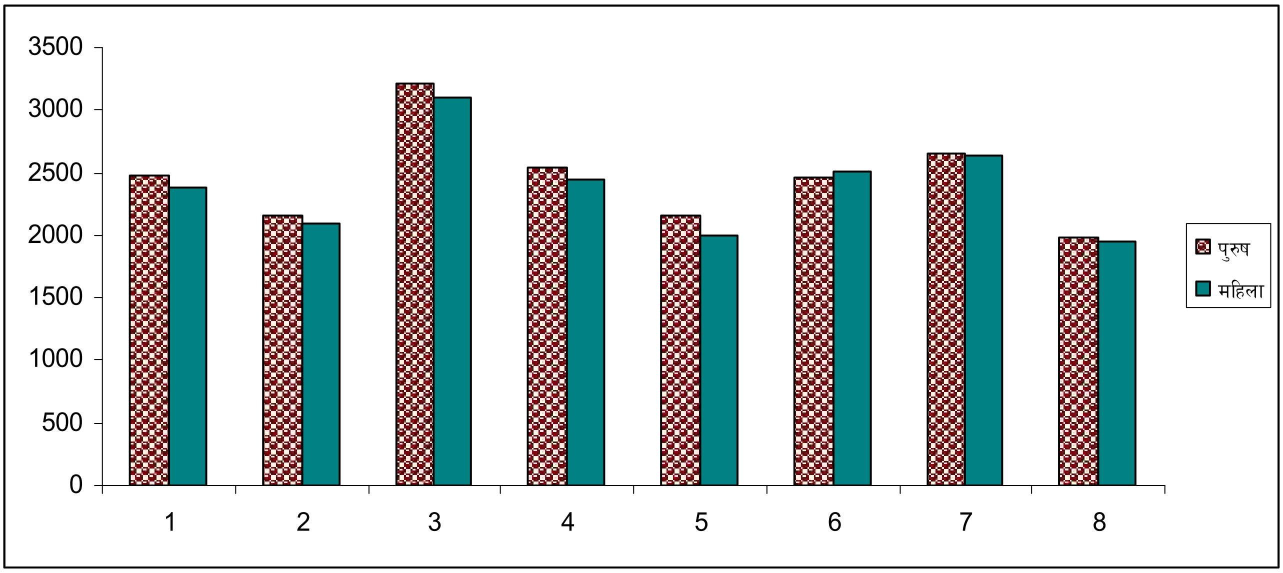

३.२ उमेर समूह तथा लिंग अनुसार जनसंख्या

सि.नं.	उमेर समुह	जम्मा	पुरुष	महिला
१	००-०४	४९३६	२४८९	२४४७
२	०५-०९	४९८२	३०१९	२९६३
३	१०-१४	५२५८	२७१२	२५४६
४	१५-१९	३२०१	१७३१	१३७०
५	२०-२४	२८१२	१३५६	१४५६
६	२५-२९	२८८६	१३५२	१५३४
७	३०-३४	२५०१	११८९	१३१२
८	३५-३९	२०७३	१०४६	१०२७
९	४०-४४	१८७४	९३०	९४४
१०	४५-४९	१५१४	७५६	७५८
११	५०-५४	१४१५	७३३	६८२
१२	५५-५९	१२५२	६६१	५९१

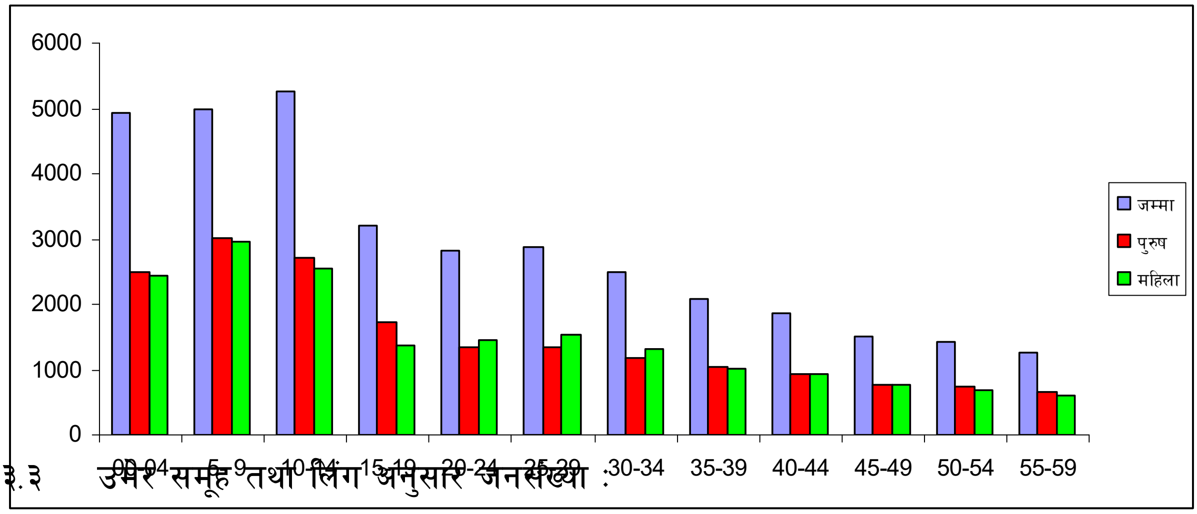

३.३ उमेर समूह तथा लिंग अनुसार जनसंख्या :

उमेर समूहगत रुपमा हेर्दा गाउँपालिकामा सवैभन्दा बढी जनसंख्या ५ देखि ९ वर्ष उमेर समूहका ५९८२ रहेका छन् । त्यसबाहेक १० देखि १४ वर्षको उमेर समुहका जनसंख्या पनि उल्लेख्य देखिन्छ । १५ देखि ५९ वर्षको उमेर समुहको जनसंख्यालाई उन्पादनशिल जनसंख्या मान्ने गरिन्छ ।

३.४ जातजातिगत आधारमा गाउँपालिकाको जनसंख्या

यस गाउँपालिकामा जम्मा ३९ जातजाती तथा २ भाषाभाषी रहेका छन् । जातजातिगत आधारमा सोनमा गाउँपालिकामा यादव, मुस्लिम, तेली, चमार, कोईरी, मलाह, नुनीया, लोहार र धानुक समुदायको उच्च उपस्थिति रहेको छ । दलित समुदायको पनि उल्लेख्य बसोवास रहेको छ ।

सि.नं.	जातजाती	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला
१	यादव	१६७८१	८६८९	८०९२
२	मुसलिम	३५६३	१६७२	१८९२
३	तेली	१७४६	८८८	८५८
४	चमार	१३८२	७०३	६७९
५	कोईरी	११९९	६१२	५८७
६	सन्यासी	२८	१७	११
७	धानुक	८५४	४२७	४२७
८	मुसहर	६१९	३१७	३०२
९	पासवान	६४३	३१९	३२४
१०	गडेरी/भेरिहर	१६६	८०	८६
११	सोनार	५९८	३०९	२८९

१२	थारु	१३९	७३	६६
१३	ब्राह्मण	४०६	२०५	२०१
१४	मलाह	१०७७	५५०	५२७
१५	कलवार	५७	२७	३०
१६	हजाम	७२०	३४२	३७८
१७	सुडी	८८०	४४९	४३१
१८	तत्मा	१३६	६९	६७
१९	खत्वे	५१०	२४०	२७०
२०	धोवी	६०३	३००	३०३
२१	कुम्हार	२२२	१०५	११७
२२	हलुवाई	३५५	३९४	१६१
२३	बडई	४८९	२३२	२५७
२४	माली	११९	६०	५९
२५	सुनवार	१३	५	८
२६	डोम	८६	४८	४८
२७	धुनिया	६०८	३११	२९७
२८	सन्यासी	२८	१७	११
२९	कथबनिया	९८	६१	३७
३०	कानु	६७२	३२४	३४८
३१	लोहार	९४६	४८८	४५८
३२	नटुवा	२७	१४	१३
३३	तमांग	५८	३०	२८
३४	नुनिया	१३३१	६७२	६५९
३५	बिन	१०९	५९	५०
३६	कायस्त	९४	४५	४९
३७	क्षेत्री	९६	५३	४३
३८	ब्राम्हण पहाड	३०५	१५४	१५१
३९	अन्य	१९२	८१	१११

यो गाउँपालिकामा यादव, मुस्लिम, तेली, चमार, कोइरी, कुर्मी, धानुक, पासवान, सोनार, ब्रह्मण, मलाह, हजाम, कानु, लोहार, तत्मा, खत्वे, धोवी, नुनीया, हलुवाई, कायस्त, बरई, बनिया, भेरिहर, माली, डोम, धुनीया, नटुवा, क्षेत्री, तमांग, मुसहर, कलवार, सुडी, थारु, सन्यासी, कथबनीया, सुनुवार तथा अन्य जातीहरुको बसोवास रहेको पाइन्छ ।

३.५ धर्म अनुसार गाउँपालिकाको जनसंख्या

धर्म वा सम्प्रदाय	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
हिन्दु	१७९६६	१७२१८	३५१८४	९०.८
इस्लाम	१६७१	१८९२	३५६३	९.२
जम्मा	१९६३७	१९११०	३८७४७	१००

धर्म अनुसार गाउँपालिकाको अवस्था

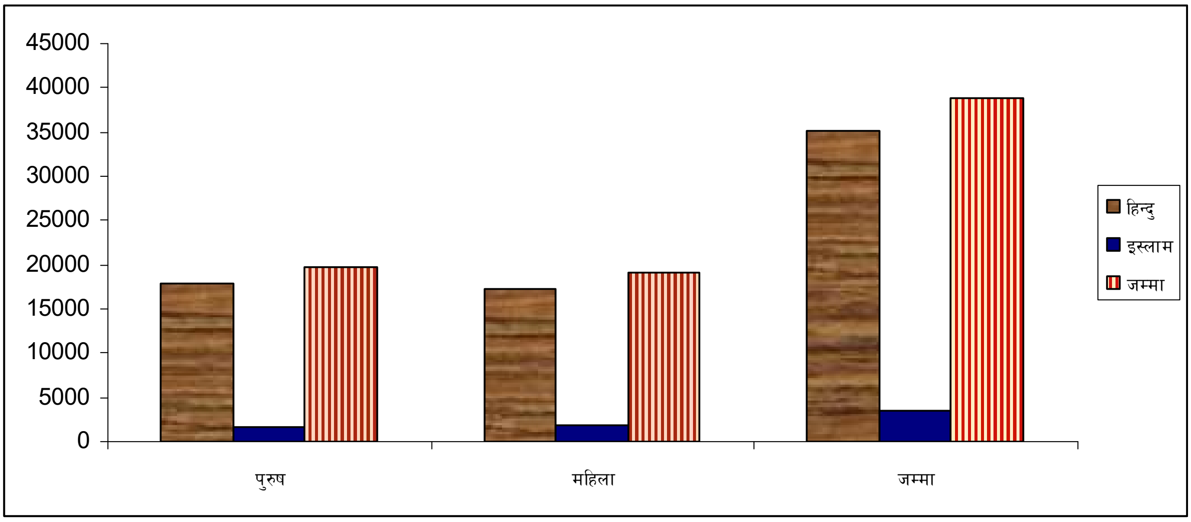

यस गाउँपालिकामा रहेको जनसंख्याको धर्मप्रतिको आस्थामा अधिकत्तर रुपमा हिन्दु धर्म र मुस्लिम धर्म रहेको छ । झण्डै ९०.८ प्रतिशत जनसंख्याले हिन्दु धर्म अंगालेका छन । त्यसपछिको जनसंख्या भनेको इस्लाम वा मुसलमानहरुको ९.२ प्रतिशत रहेको छ ।

३.६ मातृभाषाका आधारमा गाउँपालिकाको जनसंख्याको विवरण:

यस गाउँपालिकामा ३९ जातिका मानिसहरुको बसोवास रहेको छ । यी जातिहरु मध्ये धेरैले मैथिली भाषा बोल्दछन भने दोस्रोमा उर्दु भाषा बोल्ने गरेका छन । त्यसबाहेक नेपाली भाषा पनि बोल्दछन । मैथिली भाषा बोल्नेहरुको संख्या ९५.३ प्रतिशत भन्दा बढी देखिन्छ ।

मातृभाषा	जनसंख्या
मैथिली	३६९४१
उद्रु	१८०६

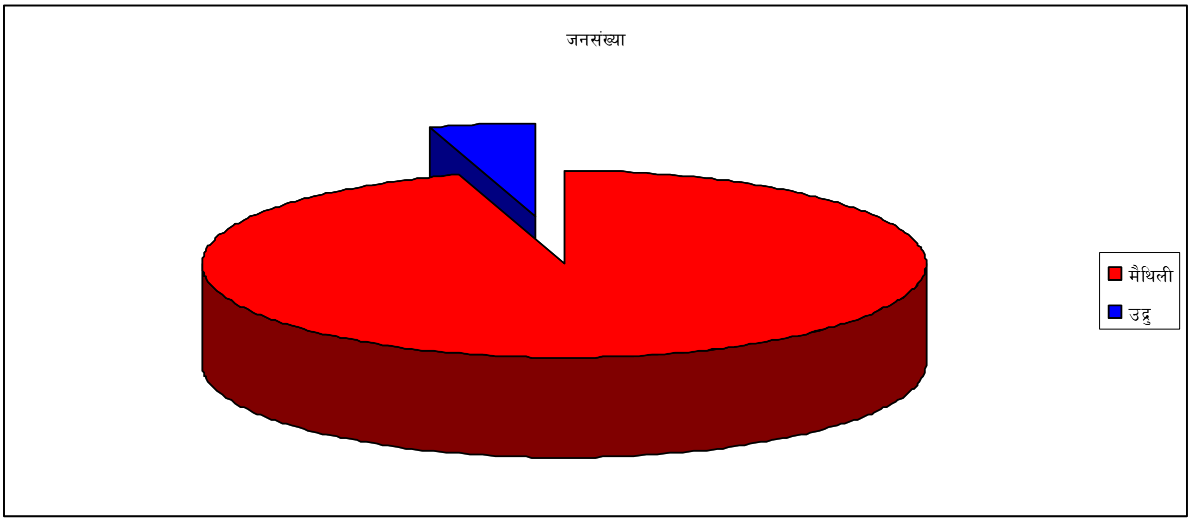

३.७ घरधुरी स्वामित्वको आधारमा :

सि.नं.	विवरण	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	आफ्नो	६२८८	९९.१६
२	भाडामा	२३	०.०३
३	संस्थागत	३०	०.८३
	जम्मा :	६३४१	१००

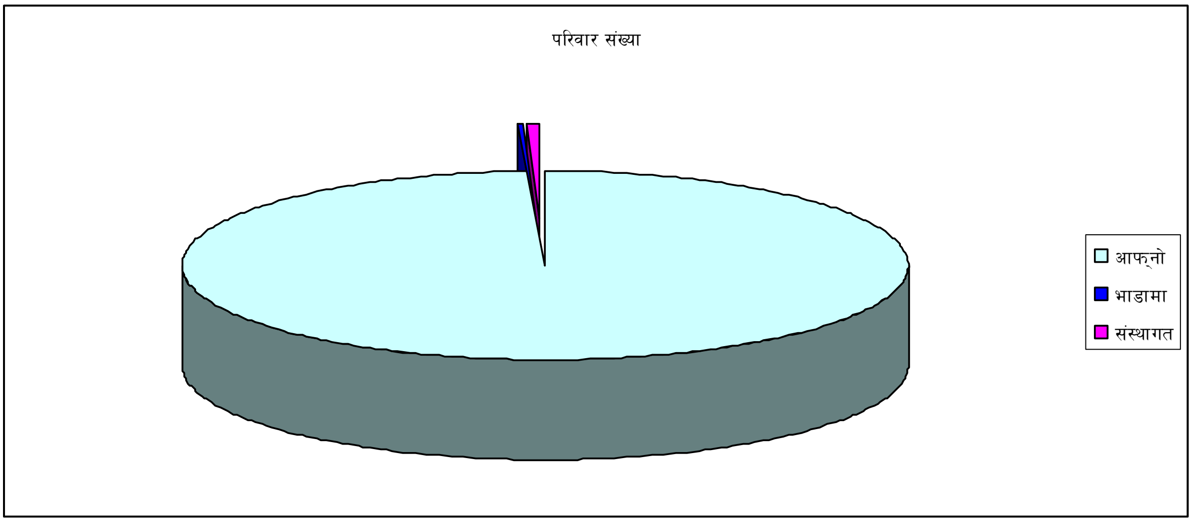

३.८ अपाङ्गता भएकाहरुको विवरण

नेपाल सरकारले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको अधिकार सम्बन्धी महासन्धि र यसको इच्छाधिन आलेख २००६ लगायत अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरुलाई व्यवहारमा उतार्नका लागि समुदायमा आधारित पुनःस्र्थापना कार्यक्रम, विशेष शिक्षा, समाहित शिक्षा, निःशुल्क सहायक सामग्री, अपाङ्गतासम्बन्धी चेतनामूलक श्रव्य दृश्य सामग्री, समावेशीकरण, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको संस्थागत विकास अनुदान, सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण लगायत विभिन्न लक्षित कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ ।

३.९ अपाङ्गता भएका जनसंख्या

सि.नं.	अपाङ्गता भएका जनसंख्या	जम्मा	पुरुष	महिला
१	शारीरिक अपाङ्गता	२९४	१७०	१२४
२	दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता	४१५	१७१	२४४
३	सुनाई सम्बन्धी अपाङ्गता	११९	७७	४२
४	श्रवण दृष्टिविहिन	१५	१०	५
५	स्वर बोलाई सम्बन्धी	८३	५४	२९
६	मानसिक अपाङ्गता	५८	३७	२१
७	बौद्धिक अपाङ्गता	२३	११	१२
८	बहु अपाङ्गता	७३	४१	३२
जम्मा		१०८०	५७१	५०९

यस गाउँपालिकामा रहेका जनसंख्याहरुमा २.७८ प्रतिशत अपाङ्गता रहेका *छन ।*

३.१० व्यक्तिगत घटना विवरण (२०७६ चैत्र मसान्त सम्म दर्ता भएका विवरण अनुसार) :

वडा नं.	जन्म	मृत्यु	विवाह	सम्बन्ध विछेद (जोडी)	बसाई सराई	
					आएको	गएको
१	४४२	३७	१६१	१	७	३३
२	४६८	३२	२४१	०	६	५१
३	५०८	५०	१००	०	२	१४
४	५४९	७७	१६९	०	०	२०
५	४३७	२६	१४९	०	०	६
६	५२७	३७	१७५	०	८	०
७	३५८	३८	११४	०	३	२६
८	२५२	३०	८४	०	६	२०
जम्मा :	३५४१	३२७	११९३	१	३२	१७०

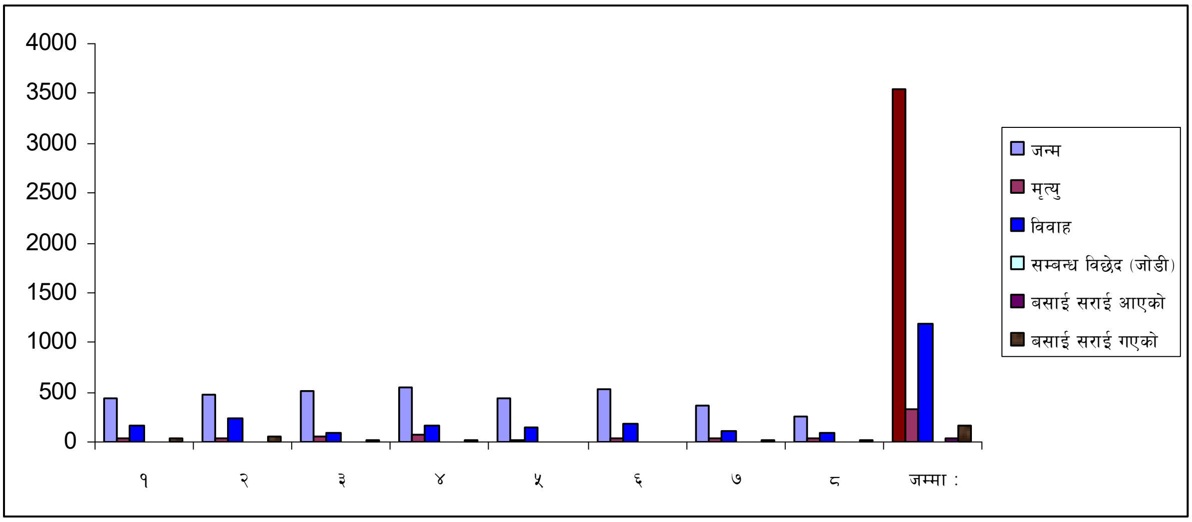

३.११ सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम विवरण (गत आ.व.को एक वर्षको विवरण)

वडा नं.	जेष्ठ नागरिक			एकल महिला		पूर्ण अपांग			क्षेत्र तोकिएका बालबालिका			दलित बालवालिका			दलित जेष्ठ नागरिक		
	म.	पु.	जम्मा	म.	जम्मा	म.	पु.	जम्मा	म.	पु.	जम्मा	म.	पु.	जम्मा	म.	पु.	जम्मा
१	११८	१२५	२४३	४७	४७	१	२	३	२२९	२३६	४६५	२	३	५	७	१४	२१
२	१०२	१०७	२०९	३७	३७	१	२	३	१८६	१७५	३६१	२२	८	३०	८	८	१६
३	१४४	१३७	२८१	४९	४९	१	६	७	२५६	२५६	५१२	१४	३०	४४	३४	३३	६७
४	७४	७९	१५३	३८	३८	०	३	३	१७०	१५६	३२६	१४	४	१८	१०	८	१८
५	७२	६८	१४०	२८	२८	१	१	२	१४१	१६४	३०५	१३	१३	२६	७	२०	२७
६	१००	९६	१९६	३३	३३	१	१	२	१७१	१९५	३६६	४	६	१०	८	१४	२२
७	१०६	१०२	२०८	४०	४०	२	३	५	१६०	१४५	३०५	११	१०	२१	१५	२२	३७
८	७६	७३	१४९	२०	२०	२	२	४	१२१	१३१	२५२	१२	९	२१	९	१५	२४
जम्मा	७९२	७८७	१५७९	२९२	२९२	९	२०	२९	१४३४	१५५८	२८९२	९२	८३	१७५	९८	१३४	२३२

परिच्छेद-४ आर्थिक अवस्था

४. सोनमा गाउँपालिका अर्थतन्त्रको संरचनात्मक स्वरुप

यस गाउँपालिकाको बहुसंख्यक मानिसहरु ८० प्रतिशत अझै पनि कृषि पेशामा नै निर्भर छन् । उनीहरुको पहुंच ऋण सुबिधा र बैकल्पीक श्रोत माथी सीमित छ । त्यसकारण उनीहरु साहू महाजनबाट बढी ब्याजमा ऋण लिन बाध्य छन् । अचेल बैदेशिक रोजगारीमा युवाहरुको चासो निकै बढेको छ । यो गाउँपालिका गाउँ नै गाउँले भरिएको र धेरैजसो जनताहरु परम्परागत कृषि प्रणालीमा नै आधारित रहेको हुनाले आर्थिक स्थिति निक्कै नै कमजोर रहेको पाईन्छ । यहां रोजगारीको अवसर पनि कम भएकोले गरीवहरु भारतको पंजाव, दिल्ली, मुम्वई, सिलीगोडी, असाम, गुहाटी जस्ता शहरहरुमा कामकाज गरी आयआर्जन एवं जिविकोपार्जनका लागि विदेशिन्छन् भने त्यस्तै हाल धेरै मानिसहरु मलेशिया, दुवई, अरव, कतारतिर पनि गएको पाइन्छ । वाहिर जाने मानिसहरुको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थामा सुधार पनि आएको पाईन्छ ।

४.१ आर्थिक विकास स्थिती विवरण :

४.१.१ प्राविधिक, शिपयुक्त तथा विशेष दक्षता भएका मानव संशाधनको विवरण :

वडा नं. १

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	डाक्टर	८	
२	ईन्जिनियर	११	
३	सरकारी कर्मचारी	४०	
४	गैरसरकारी कर्मचारी	२०	
५	निजी क्षेत्रमा कार्यरत	३०	
६	स्वरोजगार	१००	
६	अन्य		

वडा नं. २

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	डाक्टर	७	
२	ईन्जिनियर	४	
३	सरकारी कर्मचारी	२५	
४	गैरसरकारी कर्मचारी	३५	
५	निजी क्षेत्रमा कार्यरत	५०	
६	स्वरोजगार	५०	
६	अन्य	१००	

वडा नं. ३

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	डाक्टर	५	
२	ईन्जिनियर	६	
३	सरकारी कर्मचारी	३५	
४	गैरसरकारी कर्मचारी	१२	
५	निजी क्षेत्रमा कार्यरत	६	
६	स्वरोजगार	३	
६	अन्य	७८	

वडा नं. ४

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	डाक्टर	२	
२	ईन्जिनियर	२	
३	सरकारी कर्मचारी	२०	
४	गैरसरकारी कर्मचारी	३०	
५	निजी क्षेत्रमा कार्यरत	५०	
६	स्वरोजगार	६०	
६	अन्य		

वडा नं. ५

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	डाक्टर	५	
२	ईन्जिनियर	८	
३	सरकारी कर्मचारी	३६	
४	गैरसरकारी कर्मचारी	५	
५	निजी क्षेत्रमा कार्यरत	५०	
६	स्वरोजगार	३०	
६	अन्य		

वडा नं. ६

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	डाक्टर	५	
२	ईन्जिनियर	४	
३	सरकारी कर्मचारी	४०	
४	गैरसरकारी कर्मचारी	१५	
५	निजी क्षेत्रमा कार्यरत	३५	
६	स्वरोजगार	१६०	
६	अन्य		

वडा नं. ७

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	डाक्टर	३	
२	ईन्जिनियर	६	
३	सरकारी कर्मचारी	१०	
४	गैरसरकारी कर्मचारी	१०	
५	निजी क्षेत्रमा कार्यरत	२०	
६	स्वरोजगार	१००	
६	अन्य	५	

वडा नं. ८

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	डाक्टर	६	
२	ईन्जिनियर	९	
३	सरकारी कर्मचारी	७०	
४	गैरसरकारी कर्मचारी	७	
५	निजी क्षेत्रमा कार्यरत	५	
६	स्वरोजगार	१२	
६	अन्य		

रोजगारीका लागि प्राय सवै जातका व्यक्ति खाडी मुलुकमा जान्छन् । भारतमा गरिब दलित जनजाति मात्र कमाउन जान्छन । नेपालको विभिन्न ठाउमा पहुँचबाला व्यक्ति सरकारी र गैरसरकारी क्षेत्रमा जागिर गर्न जान्छन् । गरिब दलित जानजाति दैनिक ज्यालादारी गर्न गाउँ/नगरमा जान्छन् ।

समुदायमा दलित तथा विपन्न वर्गका महिलाहरूमा शिक्षाको कमि छ तर केही शिक्षित भए पनि पहुँच नभएको कारणले गर्दा अवसरबाट बन्चित भएका छन् । जस्ले गर्दा उनीहरू कडा मेहनत गर्न बाध्य भएका छन् ।

स्थानिय स्तरमा सीपको कुरा गर्दा माथिको तालिका अनुसार केही आधुनिक सीप र प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने दक्षता भएका व्यक्तिहरु भएको पाइन्छ । केही पेशा र व्यवसायमा भने परम्परागत सीप मात्र छ । जस्तै खेतीपाती गर्ने, खाना बनाउन गोवरको गुँइठा प्रयोग गर्ने, बाँस तथा माटोको भाँडा बनाउने सीप पनि छ । परम्परागत रुपमा उत्पादन हुने सामग्रीले निरन्तरता पाएको छ । पशुपालन तथा हाँस कुखुरा पाल्ने कामका पनि व्यवसायिक भन्दा घरायसी रुपमा मात्र गर्ने गरिएको छ । गाउँघरमा उत्पादित् दुधको मात्रा राम्रो भए पनि आधुनिक सीप र जानकारीको अभावमा जति उत्पादन गरेपनि खुद्रा रुपमा नै बेचिन्छ । कुनै चिस्यान केन्द्र नभएको कारणले गर्दा दूध उत्पादन गरेपनि त्यसबाट भने जति फाइदा लिन सकिएको छैन् । यदि धेरै गाउँको बिच पारेर दुग्घ चिस्यान केन्द्र खोली त्यहाँ दूधको परिकारहरू बनाएर बेच्ने हो भने प्रशस्त आम्दानी हुने र समुदायका मानिसहरू पशुपालन तिर उत्साहित हुने सम्भावना छ ।

४.१.२ रोजगारीको अवसर विश्लेषण :

सोनमा गाउँपालिकामा विभिन्न पेशा तथा रोजगारी भएका व्यक्तिहरु छन् । मुख्य गरेर वैदेशिक रोजगारीमा जानेको संख्या उल्लेख्य रहेको छ । यस बाहेक गाँउमा आफ्नो सीप तथा श्रमको प्रयोग गरि स्वरोजगार सिर्जना गर्ने परिवार संख्या पनि रहेको छ । सरकारी निकाय र अन्य नीजि तथा गैर सरकारी क्षेत्रमा काम गर्नेको संख्या पनि केही मात्रामा छ । सोनमा गाउँपालिकामा रोजगारी भएका क्षेत्रगत रोजगारीको विवरण तलको चार्टमा प्रस्तुत गरिएको छ :

जम्मा रोजगारी मध्ये सरकारी रोजगारीमा ९ प्रतिशत, वैदेशिक रोजगारीमा ४९ प्रतिशत, गैर सरकारीमा ९ प्रतिशत, नीजि क्षेत्रमा १३ प्रतिशत र स्वरोजगारमा २० प्रतिशत छन् ।

गरिब बस्ती

४.१.३ सम्पन्नता स्तरिकरण

यस गाउँपालिकाका समुदायसंग सामुहिक छलफल (Focus group Discussion) गर्दा उनीहरुको गरिबी अवस्था अनुसार ३ महिना सम्म खान पुग्ने (अत्ति गरिब) १५९२, (४-६ महिना सम्म खान पुग्ने) गरिबमा १३०६, (७-९ महिना सम्म खान पुग्ने) मध्यममा १७६९ र (१० महिना - माथि खान पुग्ने) धनीमा १६६४ गरि ४ वर्गमा विभाजन देखाईएको छ । जुन सामुहिक छलफलको आधारमा सूचनामा आधारित रही यसलाई विश्लेषण गरी राखिएको छ । सूचक तलको तालिकामा दिईएको छ । यसमा गाउँपालिकाको सवै परिवारलाई सम्पन्न, मध्यम, गरिब/अति गरिव भनेर तुलना गरी तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

सि.नं.	गरिबी अवस्था विश्लेषण	संख्या	प्रतिशत
१	अत्ति गरिब	१५९२	२५
२	गरिब	१३०६	२०.५
३	मध्यम	१७६९	२७.९
४	धनी	१६६४	२६.६

गरिबी विश्लेषण :

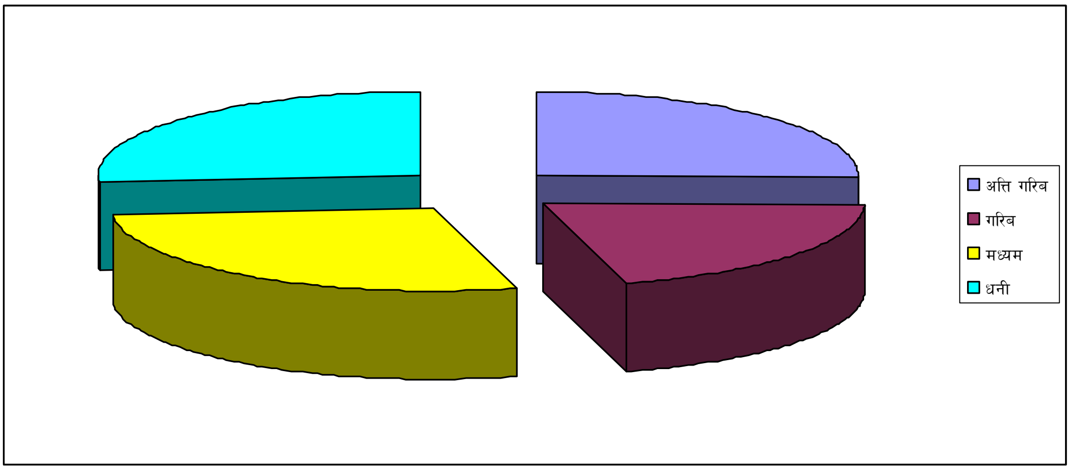

४.१.४ गरिब बस्तीहरुको विवरण :

बस्तीको नाम	वडा नं.	जातीहरुको विवरण	घरधुरी
पासवान टोल	१	पासवान	२५
महरा टोल	१	महरा	३०
ठाकुर टोल	१	ठाकुर	४०

मण्डल टोल	१	मण्डल	३८
महतो टोल	१	महतो	५०
इमलिया टोल	२	चमार	१५
नुनिया टोल	२	महतो	२५
चमारटोल रघुनाथपुर	३	चमार	२५
पासवान टोल खखना	३	पासवान	५०
खत्वे टोल गोरहिया	३	खत्वे	५०
नुनीयाहीटोल खेश्राहा	४	नुनिया, कायस्त, यादव	५०
पासवान टोल खेश्राहा	४	पासवान, लोहार, यादव	१००
नुनियाटोल गुलरिया	४	नुनिया	५०
चमारटोल गुलरिया	४	चमार, कोइरी	५०
मुसलिमटोल गुलरिया	४	मुसलमान, कोईरी, बिन	५०
चमारटोल खेश्राहा	४	चमार, पासवान, तेली, सोनार	५०
महराटोल खैरबनी	५	चमार	५०
मल्लिकटोल खैरबनी	५	डोम	३०
तत्माटोल खैरबनी	५	दास	४०
नुनीयाटोल खैरबनी	५	महतो	३०
अशोकी टोल	६	मलाह, यादव, चमार, धोवी, लोहार	११८
बेल्दार टोल	६	बेल्दार	३०

जानकी नगर	७	मुसहर	३०
मुसहरी बस्ती	७	मुसहर	३५
चमार वस्ती	७	चमार	३५
भेरिहर बस्ती	७	भेरिहर	४०
चमारटोल (रेडक्रश टोल शिवनगर)	८	चमार, धोवी	५०
लखनपुर टोल	८	कोईरी, यादव, ब्राह्मण	२०
पोखरी टोल	८	यादव, मण्डल	१०
चमार वसती सिंघासनी	८	चमार, कुर्मी, बिन, यादव	३५
पासवानटोल सिंघासनी	८	पासवान, धोवी, यादव	५०

४.१.५ सम्पन्नता स्तरिकरणको समग्र अवस्था

क.स	वर्गिकरण	घरधुरी संख्या	सूचक/आधारहरू
१	सम्पन्न	१६६४	२ विग्घा जमिन भन्दा बढि भएको, सरकारी जागिर भएको, जनकपुरमा घर भएको ,पैसा लगानी-बुझानी गर्ने भएको, १२ महिना खाना पुग्ने र केही बेच्न सक्ने, समाजमा सबैले समान्न गर्ने, समाजिक हैसियत उच्च भएको, नोकरीबाट आम्दानी गर्दै आएको, निर्णय प्रकृयामा वोलवाला भएको ।
२	मध्यम	१७६९	साधारण लेखपढ गरेको, रुपैया लगानी भएको, २० कट्ठा जमिन भएको विदेश गएको, सरकारी नोकरी भएको, व्यपार र अलिकति खेत भएको,कलार सिप भएको, ९ महिना खाना पुग्ने, एक जोडा गोरु र भैसी सम्म भएको,निर्णय प्रकियामा सहभागि भएको
३	गरिब र अति गरिब	२८९८	परिवार संख्या धेरै भएको, ५ कट्ठा मात्र जमिन भएको, रिक्सा चालक राजमिस्त्री, खेति नभएको,

			रुपैया विरामीमा बढी खर्च हुने, दलितहरूले बाजा बजाउने, जुत्ता चपल सिउने । ६ महिना सम्म आप्नो जमिनबाट खान पुग्ने छन् । यि परिवार गरिब परिवार भित्र पर्दछन् । यि मध्ये तत्मा मुसहर, नुनिया, लोहार, चमार, धोवि, हजाम, कामि, धुनिया, पासवान साथै केही संख्यामा कुमाहार र धानुक अति विपन्न परिवारमा पर्दछन् । यि परिवारको मुश्किलले आफ्नै खेतिबारी बाट ०-३ महिना, ३-६ महिनाको आफ्नो खेतिबाट खाना पुग्ने, धेरै समय ज्याला मजदुरी गरेर खाने, समाजमा अपहेलनाको व्यवहार गरिने, निर्णय प्रकियामा वोलि नविक्ने ।

४.१.६ गरिब तथा अति गरिब समूहको आय व्यय विवरण

गरिब :

ज्यालामजदुरीको काममा गाउँमामा जाने र ईटा भट्टामा काम गर्न जाने, होटल, स:मिल, राईस मिलमा जाने गर्दछन् । यस अलावा भारतका विभिन्न ठाउँहरुमा गएर ज्यालामजदुरी गर्ने, सामान्य सीपमूलक जस्तै सीलाईकटाइ कामबाट आम्दानी गर्ने, अरुको जग्गा अधिया वटैयामा कमाउने आदि विषयहरु आम्दानीका स्रोत भित्र पर्दछन् भने तिन महिना सम्म घरको अन्नले खाना पुग्ने भएकोले अन्न खरिद खर्च, कपडा तथा उपचार खर्च, अन्य फजुल खर्च, विवाह खर्च आदि खर्चका स्रोत भित्र पर्दछन् ।

अति गरिब जग्गा जमिन कम हुने भएको कारण अरुको जमिन अधिया वटैयामा लिएर केही परिवारले खाद्यान्न आपुर्ति गर्ने गरेका छन । दैनिक ज्यालामजदुरी र साहु महाजनबाट कर्जा लिइ त्यसको बदलामा सालभरि नै उनीहरुकै जग्गामा काम गरेर यि परिवारले जीविकोपार्जेन गरिरहेका छन् । खर्चमा दैनिक खाना तथा लत्ता कपडा, चाडवाड तथा केटाकेटिको पढाई लेखाईमा पनि खर्च हुने गरेको जानकारी लक्षित समुह छलफलबाट प्राप्त भएका छ । यसबाहेक पुरुषहरुमा रक्सि तथा धुम्रपान, तासखेल्ने आदि कुलतमा पनि खर्च हुने गरेको छ । साहुको ऋणको ब्याज तिर्न समस्या परेका साथै आम्दानीबाट उपचार गर्न धौ धौ परिरहेको कुरा जानकारी प्राप्त भएको छ ।

४.१.७ सोनमा गाउँपालिका वडा नं. ३ अनुसार :

गरिव र अतिगरिव वर्गका महिलाको गतिशिलता (mobility) नक्शा

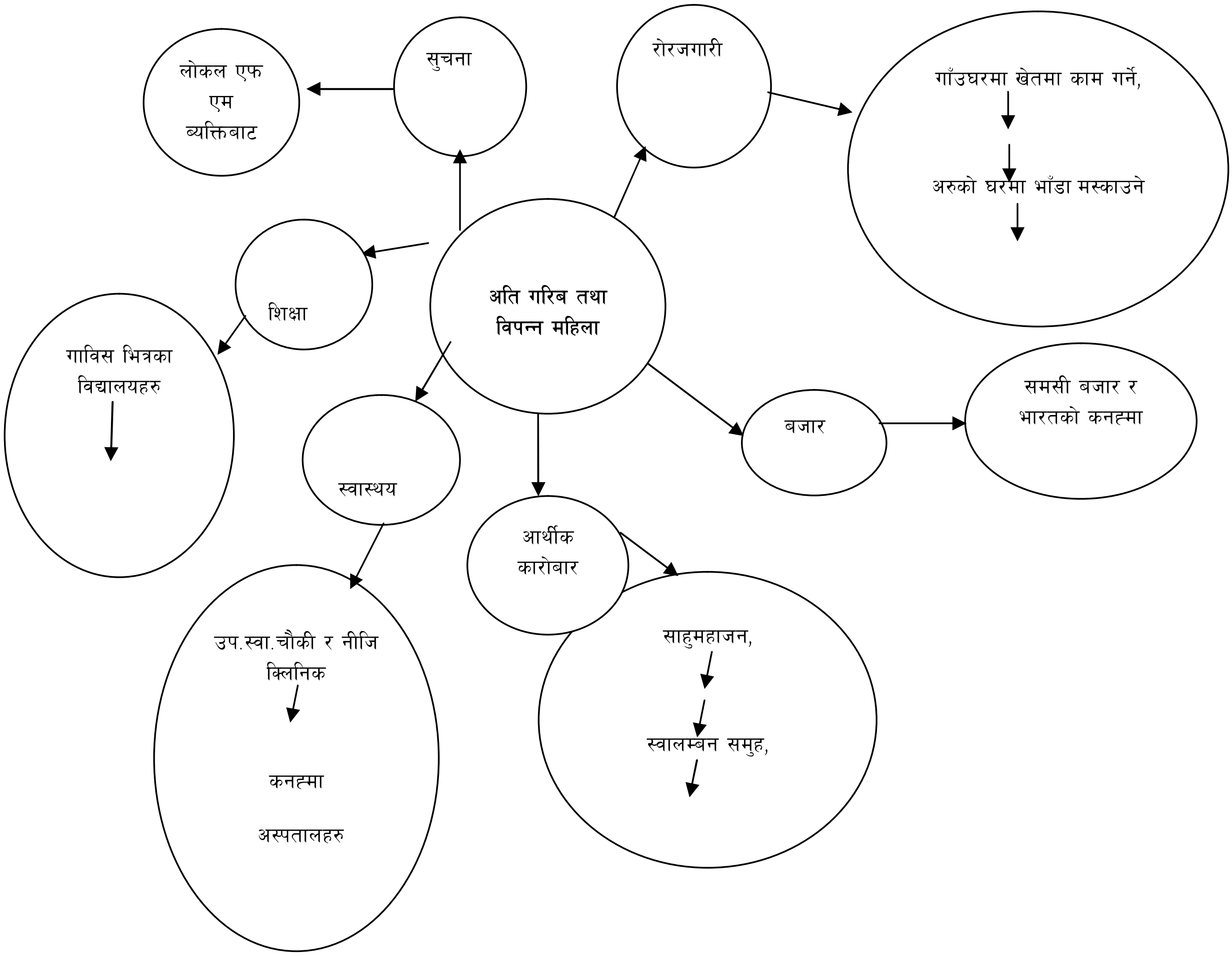

– आर्थिक कारोबार :

यस गाउँपालिकाको मानिसहरुको मुख्य आम्दानी कृषि हो । यहाँका गरिब व्यक्ति जसको जग्गा छैन घडेरी मात्र छ तिनीहरुले पैंचो सापट लिएर मौका टाल्ने गर्छन् । साथै छिमेकी, बैक र समुह बाट पनि ऋण लिन्छन् । कृषि विकास वैंकले जग्गा राख्न सक्ने व्यक्तिलाई मात्र ऋण दिन्छ । साहु महाजनले बिना धितो तर जग्गा भएको व्यक्तिलाई पनि कर्जा दिने भएकोले उनीहरु संग पनि ऋण लिन्छन् ।

– बजारको सूचना :

यहाँका मानिहरुले आफू आफूमा भएको सूचना लाई एक अर्का सँग भनेर सूचना आदन प्रदान गर्छन । साथै लोकल एफ एम र टेलिफोको पनि प्रयोग गर्छन् ।

– रोजगारी :

गाउँमा ज्यालादारी गर्न, साहुमहाजनको खेतिको समयमा काम गर्न जाने गरेका छन् ।

– शिक्षा :

शिक्षाको यस गाउँलिकामा अति विपन्न महिलाहरु गाउँपालिकाका प्राथमिक र निमावि विद्यालय सम्म मात्र जाने गरेका छन् । गरिब परिवारले उच्च शिक्षाको अवसर पाएका छैनन् ।

– स्वास्थ्य :

स्वास्थ्यका लागि गाउँमा औषधी पसलहरू र स्वास्थ्य चौकी, बर्दिवास, जनकपुर प्रादेशिक अस्पताल तथा भारतको कनह्मा सम्म जाने गरेका छन् ।

४.१.८ विभिन्न प्रकारका सुविधामा पहुंच

विभिन्न प्रकारका सुविधामाथि पहुंच भएको परिवारको संख्या :

वडा नं. १

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	टेलिभिजन	१२०	
२	मोवाईल	१२७२	
३	कम्प्यूटर	२०	
४	मोटरसाईकल	२००	
५	कार	०	
६	टेम्पु	५	
७	बस	०	
८	ट्रेक्टर	१०	
९	अन्य		

वडा नं. २

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	टेलिभिजन	३००	
२	मोवाईल	५००	
३	कम्प्यूटर	५०	

४	मोटरसाईकल	१५०	
५	कार	५	
६	टेम्पु	५	
७	बस	०	
८	ट्रेक्टर	१०	
९	अन्य		

वडा नं. ३

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	टेलिभिजन	३४२	
२	मोवाईल	३५५२	
३	कम्प्यूटर	३०	
४	मोटरसाईकल	२९८	
५	कार	२	
६	टेम्पु	४	
७	बस	०	
८	ट्रेक्टर	२२	
९	अन्य		

वडा नं. ४

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	टेलिभिजन	१००	
२	मोवाईल	११००	
३	कम्प्यूटर	२०	
४	मोटरसाईकल	३००	
५	कार	०	
६	टेम्पु	३	
७	बस	०	
८	ट्रेक्टर	२०	
९	अन्य		

वडा नं. ५

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	टेलिभिजन	१५०	
२	मोवाईल	७००	
३	कम्प्यूटर	१५	
४	मोटरसाईकल	२००	
५	कार	०	
६	टेम्पु	५	
७	बस	०	
८	ट्रेक्टर	५०	
९	अन्य		

वडा नं. ६

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	टेलिभिजन	२००	
२	मोवाईल	१०००	
३	कम्प्यूटर	३०	
४	मोटरसाईकल	८५	
५	कार	०	
६	टेम्पु	३	
७	बस	४	
८	ट्रेक्टर	१२	
९	अन्य		

वडा नं. ७

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	टेलिभिजन	१००	
२	मोवाईल	४००	
३	कम्प्यूटर	१०	
४	मोटरसाईकल	१००	

५	कार	५	
६	टेम्पु	१०	
७	बस	३	
८	ट्रेक्टर	१५	
९	अन्य		

वडा नं. ८

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	टेलिभिजन	३९५	
२	मोवाईल	१०००	
३	कम्प्यूटर	२	
४	मोटरसाईकल	१५५	
५	कार	१	
६	टेम्पु	२	
७	बस	०	
८	ट्रेक्टर	२२	
९	अन्य		

४.१.९ गाउँपालिकामा उद्योग सम्बन्धी विवरण :

सि.नं.	मिल/आयोजना	वडा नं.	प्रोपराईटर	दर्ता नं.	दर्ता भएको कार्यालय	साल
१	कुटानी पिसानी मिल	१	भोला यादव			२०५५
२	कुटानी पिसानी मिल	१	देवेन्द्र यादव			२०६०
३	कुटानी पिसानी मिल	१	आशो यादव			२०५६
४	कुटानी पिसानी मिल	१	रामदेव यादव			२०५५
५	कुटानी पिसानी मिल	१	रामविर यादव			२०६०
६	कुटानी पिसानी मिल	१	अरुण यादव			२०६५
७	अर्चना स:मिल	२	नवल किशोर यादव	६०१६५४०४८	घरेलु	२०६५
८	कुटानी पिसानी मिल	२	लालबाबु यादव			
९	कुटानी पिसानी मिल	२	बिनोद यादव			
१०	कुटानी पिसानी मिल	२	बिजन साह			
११	कुटानी पिसानी मिल	२	हरी यादव			
१२	प्रेम साईस मिल	३	रामनरेश राउत	४१३७/२६	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०७३
१३	ओम राईस मिल	३	गन्धवी देवी	६२३४/३९	घरेलू तथा	२०७५

					सा.उद्योग	
१४	इसरागत राइस मिल	३	इसरागन देवी	४५६१/५१	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०७४
१५	विद्युतिय राइस मिल	३	रामसिनेही राय यादव	६७१६/६	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०७६
१६	अमित राइस मिल	३	गणेशी यादव	४१६०/१४	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०७३
१७	मनिष राइस मिल	३	राममुरारी यादव	४१८०/३४	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०७३
१८	मुकेश राइस मिल	४	रामकैलास राइ	६०२६६८५६७	आ.रा.का. जनकपुर	२०७१
१९	जयमा दुर्गा स:मिल	४	अजय कुमार झा	४६३२/४८	आ.रा.का. जनकपुर	२०७४
२०	जय मां दुर्गा फर्निचर	४	अजय कुमार झा	४६३३	आ.रा.का. जनकपुर	२०७४
२१	शक्ति विलडर्स	४	अजय कुमार झा	३०४५३९२८२	आ.रा.का. जनकपुर	२०६७
२२	श्री आदर्श कृषी तथा पशुपक्षी सहकारी संस्था लि.	४	फकिरा कुमार साह	६१५१३०९३४	आ.रा.का. जनकपुर	२०७७
२३	महादेव सर्जिक ई.प्रा.	४	महेश राय	६०४०७८३१७	आ.रा.का. जनकपुर	२०७३
२४	अशोक कोल्ड स्टोर्स	४	सरोज कुमार यादव	६०८६२३४९४	आ.रा.का. जनकपुर	२०७५
२५	सोनु राइस मिल	४	विश्वनाथ राय यादव	२४९३/०२१	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०६६
२६	राहुल राइस मिल	४	सिकिन्द्र राय	२५४८/१७६	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०६५
२७	लक्ष्मी फर्निचर उद्योग	४	भाग्यनारायण राउत	४९८४/३१	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०७५
२८	लक्ष्मी स:मिल	४	भाग्यनारायण राउत	४९८३/३०	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०७५
२९	सुनिता राइस मिल	४	मोहन मुखिया	२५८५/२१३	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०६६
३०	टाटा फिक्स ईटा उद्योग	४	सुधिर कुमार यादव	६०९४३९३८६		२०७५
३१	लक्ष्मी राइस मिल	४	शुभकरण राय यादव	३०३४४९६०७		२०६६
३२	राईस मिल	५	बासकित यादव			
३३	राईस मिल	५	ज्ञानेन्द्र यादव			
३४	राईस मिल	५	दिपलाल यादव			
३५	राईस मिल	५	फुलवावु यादव			
३६	राईस मिल	५	रामप्रताप यादव			

३७	राईस मिल	५	लालबाबु यादव			
३८	राईस मिल	५	रामदुलार मण्डल			
३९	ईटाभठ्ठा उद्योग	६	हेमन्त राय		घरेलू तथा सा.उद्योग	२०७७
४०	कुटानीपिसानी मिल	६	गगनदेव साह		घरेलू तथा सा.उद्योग	
४१	कुटानीपिसानी मिल	६	रामयाद साह		घरेलू तथा सा.उद्योग	
४२	कुटानीपिसानी मिल	६	रामएकवाल यादव		घरेलू तथा सा.उद्योग	
४३	कुटानीपिसानी मिल	६	दिलीप चौरसिया		घरेलू तथा सा.उद्योग	
४४	कुटानीपिसानी मिल	६	जवाहर साह		घरेलू तथा सा.उद्योग	
४५	कुटानीपिसानी मिल	६	रामबलि यादव		घरेलू तथा सा.उद्योग	
४६	कुटानीपिसानी मिल	६	नवल साह		घरेलू तथा सा.उद्योग	
४७	कुटानीपिसानी मिल	६	विरेन्द्र साह		घरेलू तथा सा.उद्योग	
४८	कुटानीपिसानी मिल	६	जुगल किशोर यादव		घरेलू तथा सा.उद्योग	
४९	कुटानीपिसानी मिल	६	मलहु राय		घरेलू तथा सा.उद्योग	
५०	कुटानीपिसानी मिल	६	रामअशिष बरही		घरेलू तथा सा.उद्योग	
५१	कुटानीपिसानी मिल	६	शत्रुधन यादव		घरेलू तथा सा.उद्योग	
५२	कुटानीपिसानी मिल	७	सुखल साह		घरेलू तथा सा.उद्योग	
५३	कुटानीपिसानी मिल	७	रासविहारी यादव		घरेलू तथा	

					सा.उद्योग	
५४	कुटानीपिसानी मिल	७	महन्थ यादव		घरेलू तथा सा.उद्योग	
५५	कुटानीपिसानी मिल	७	नवल किशोर यादव		घरेलू तथा सा.उद्योग	
५६	कुटानीपिसानी मिल	७	रामअशिष साह		घरेलू तथा सा.उद्योग	
५७	कुटानीपिसानी मिल	७	विपिन यादव		घरेलू तथा सा.उद्योग	
५८	कुटानीपिसानी मिल	७	निरंजन यादव		घरेलू तथा सा.उद्योग	
५९	कुटानीपिसानी मिल	७	रामचन्द्र यादव		घरेलू तथा सा.उद्योग	
६०	कर्णयोद्रा टाईल्स	७	बिनोद यादव		घरेलू तथा सा.उद्योग	
६१	मनोज राइस मिल	८	रविन्द्र यादव	२२५	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०६७
६२	जय हनुमान राइस मिल	८	रामबाबु साह		घरेलू तथा सा.उद्योग	२०७०
६३	रोहित राइस मिल	८	महेन्द्र राय	३७९	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०६८
६४	अनिस राइसमिल	८	देवेन्द्र राउत	२७१६/९५	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०६६
६५	समिरा स:मिल	८	भोला राय	७३७४	घरेलू तथा सा.उद्योग	२०७३

यस गाउँपालिकामा जम्मा ६५ वटा उद्योग संचालनमा रहेको देखिन्छ । विगतका वर्षमा पनि सेवामूलक उद्योग बढी दर्ता भएका थिए भने जसमध्ये कृषि तथा बनजन्य उद्योगहरुको संख्या कम थियो । घरेलु तथा साना उद्योगमा दर्ता भएको उद्योग तथा व्यवसायहरुको विस्तृत जानकारी यस प्रकार रहेको छ ।

४.१.१० उद्योग तथा खानी क्षेत्रको स्थिति

यस गाउँपालिकामा विभिन्न सेवासँग सम्बन्धित उद्योगहरु सवैभन्दा बढी दर्ता भएका छन् । त्यसपछि कुटानी, पिसानी, ईटाभट्टा, मसाला उद्योग, तेल पेल्ने, फर्निचर लगायतका उत्पादन मूलक उद्योगहरु सम्बन्धित र निर्माण उद्योगहरु दर्ता भएका छन् । यहाँ रहेको सडकको पहुँच, छिमेकी

गा.पा./न.पा.सँग सिमाना जोडिनु तथा पर्याप्त जमिन र कृषिजन्य कच्चा पदार्थको सम्भावना रहेको हुनाले उद्योगका लागि आवश्यक न्यूनतम कुराहरु रहेको देखिन्छ ।

४.१.११ श्रमशक्ति तथा रोजगारी स्थिति

गाउँपालिका जनसंख्याको एउटा महत्वपूर्ण हिस्सा मूलतः अधिकांश युवाशक्ति भारतका विभिन्न स्थानका साथै खाडी मुलुकहरुमा अर्धदक्ष श्रमिकका रुपमा काममा जाने गरेका छन् । यहाँबाट खासगरी मलेसिया, कतार, दुवई, साउदी अरेविया जस्ता खाडी मुलुकमा जाने गरेको देखिन्छ । यसरी विदेशमा वस्ने जनसंख्या सम्बन्धी विवरण यस प्रकार रहेको छ ।

अनुपस्थित जनसख्या र घरधुरी

सोनमा गाउँपालिका	जम्मा घरधुरी	अनुपस्थित घरधुरी	अनुपस्थित जनसंख्या			
			जम्मा	पुरुष	महिला	लिङ्ग नखुलेको
सोनमा	६३४१	९७२	११४३	११३५	८	०

गाउँपालिका जनसंख्याको अर्को ठूलो हिस्सा प्रायः पुरुषहरु नेपालका राजधानी लगायत देशका विभिन्न शहरहरुमा अध्ययन, रोजगारी तथा व्यवसायका सिलसिलामा गाउँपालिका बाहिर रहेको पाइन्छ ।

अनुपस्थित जनसंख्या

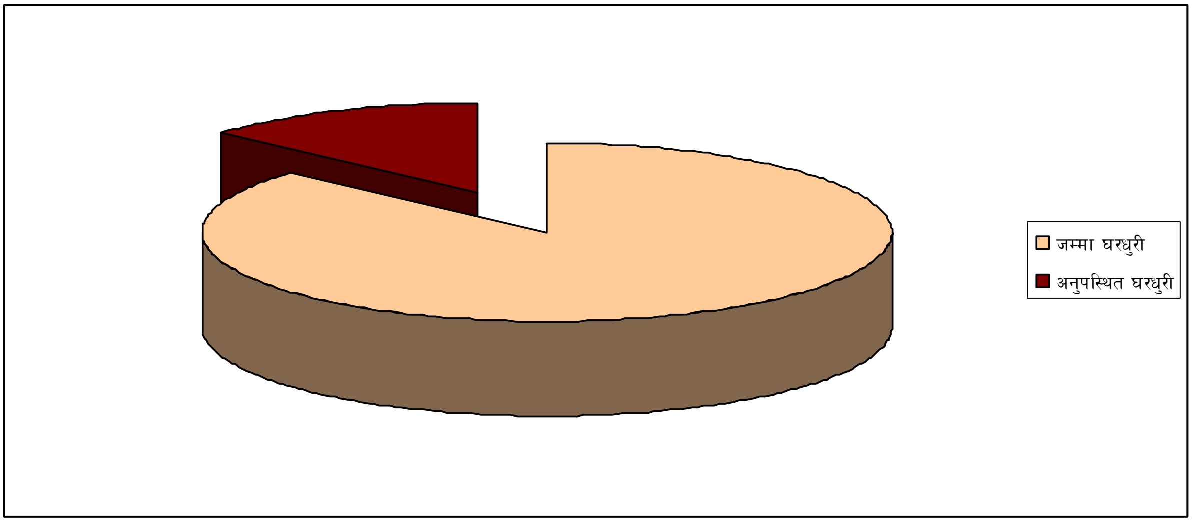

४.१.१२ सोनमा गाउँपालिकामा खाद्य सुरक्षाको अवस्था

यस गाउँपालिकामा पर्याप्त उब्जनी योग्य कृषि भूमि रहेको हुनाले खाद्य सुरक्षाको दृष्टिकोणबाट सम्पन्न गाउँपालिकाको रुपमा रहेको छ । यहाँका अन्न, नगदेवाली, दलहनहरु अन्य गाउँपालिकामा समेत निकाशी पनि हुने गरेको छ ।

४.१.१३ गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रको विशिष्टिकरण

यस गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रको मूल आधार कृषि तथा पशुपालन नै हो । यहाँ व्यापार, वैदेशिक रोजगारी, स्वदेशमा विभिन्न सेवा क्षेत्रमा संलग्नता जस्ता कुराहरुमा पनि मानिसहरुको संलग्नता उल्लेख्य रुपमा पाइन्छ । यस गाउँपालिकाको उत्पादनलाई सानो एवं मध्यम बजार उपलब्ध छ । तर त्यसको सदुपयोग गर्न सकिएको छैन ।

४.१.१४ आयस्तर तथा गरिवीको स्थिति

गाउँपालिकाको समग्र समृद्धिस्तर तथा गरिवीको अवस्था

गाउँपालिका	गरिबीको दर (%)
सोनमा	**१९.९१**

४.२ सोनमाको कुल भू-उपयोगको क्षेत्रफलको विद्यमान अवस्था निम्न अनुसार रहेको छ :-

सोनमा गाउँपालिकाको विधमान भू-उपयोग हेर्दा ३५२२ हे. खेती योग्य जमिनको रुपमा रहेको छ । खेतीयोग्य जमिनमध्ये केही जमिन मौसमी वर्षामा निर्भर रहेको छ । गाउँपालिकामा बगिरहेका केहि खोलानालाको किनारमा अवस्थित यस गाउँपालिकाको खेतीयोग्य जमिनको उर्वराशक्ति उच्च रहेको छ । गाउँपालिकामा माटोको बनावट, खेतीयोग्य जमिन, बस्तीयोग्य क्षेत्र आदिको विस्तृत अध्ययनको आधारमा गाउँपालिका बासीहरुको आर्थिक हैसीयत वृद्धि गर्न र वातावरणमा प्रतिकुल असर पर्न नदिन के-कस्ता उत्पादन प्रणाली तथा नीतिहरु अवलम्बन गर्न सकिन्छ । यस विषयमा विस्तृत अध्ययन गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४.३ कृषी तथा पशु विकास :

४.३.१ अन्य आर्थिक विकासका सम्भावनाहरु

सोनमा गाउँपालिकाका आर्थिक विकासका विभिन्न सम्भावना बोकेको गाउ''पालिका हो । यहाँको उर्वर कृषियोग्य जमिन नै सवैभन्दा ठूलो संभावना भएको स्रोत हो । भूमिगत सिंचाईको पर्याप्त सम्भावना भएको अधिकांश जमिन रहेको हुनाले यहाँ फलफूल, तरकारी, खाद्यान्न, माछा पालन, पशु पालन लगायतको प्रचुर सम्भावना रहेको छ । यसैगरी यहाँ विभिन्न उद्योगधन्दाहरु सञ्चालन गर्न सकिने सम्भावनाहरु पनि छन् । समग्रमा लगानीको उपयुक्त वातावरण सिर्जना गरी निजी क्षेत्रलाई आकर्षण गर्न सके यहाँका आर्थिक विकासका सम्भावनालाई परिचालन गरी रोजगारी सिर्जना गर्नुका साथै आर्थिक गतिविधि सञ्चालनबाट गाउँपालिकाले पर्याप्त लाभ लिन सकिने देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको बहुसंख्यक मानिसहरु ८० प्रतिशत अझै पनि कृषि पेशामा नै निर्भर छन् । उनीहरुको पहुंच ऋण सुबिधा र बैकल्पीक श्रोत माथी सीमित छ । त्यसकारण उनीहरु साहू महाजनबाट बढी ब्याजमा ऋण लिन बाध्य छन् । अचेल बैदेशिक रोजगारीमा युवाहरुको चासो निकै बढेको छ । यो गाउँपालिका गाउँ नै गाउँले भरिएको र धैरैजसो जनताहरु परम्परागत कृषि प्रणालीमा नै आधारित रहेको हुनाले आर्थिक स्थिति निक्कै नै कमजोर रहेको पाईन्छ । यहां रोजगारीको अवसर पनि कम भएकोले गरीवहरु भारतको पंजाव, दिल्ली, मुम्वई जस्ता शहरहरुमा कामकाज गरी आयआर्जन एवं जिविकोपार्जनका लागि विदेशिन्छन् भने त्यस्तै हाल धेरै मानिसहरु मलेशिया, दुवई, अरव, कतारतिर पनि गएको पाइन्छ । वाहिर जाने मानिसहरुको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थामा सुधार पनि आएको पाईन्छ ।

४.३.२ गाउँपालिका स्थित खेती योग्य जमिनको संक्षिप्त विवरण :

सि.नं.	गाउँपालिका	खेती योग्य जमिन (हेक्टर)
१	सोनमा	३५२२

बालिहरुको बार्षिक उत्पादन विवरण :

वडा नं. १

क्षेत्रफल (विग्हा/कठ्हा/धुर)	वालिको नाम	उत्पादन (के.जी/मन/क्यून्टल)	कैफियत
५००-०-०	धान	३०,००० मन	
२०-०-०	मकै	२,००० मन	
३००-०-०	गहु	१२,००० मन	
५-०-०	कोदो	३०० मन	
१३-०-०	रहर	२६० मन	

१९-०-०	मसुरी	११४० मन	
५-०-०	चना	५०० मन	
७-०-०	खेसारी	२५० मन	
३-०-०	तोरी/सरसो	१२० मन	
९-०-०	आलु	५०० मन	
१५-०-०	बन्दा/कोभी	३५० मन	
१-१०-०	गोलभेडा	१०० मन	
१-०-०	काको	५० मन	
७-०-०	लौका/फर्सी	२३० मन	
९-०-०	परवल	३५० मन	
६-०-०	बैगन	२०० मन	
१-०-०	अदुवा	८० मन	
२-०-०	प्याज	१६० मन	
६-०-०	आंप	३०० मन	
०-१५-०	लिचि	३ मन	
३-०-०	केरा	२०० मन	

वडा नं. २

क्षेत्रफल (विग्हा/कठ्हा/धुर)	वालिको नाम	उत्पादन (के.जी./मन/क्यून्टल)	कैफियत
३००-०-०	धान	३०,००० मन	
३०-०-०	मकै	२०० मन	
२५०-०-०	गहु	२,००० मन	
१०-०-०	कोदो	१०० मन	
१०-०-०	रहर	१०० मन	
१०-०-०	मसुरी	१०० मन	
२०-०-०	खेसारी	१०० मन	
१०-०-०	तोरी/सरसो	१० मन	
१५-०-०	आलु	२००० मन	
१०-०-०	बन्दा/कोभी	२००० मन	
५-०-०	गोलभेडा	१०० मन	
१५-०-०	काको	१०० मन	
७-०-०	लौका/फर्सी	२० मन	
१०-०-०	परवल	४० मन	
१०-०-०	बैगन	४० मन	
१-०-०	अदुवा	२० मन	
१०-०-०	प्याज	५० मन	
२०-०-०	आंप	१०० मन	
१-०-०	लिचि	१०० के.जि.	
५-०-०	केरा	८०० मन	

वडा नं. ३

क्षेत्रफल (विग्हा/कठ्हा/धुर)	वालिको नाम	उत्पादन (के.जी/मन/क्युन्टल)	कैफियत
४९८-१२-१६	धान	४२,००० मन	
१-२-४	मकै	४८ मन	
३६५-१३-५	गहु	१४४०० मन	
४-१०-६	कोदो	१८० मन	
५-१-५	रहर	९८ मन	
१०८-७-८	मसुरी	२०२५ मन	
१०-५-७	खेसारी	२०५ मन	
४-३-८	तोरी/सरसो	७८ मन	
१५-१५-११	आलु	२४०८ मन	
२-५-४	बन्दा/कोभी	२०५ मन	
०-२-३	गोलभेडा	६ मन	
५-८-१४	परवल	२५० मन	
३-४-९	बैगन	१८० मन	
११-१६-१०	प्याज	४४० मन	
२२-९-१७	आंप	४२३५ मन	
४-१०-१३	केरा	२७१ मन	

वडा नं. ४

क्षेत्रफल (विग्हा/कठ्हा/धुर)	वालिको नाम	उत्पादन (के.जी/मन/क्युन्टल)	कैफियत
१३००-०-०	धान	५२,००० मन	
५-०-०	मकै	२,०० मन	
१०००-०-०	गहु	२०,००० मन	
५००-०-०	मसुरी	२५०० मन	
५००-०-०	खेसारी	३७५० मन	
२-०-०	तोरी/सरसो	१० मन	
५-०-०	आलु	२०० मन	
५-०-०	बन्दा/कोभी	२५० मन	
१-०-०	लौका/फर्सी	२५ मन	
५-०-०	बैगन	२०० मन	
२-०-०	प्याज	२५ मन	
९०-०-०	आंप	४५०० मन	
०-५-०	लिचि	१२ मन	

वडा नं. ५

क्षेत्रफल (विग्हा/कठ्हा/धुर)	वालिको नाम	उत्पादन (के.जी/मन/क्युन्टल)	कैफियत
३०५-०-०	धान	७५० मन	
१०-०-०	मकै	१० मन	
१५०-०-०	गहु	३००० मन	
५०-०-०	कोदो	७५ मन	

९०-०-०	रहर	२०० मन	
४०-०-०	मसुरी	६० मन	
२०-०-०	खेसारी	४० मन	
१०-०-०	तोरी/सरसो	२० मन	
२०-०-०	आलु	१००० मन	
५-०-०	बन्दा/कोभी	२०० मन	
२-०-०	गोलभेडा	१०० मन	
५-०-०	लौका/फर्सी	२०० मन	
५-०-०	बैगन	२०० मन	
१०-०-०	प्याज	२०० मन	
५०-०-०	आंप	५०० मन	

वडा नं. ६

क्षेत्रफल (विग्हा/कठ्हा/धुर)	वालिको नाम	उत्पादन (के.जी/मन/क्यून्टल)	कैफियत
४००-०-०	धान	२०,००० मन	
५-०-०	मकै	२६२ मन	
३५०-०-०	गहु	८,००० मन	
५०-०-०	कोदो	५०० मन	
२०-०-०	रहर	२५० मन	
४०-०-०	मसुरी	८० मन	
५०-०-०	खेसारी	२५० मन	
५०-०-०	तोरी/सरसो	५० मन	
५०-०-०	आलु	७०० मन	
५-०-०	बन्दा/कोभी	१००० मन	
२-०-०	गोलभेडा	१०० मन	
१-०-०	काक्रो	२०० मन	
३-०-०	लौका/फर्सी	६०० मन	
१-०-०	बैगन	२०० मन	
०-५-०	अदुवा	१० मन	
१-०-०	प्याज	२५० मन	
२०-०-०	आंप	२००० मन	
०-५-०	लिचि	१० मन	
०-४-०	केरा	२५० मन	
३००-०-०	उखु	१,२०,००० मन	

वडा नं. ७

क्षेत्रफल (विग्हा/कठ्हा/धुर)	वालिको नाम	उत्पादन (के.जी/मन/क्यून्टल)	कैफियत
७००-०-०	धान	३०,००० मन	
३०-०-०	मकै	३०० मन	
४००-०-०	गहु	१२००० मन	
१००-०-०	कोदो	२०० मन	
५०-०-०	रहर	१५० मन	

१०-०-०	मसुरी	३० मन	
५०-०-०	खेसारी	१०० मन	
१०-०-०	तोरी/सरसो	२० मन	
१००-०-०	आलु	३००० मन	
५-०-०	बन्दा/कोभी	५०० मन	
२-१०-०	गोलभेडा	६० मन	
१०-०-०	परवल	५०० मन	
०-५-०	अदुवा	१० मन	
२-१०-०	प्याज	९० मन	
१००-०-०	आंप	२००० मन	

वडा नं. ८

क्षेत्रफल (विग्हा/कठ्हा/धुर)	वालिको नाम	उत्पादन (के.जी/मन/क्यून्टल)	कैफियत
२००-०-०	धान	१२,००० मन	
१५०-०-०	गहु	५००० मन	
४०-०-०	मसुरी	६०० मन	
५-०-०	आलु	२००० मन	
२०-०-०	आंप	१०००० मन	
१००-०-०	उखु	८०००० मन	

४.३.३ चौपाया तथा पशुपंक्षी विवरण : (वडा अनुसार)

सि.नं.	चौपाया तथा पशुपंक्षी	संख्या							
		वडा नं.१	वडा नं.२	वडा नं ३	वडा नं.४	वडा नं.५	वडा नं.६	वडा नं.७	वडा नं.८
१	गाई/बाछा/बाछी	५००	५००	७५	९०	१२५	३००	१००	१००
२	भैसी/पारा/पारी	७००	५००	१०१२	२००	१७५	२००	१००	२००
३	बाखा/खसी/भेडा	२००	१०००	२८३०	५००	५००	५००	२००	५००
४	सुगुंर	२५	१००	०	०	१००	१००	२०	०
५	कुखुरा/हांस	१०००	५०००	१०००	५०	२००	१००००	१०००	३०००

४.३.४ सार्वजनीक पोखरी तथा माछा पालन :

१) सार्वजनकि पोखरी तथा माछापालन :

पोखरीको नाम	वडा नं.	पोखरीको क्षेत्रफल (विग्हा/कठ्ठा)	वार्षिक माछा उत्पादन (क.जी.)	वार्षिक आम्दानी	सरकारी/निजि
सोनमा पोखरी	१	१-०-०	१०००	३०००००	सरकारी
सोनमा बजार पोखरी	१	०-६-०	२००	३००००	सरकारी
मुसलिम पोखरी	१	०-१०-०	५००	५००००	सरकारी
दामोदर यादव	२	०-६-०	६००	१८०००	निजी
लिला देवी यादव	२	२-१-१४	१२००	३६००००	निजी

लखन यादव	२	७-०-०	७००	२१००००	निजी
श्री ठाकुरजी दक्षीणवारी मठको पोखरी	३	०-८-४	८४०	२५२०००	सरकारी
श्री रामनाथ सखेश्वर मन्दिरको पोखरी	३	०-८-१०	९००	२७००००	सरकारी
श्री रामनाथ सखेश्वर मन्दिरको पोखरी	३	०-६-१०	७००	२१००००	सरकारी
श्री मा.वि.खखनाको पोखरी	३	१-०-२	२०२०	६०६०००	सरकारी
श्री मा.वि.खखनाको पोखरी	३	०-७-४	७१४	२१४२००	सरकारी
श्री ज.आ.वि.खेश्राहा	४	१-०-०	२०००	६०००००	सरकारी
पुरनी पोखरी	५	१-०-७	२७००	८१००००	सरकारी
सार्वजनीक पोखरी	६	१-२-०	२२००	६६००००	सरकारी
सरकारी पोखरी	७	१-०-१०	३०००	९०००००	सरकारी
गणेशको पोखरी	७	१-०-१०	३०००	९०००००	निजी
महन्थीको पोखरी	७	०-१६-०	१६००	४८००००	निजी
नन्दकिशोरको पोखरी	७	१-०-१०	३०००	९०००००	निजी
सुरेन्द्रको पोखरी	७	०-१५-०	१५००	४५००००	निजी
छेधारीको पोखरी	७	०-१०-०	१०००	३०००००	निजी
विगनको पोखरी	७	१-०-१०	३०००	९०००००	निजी
रामपृतको पोखरी	७	०-१५-०	१५००	४५००००	निजी
जयनारायणको पोखरी	७	०-१६-०	१६००	४८००००	निजी
स्माइलको पोखरी	७	०-६-०	६००	१८००००	निजी
मुसलमानटोल पोखरी	७	०-४-०	४००	१२००००	सरकारी
राजुको पोखरी	७	०-१०-०	१०००	३०००००	निजी
पछिमवारी पोखरी शिवनगर	८	१-०-०	२०००	६०००००	सरकारी
नवधारी रायको पोखरी	८	१-५-०	२५००	७५००००	निजी
सिंघासनी कुट्टीको पोखरी	८	०-८-४	८४०	२५००००	सरकारी
सिंघासनी कुट्टीको पोखरी	८	०-२२-०	२२००	६६००००	सरकारी
सिंघासनी कुट्टीको पोखरी	८	०-८-०	८००	२४०००	सरकारी
सिंघासनी कुट्टीको पोखरी	८	०-२१-०	२१००	६३००००	सरकारी
सिंघासनी कुट्टीको पोखरी	८	०-५-०	५००	१५००००	सरकारी
सिंघासनी कुट्टीको पोखरी	८	०-१५-०	१५००	४५००००	सरकारी

४.३.५ सिंचाई सुविधाको उपलब्धता :

सिंचाई सुविधा/ आयोजनाको नाम	सिंचाईको किसिम (कुलो, बांध, पोखरी, बोडिंग)	वडा नं.	सिंचित क्षेत्रफल	लाभान्वित घरधुरी
सोनमा फाटक	बांध	१	३००-०-०	१५०
मरहा नदी	कुलो	१	१२५-०-०	१००
कान्तवा सिंचाई योजना	बांध कुलो	४	४००-०-०	५००
बलिया चौरी	डिप बोडिंग	४	२०-०-०	५०
गुलरिया देखी पुर्व	डिप बोडिंग	४	२०-०-०	५०
कान्तवा सिंचाई	कुलो	५	७०-०-०	८०
रुपनी सिंचाई	बांध कुलो	६	१००-०-०	२००
मुसलमान टोल	बोडिंग	७	५०-०-०	६०
मरहा सिंचाई	कुलो	८	५००-०-०	२२०

गाउँपालिकाको ठूलो क्षेत्रफल समथर भूभागले भरिएको हुँदा कृषिका लागि ८० प्रतिशत उपयोगी क्षेत्र रहेको छ। सामान्यतः कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरु धान, मकै, गहुँ आदि हुन्। यस्तै दलहन बालीमा अडहर, मास, मसुरो, केराउ, चना उत्पादन हुने गर्दछ। तेलहन बालीमा तोरी, तिल उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु, प्याज, काउली, भिन्डी, लसुन लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन् र यीनको उत्पादकत्व पनि बढी छ। गाउँपालिकामा सबैभन्दा धेरै क्षेत्रमा खाद्यान्न र फलफूल बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रुपले न्यून क्षेत्रमा दलहन र मसला बाली लगाइने गरेको छ।

(क) हिउँदे बाली

गाउँपालिकामा उत्पादन गरिने प्रमुख हिउँदे बालीहरुमा गहुँ, मसुरो, चना, अरहर, मुङ, तोरी, तिल, आलस, केरा, आलु बाली आदि रहेका छन्।

(ख) वर्षे बाली

गाउँपालिकाका प्रमुख वर्षे बालीहरुमा धान, मकै, दलहन, मुंग, आलु, कागती, निबु, आँप, लिची, कटहर, केरा, अदुवा आदि छन् ।

कृषि बालीमा लाग्ने रोग

गाउँपालिकाको कृषि उत्पादनमा धान, गहुँ, मकै, दलहन, तेलहन, तरकारी, फलफूल आदि नै मुख्य रुपमा रहेको छ । सामान्यतया धानमा डढुवा, खैरो थोप्ले, सिथ ब्लाइट रोगहरु देखा परेको छ भने गहुँमा कालो पोके र सिन्दुरे जस्ता रोगहरु देखिन्छन् । यसैगरी मकैमा डाँठ वा धोगा कुहिने र तरकारी आलु, सागपात आदिमा लेटव्लाइट, मोजाइक, ओइलाउने, खोस्टे, अल्टरनेरिया, कवरट, ड्याम्पिङ्ग अफ, जरा कुहिने जस्ता रोगहरु मुख्य रुपमा देखा पर्दछन् । फलफूलमा विशेषगरी कोत्रे, सेतो धुले रोग, भोजक पात गुजुमुज्ज हुने, जरा कुहिन, ओइलाउने आदी रोगहरुको प्रकोपबाट कृषकहरु समस्यामा परेका छन् । मुख्य बालीहरुमा लाग्ने शत्रु जीव र रोगहरुको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा राखिएको छ ।

४.३.६ विभिन्न बालीमा लाग्ने मुख्य मुख्य रोग तथा किराको विवरण

<table>
<tr><th>क्र.सं.</th><th>बाली</th><th>किरा</th><th>क्षति %</th><th>रोग</th><th>क्षति %</th><th>भण्डारणमा सताउने जीव</th><th>विगतमा बालीमा कीरा महामारीको रुपमा लागेको अवस्था</th><th>समस्या समाधानका लागि अपनाएका उपायहरु</th></tr>
<tr><td>१</td><td>धान</td><td>गवारो</td><td>धानको गुवो</td><td>ब्लाष्ट</td><td>पातमा</td><td>घुन पुतली</td><td>सामान्य</td><td rowspan="5">सुरक्षात्मक तथा प्रतिरक्षात्मक उपाएहरु अपनाएको तथा सुझाव दिने गरेको</td></tr>
<tr><td>२</td><td>गहुँ</td><td></td><td></td><td>सिन्दुरे</td><td>,,</td><td>,,</td><td>फाटफुट</td></tr>
<tr><td>३</td><td>आलु</td><td>लाही, डुम्रे</td><td>पात, जरा</td><td>डढुवा</td><td>,,</td><td>,,</td><td>सामान्य</td></tr>
<tr><td>४</td><td>आँप</td><td>मधुवा</td><td>फुलमा</td><td>कोत्रे</td><td>,, डाँठ</td><td>,,</td><td>,,</td></tr>
<tr><td>५</td><td>तरकारी</td><td>गवारो</td><td>डाँठमा</td><td>डढुवा</td><td>,,</td><td>,,</td><td>,,</td></tr>
</table>

प्रत्येक वर्ष जलवायुमा आएको परिवर्तनका कारण समयमा वर्षा नहुने सुख्खा पर्नुको अलावा बालीहरुमा विभिन्न किराहरुका कारण पनि उत्पादन कम भएका छन । उत्पादन बढाउनको लागि किसानहरुले केही अवस्थामा परामर्श गरेपनि अन्य अवस्थामा आँफैले विषादी ल्याउने र प्रयोग गर्ने चलन रहेको छ ।

४.३.७ बाली पात्रो

क.सं.	बाली	बाली लगाउने समय	बाली भित्र्याउने समय
१	धान वर्षे	जेष्ठ/ आषाढ	असोज / कार्तिक
२	मकै वर्षे	जेष्ठ / आषाढ	भदौ / असोज
३	मकै बसन्ते	माघ / फागुन	जेष्ठ / वैशाख
४	गहुँ	कार्तिक / मंसिर	चैत्र / वैशाख
५	तोरी	असोज / कार्तिक	माघ / फागुन
६	आलु	असोज / कार्तिक	माघ / फागुन
७	मसुरो	कार्तिक / मंसिर	फागुन / चैत्र
८	उखु	माघ / फागुन	पौष / माघ
९	चना	असोज / कार्तिक	फागुन / चैत्र
१०	मकै हिउँदे + तोरी	असोज / कार्तिक	पौष / माघ
११	सुर्यमुखी	माघ / फागुन	जेष्ठ / आषाढ
१२	तरकारी वर्षे	जेष्ठ / आषाढ	भदौ / असोज
१३	तरकारी हिउँदे	भदौ / असोज	मंसिर / फागुन
१४	तरकारी बसन्ते	पौष / माघ	वैशाख / आषाढ

४.३.८ फलफूल बालीको स्थिति

क.सं.	फलफूलको नाम		उत्पादन हुने	क्षेत्रफल (हे.)	लाग्ने रोगहरु	फलफूल पाक्ने समयमा आएको परिवर्तन
	हिउंदे	वर्षे				
१	आँप		पुरै गाउँपालिका	२०४	एन्थ्रच	
२	लिचि		,,	२	लिच्चि माइटस	
३	कटहर		,,	०.५		
४	केरा		,,	१.५	वील	

४.३.९ आधुनिक पशुपालन (फार्म) सम्बन्धी विवरण :

पशुपालन फर्मको नाम	किसिम (गाई, भैसी, बाखा, कुखुरा)	वडा नं.	प्रोपराईटरको नाम
विगसत लाईव स्टक कृषी प्रा.लि. सोनमा	गाई	१	सिमा कुमारी
शुभ लक्ष्मी पशुपालन तथा डेरी उद्योग	गाई, भैसी	२	सुवोध कुमार यादव
भिजन बहुउदेश्य फार्म	हांस	२	कमलेश यादव
दिपक एण्ड कृषी पोलट्री फर्म	हांस, कुखुरा	२	जोशी साह
गाई फार्म	गाई	३	अरविन्द यादव

लक्ष्मी पशुपालन	भैसी	४	जगदीश यादव
त्रिलोकीनाथ पशुपालन	गाई	४	रामनारायण
दुर्गामाता गाई भैसी पालन फार्म	गाई, भैसी	४	अमृता देवी यादव
कुखुरा फार्म	कुखुरा	५	कोषीलाल यादव
कुखुरा फार्म	कुखुरा	५	लालबाबु यादव
कुखुरा फार्म	कुखुरा	५	रजनीश यादव
कुखुरा फार्म	कुखुरा	५	उदय यादव
कुखुरा फार्म	कुखुरा	५	मनोज यादव
मंगलनाथ कृषी फार्म	गाई, भैसी	६	रामनरेश राय
कुखुरा फार्म	कुखुरा	६	विपिन/प्रभु यादव
कुखुरा फार्म	कुखुरा	६	अनिल/मुकेश यादव
जसोधा पशुपालान	भैसी	७	अवधेश यादव
तमोली कुखुरा फार्म	कुखुरा	७	रामदिनेश भगत
राजेश कुखुरा/बाखा पालन	कुखुरा/बाखा	७	कपिलदेव यादव
भरत कुखुरा फार्म	कुखुरा	७	भरत यादव
विनोद कुखुरा फार्म	कुखुरा	७	बिनोद यादव
सुन्दर कृषी मल्टी बहुउदेश्य फार्म	रांगा	७	
भिजन बहुउदेश्य फार्म	भैसी, हांस	८	विरेन्द्र कुमार यादव
वृन्दावन कृषी तथा पशुपालन फार्म	गाई, भैसी	८	सुमन कुमार यादव

४.३.१० कृषी तथा पशु सेवासंग सम्बन्धी मानव संशाधन (संख्या)

व्यवसायीक / अगुवा कृषक	सकृय ग्रामीण कृषी कार्यकता (जेटिए)	सकृय ग्रामिण पशु स्वास्थ्य कार्यकर्ता	व्यवसायिक नर्सरी संचालक
१२०	२०	१७	२

४.३.११ **कृषि बजार तथा हाट बजार सम्बन्धी विवरण**

बजारको नाम	वडा नं.	लाग्ने दिन	पूर्वाधारहरु
सोनमा बजार	१	शनीवार	बजार सेड
टावर बजार	१	सोमवार	
सोनमा पुरानो बजार	२	शनिवार, बुधवार	
टावर बजार	२	विहिवार, सोमवार	
सोनानाथ बजार	२	मंगलवार, शुक्रवार	
रघुनाथपुर बजार	३	शुधवार शनिवार	
खेश्राहा गुलरीया बजार	४	सोमवार विहिवार	
खैरवनी बजार	५	आईतवार, शुक्रवार	
हनुमानचौक बजार	६	मांगलवार, शुक्रवार	
सुन्दरपुर बजार	७	आईतवार, बुधवार	

४.३.१२ *कृषि सामाग्री आपूर्तिको अवस्था (बार्षिक)*

यस गाउँपालिकाको अधिकांश जनताको मुख्य स्रोत भनेको नै कृषि पेशा हो । तर त्यही पेशा गर्नको लागि किसानसँग पर्याप्त सामग्री, मल, वीउ हुदैनन । तिनीहरुलाई किन्नको लागि नेपाल सरकार वा त्यसअन्तर्गतका निकायले आपुर्ति गर्नुपर्ने भएपनि त्यो सर्वसुलभ र पर्याप्त भएको छैन । धानको लागि चाहिने सामाग्रीको माग अनुसार आपुर्ति हुने गरेको छ । त्यस्तै गहुँको पनि आवश्यक्ता अनुसार आपुर्ति हुदैं आएको छ । यी सबै सामग्रीको आपुर्ति पनि निजी क्षेत्रले गर्दै आएको छ ।

४.३.१३ गाउँपालिकामा उन्नत बिउको प्रयोग स्थिति

क.सं.	बाली विवरण	उन्नत विउ प्रयोगको क्षेत्रफलको (%)
१	धान	९०
२	गहुँ	९५
३	मकै	८५
४	कोदो	५०
५	आलु	८५
७	हिउँदे तरकारी	९०
८	वर्षे तरकारी	७५
९	बेमौसमी तरकारी	९५
	अन्य	

४.३.१४ *कृषि क्षेत्रको व्यवसायीकरण*

यहाँका समथर भूमिहरुमा बाह्रै महिना कृषि तथा पशुपालन र फलफूल खेतीको व्यवसायीकरण गर्ने प्रचुर सम्भावना रहेको छ । छिटफुट रुपमा यसतर्फको आकर्षण पनि प्रारम्भ भैसकेको हुनाले यसको अझ व्यापक विस्तार र बजारीकरणबाट प्रर्याप्त मात्रामा आर्थिक गतिविधि तथा रोजगारी सिर्जना हुन सक्ने देखिन्छ ।

४.३.१५ *कृषी सेवा केन्द्र :*

सि.नं.	रासायनिक मल विक्रेता डिलरको नाम	ठेगाना
१	धनन्जय कृषी केन्द्र	सोनमा १
२	रामप्रसाद कृषी केन्द्र	सोनमा १
३	कमलामाई कृषक समुह	सोनमा २
५	कृषी विउविजन	सोनमा ७
६	रामएकवाल मल खाद्य केन्द्र	सोनमा ७
७	श्री आदर्श कृषी तथा पशुपंक्षी सहकारी संस्था लि.	सोनमा ४
८	श्री त्रिलोकीनाथ सार्वजनीक वन जन्य उपज तथा कृषी सहकारी संस्था लि.	सोनमा ४

४.३.१६ *पशु उपकेन्द्र :*

सोनमा गाउँपालिका हुनु पुर्व खैरबनी, रघुनाथपुर, सोनमा र सुन्दरपुर उपकेन्द्रबाट साविकको गाविसहरुमा सेवा पु¥याउदै आएकोमा नेपाल सरकारको निर्णय अनुसार सबै पशु सेवा केन्द्रहरु सोनमा गाउँपालिकामा हस्तानान्तरण भई सेवा प्रदान गरेको छ ।

४.४ पर्यटन विकास

स्थलको नाम	वडा नं.	सडक पहुंच भएको ⁄ नभएको	सडकको किसिम (ग्रोभल, ढलान, कच्ची)
सोनानाथ महादेव मन्दिर	२	भएको	ग्रेभल
ब्रह्मस्थान	१	भएको	ढलान
खाकीबाबा कुट्टी	१	भएको	ढलान
सलहेश मन्दिर	१	भएको	ढलान
शिव मन्दिर	१	भएको	ढलान
मस्जिद	१	भएको	कच्ची
रामनाथ सखेश्वर मन्दिर	३	भएको	ढलान
ठाकुर जी दक्षीणवारी मठ	३	भएको	कच्ची
रामजानकी मन्दिर	३	भएको	कच्ची
रघुनाथ महादेव मन्दिर	३	भएको	ढलान
राजदेवी मन्दिर	३	भएको	ढलान
त्रिलोकी महादेव मन्दिर	४	भएको	ढलान
हनुमान मन्दि	४	भएको	ग्रेभल
ब्रह्मस्थान	४	भएको	कच्ची
महरानी स्थान	४	भएको	ढलान
दुर्गा मन्दिर	४	भएको	ढलान
बलिगाबाबा-बहुहर्वाबाबा	४	भएको	कच्ची
रामजानकी मन्दिर	४	भएको	कच्ची
सलेश मन्दिर	४	भएको	ग्रभेल
मदरर्सा	४	भएको	कच्ची
गेरुका मन्दिर	५	भएको	ग्रेभल
मंगलनाथ महादेव मन्दिर	६	भएको	कच्ची, ग्रेभल
रामजानकी मन्दिर	७	भएको	कालोपत्रे
सुन्दरनाथ महादेव मठ	७	भएको	कच्ची
जोडास्थान	७	भएको	कालोपत्रे
ब्रह्मस्थान	७	भएको	कालोपत्रे
शिवधनी कुट्टी	७	भएको	कच्ची ग्रेभल
कैलाश कुट्टी	७	भएको	कच्ची ग्रेभल
बसहाबाबा मन्दिर	८	भएको	कच्ची, ढलान
रामजानकी मन्दिर कुटी	८	भएको	ढलान
रामजानकी मन्दिर कुटी	८	भएको	कच्ची
रामजानकी मन्दिर कुटी	८	भएको	कच्ची
ईदगाह	८	भएको	कच्ची

गाउँपालिकामा पर्यटन क्षेत्रको विकास खासै हुन नसकेको अवस्था रहेको छ । यहाँ विभिन्न प्रमुख धार्मिक स्थलहरु रहेका छन् । घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिको प्रतिवेदन अनुसार पर्यटन क्षेत्रसँग सम्बन्धित केही उद्योग व्यवसायहरु दर्ता भएका छन् ।

४.४.१ व्यापार तथा व्यवसाय सम्बन्धी विवरण (किराना, मासु, तरकारी, फलफुल अन्य) :

व्यवसाय संचालक तथा कम्पनीको नाम	वडा नं.	व्यापारको किसिम	व्यवसायको स्वामित्व (एकल, साझेदारी, सहकारी)	प्रोपराईटर
रोहित जेनरल स्टोर्स	१	किराना	एकल	लालबाबु साह
कमल जेनरल स्टोर्स	१	किराना	एकल	कमल साह
संजीव हार्डवेयर	१	हार्डवेयर	एकल	संजीव साह
प्रितम कोल्ड स्टोर्स	१	कोल्ड	एकल	मिथिलेश यादव
सुरेश जेनरल स्टोर्स	१	किराना	एकल	सुरेश साह
नागेन्द्र मेडिकल पसल	१	मेडिकल	एकल	नागेन्द्र साह
लालबाबु मेडिकल पसल	१	मेडिकल	एकल	लालबाबु यादव
रितिक हार्डवेयर	१	हार्डवेयर	एकल	रितिक यादव
मनोज जेनरल स्टोर्स	१	किराना	एकल	मनोज साह
रामभरोसी डेरी	१	डेरी दुध	एकल	रामभरोष यादव
अमित फोटो स्टुडियो	१	फोटो स्टुडियो	एकल	अमित यादव
हरिचन जेनरल स्टोर्स	१	किराना	एकल	हरिचन साह
समिर हार्डवेयर	१	हार्डवेयर	एकल	समिर यादव
मासुम कोल्ड स्टोर्स	२	पेय पदार्थ	एकल	भुषण कुमार यादव
निलकण्ड कोल्ड स्टोर्स	२	पेय पदार्थ	एकल	उदयशंकर यादव
शुभलक्ष्मी पशु पसलपालन तथा डेरी उद्योग	२	पशुपालन	एकल	सुवोध यादव
असकृत कृषी फार्म	२	पशुपालन	एकल	विरेन्द्र कुमार यादव
आदित्य ग्यास तथा जेनरल स्टोर्स	२	ग्यास	एकल	शंभु साह
आर्मन सर्जिकल	२	मेडिसिन	एकल	सिमला कुमारी साह
जयमां किराना स्टोर्स	२	किराना	एकल	नागेन्द्र प्रसाद साह
चन्दन ट्रेडर्स	२	मल खाद्य	एकल	जितेन्द्र प्रसाद साह
नं.१ मोटरसाईकल तथा सर्भिसिंग	२	ग्यारेज	एकल	सुमित कुमार यादव
कमलामाई कृषक समुह	२	कृषी फार्म	एकल	राजेन्द्र प्रसाद यादव
दिपीका ट्रेडर्स	३	थान तथा रेडिमेट कपडा	एकल	संजीव कुमार यादव
अरविन्द कोल्ड स्टोर्स	३	होटल	एकल	पशुपति देवी
महाविर ज्वेलर्स	३	सुनचांदी पसल	एकल	मंजु कुमारी देवी

मां जानकी हार्डवेयर	३	छड सिमेन्ट	एकल	संजय यादव
श्री राधाकृष्ण बस्त्रालय	३	कपडा पसल	एकल	संजय सहनी
जय मां जल्पा ग्यास लाईट हाउस	३	ग्यास पसल	एकल	चुलीया देवी
खुशी कोल्ड स्टोर्स	३	होटल	एकल	हरिनारायण यादव
राजदेवी सर्जिकल	३	चिकित्सा मेडिकल सामाग्री	एकल	विवेक कुमार यादव
पशुपति ईन्टरप्राईजेज	३	किराना पसल	एकल	नागेन्द्र राउत
आलोक कोल्ड स्टोर्स	३	कोल्ड (मदिरा)	एकल	नविन कमार राउत
अंजान ईलेक्ट्रीकल पसल	३	बिजुलि सामान	एकल	अनवर बैठा
शुभलक्ष्मी रेडिमेट स्टोर्स	३	रेडिमेट कपरा	एकल	मुकेश कुमार यादव
प्रिन्स जेनरल स्टोर्स	३	जुत्ता चप्पल	एकल	ललिता कुमारी मण्डल
श्रीराम हार्डवेयर	३	भवन निर्माण सामाग्री	एकल	श्रीश्याम बाबु यादव
शौरभ ट्रेडर्स	३	भवन निर्माण सामाग्री	एकल	लालबाबु यादव
अजय बस्त्रालय	३	घरायसी कपडा	एकल	विजय कुमार यादव
सहकारी संस्था लि.	३	खाद्य मल	सहकारी	किशोरी यादव
दिपक कोल्ड स्टोर्स	३	कोल्ड (मदिरा)	एकल	शत्रुधन यादव
संतोष कोल्ड स्टोर्स	३	कोल्ड (मदिरा)	एकल	राजकिशोर साह
विशाल शिलबन्दी मदिरा पसल	३	पेय पदार्थ तथा मदिरा	एकल	नरेश राय यादव
उज्वल किराना पसल	३	किराना सामाग्री	एकल	राकेश राय यादव
रविशंकर जेनरल स्टोर्स	३	जुत्ता चप्पल	एकल	दिपेन्द्र यादव
रामनारायण पशुपालन तथा किराना पसल	४	पशुपालन र किराना	एकल	रामनारायण यादव
जय मां काली ट्रेडर्स	४	हार्डवेयर	एकल	संतोष कुमार झा
रविन्द्र मदिरा पसल	४	मदिरा	एकल	रुदल मण्डल खत्वे
काजल कोल्ड स्टोर्स	४	खुद्रा विक्रेता	एकल	विशेश्वर राय यादव
छोटु कोल्ड स्टोर्स	४	मदिरा	एकल	सुरेन्द्र राय यादव
जयबाबा किराना पसल	४	खुद्रा विक्रेता	एकल	विनोद यादव
अशोक कोल्ड स्टोर्स	४	पेय पदार्थ तथा मदिरा	एकल	सरोज कुमार यादव
जय बाबा त्रीलोकीनाथ ईलेक्ट्रीकल प्राईजेज पसल	४	विद्युतीय सरसामान	एकल	मुनर देवी
आदर्श किराना तथा जेनरल स्टोर्स	४	किराना कस्टमेटिक	एकल	विणा कुमारी
दुर्गा सर्जिकल	४	औषधी	एकल	रामईश्वर यादव
शवि सर्जिकल होम	४	औषधी	एकल	अशोक कुमार यादव
अंकज पंगज बस्त्रालय	४	कपडा पसल	एकल	गिता देवी
सोनुलाल चुडी उद्योग	४	लहठी बनाउने	एकल	नैन कुमारी देवी यादव
किराना पसल	५	किराना पसल	एकल	सत्यनारायण साह

किराना पसल	५	किराना पसल	एकल	शंभु साह
किराना पसल	५	किराना पसल	एकल	पप्पु साह
किराना पसल	५	किराना पसल	एकल	लक्ष्मी साह
किराना पसल	५	किराना पसल	एकल	महेन्द्र यादव
किराना पसल	५	किराना पसल	एकल	रामजी यादव
मासु पसल	५	मासु पसल	एकल	नागेन्द्र साह
जयबाबा मंगलनाथ किराना पसल	६	खाद्यान तथा पेय पदार्थ	एकल	अर्जुन कुमार यादव
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	थानी राय
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	शिवशंकर चौधरी
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	रामआश्रय चौधरी
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	देवेन्द्र यादव
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	श्याम साह
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	अशोक साह
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	निरस चौरसिया
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	रामजिनिश साह
कपडा पसल	६	कपडा पसल	एकल	रामजिनिश साह
कपडा पसल	६	कपडा पसल	एकल	मिथिलेश साह
कपडा पसल	६	कपडा पसल	एकल	प्रदिप चौरसिया
कपडा पसल	६	कपडा पसल	एकल	लालबाबु साह
कपडा पसल	६	कपडा पसल	एकल	हरिशचन्द्र साह
कपडा पसल	६	कपडा पसल	एकल	दिनेश साह
कपडा पसल	६	कपडा पसल	एकल	विरेन्द्र गुप्ता
कपडा पसल	६	कपडा पसल	एकल	शम्भु गुप्ता
कपडा पसल	६	कपडा पसल	एकल	देवराज यादव
हार्डवेयर तथा किराना पसल	६	हार्डवेयर तथा किराना पसल	एकल	मिथिलेश गुप्ता
किराना तथा कपडा पसल	६	किराना तथा कपडा पसल	एकल	कमलेश गुप्ता
कपडा पसल	६	कपडा पसल	एकल	सिताशरण साह

किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	रमेश साह
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	कालीचरण यादव
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	रामदुलार साह
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	विजय साह
मासु व्यवसाय	६	मासु व्यवसाय	एकल	ईसराइल मंसुर
मासु व्यवसाय	६	मासु व्यवसाय	एकल	खलिल मंसुर
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	आसिन मंसुर
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	हकिम मंसुर
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	अब्दुल मंसुर
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	जाविर मंसुर
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	जितेन्द्र महरा
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	संजय यादव
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	ठगाम मंसुर
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	अनिल यादव
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	राजेन्द्र यादव
कोल्ड जेनरल स्टोर्स	६	कोल्ड जेनरल स्टोर्स	एकल	बुधाई यादव
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	रामईश्वर राई
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	रामविश्वास महतो
किराना पसल	६	किराना पसल	एकल	खोवारी राइ
पुलकित किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	पुलकित यादव
गिता जेनरल स्टोर्स	७	जेनरल स्टोर्स	एकल	गिता साह
प्रमिला जेनरल स्टोर्स	७	जेनरल स्टोर्स	एकल	प्रमिला देवी
सिजो जेनरल स्टोर्स	७	जेनरल स्टोर्स	एकल	सिजो साह
छोटन जेनरल स्टोर्स	७	जेनरल स्टोर्स	एकल	छोटन यादव

अरुण ठाकुर जेनरल स्टोर्स	७	जेनरल स्टोर्स	एकल	अरुण ठाकुर
रामईश्वर जेनरल स्टोर्स	७	जेनरल स्टोर्स	एकल	रामेश्वर यादव
झोरण किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	झोरण साह
शिवलाल किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	शिवलाल ठाकुर
सुरेन्द्र जेनरल स्टोर्स	७	जेनरल स्टोर्स	एकल	सुरेन्द्र यादव
कमलेश्वर किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	कपलेश्वर यादव
लालगेन्द्र जेनरल स्टोर्स	७	जेनरल स्टोर्स	एकल	लालेन्द्र यादव
सज्जन जेनरल स्टोर्स	७	जेनरल स्टोर्स	एकल	सज्जन यादव
रामदरेश किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	रामदरेश यादव
नथुनी साह किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	रामसिनेही साह
दिनेश किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	दिनेश यादव
रामएकवाल किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	रामएकवाल साह
बासीक किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	बासिक अंसारी
फुल मोहम्मद किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	फुलमोहम्मद अंसारी
विराहिम किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	विराहीम अंसारी
हुसेनी किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	हुसेनी अंसारी
सलिम किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	सलिम शेष
विनोद किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	बिनोद यादव
विपिन किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	विपिन यादव
महावानन्त किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	महावान्त यादव
सुरेन्द्र किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	सुरेन्द्र यादव
नागेन्द्र किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	नागेन्द्र यादव
रामदयाल किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	रामदयाल साह

रामअशिष किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	रामअशिष साह
सिकिन्द्र जेनरल स्टोर्स	७	जेनरल स्टोर्स	एकल	सिकिन्द्र वैठा
गोपाल किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	गोपाल यादव
जय किशोर जेनरल स्टोर्स	७	जेनरल स्टोर्स	एकल	जयकिशोर साह
बद्री किराना स्टोर्स	७	किराना पसल	एकल	बद्रि यादव
बिमली किराना स्टोर्स	७	किराना पसल	एकल	विमली देवी
सरोज किराना स्टोर्स	७	किराना पसल	एकल	सरोज यादव
किशोरी जेनरल स्टोर्स	७	जेनरल स्टोर्स	एकल	किशोरी यादव
रामचन्द्र किराना पसल	७	किराना पसल	एकल	रामचन्द्र पजियार
कृष्ण जेनरल स्टोर्स सिंघासनी	८	पेय पदार्थ	एकल	राजिव कुमार यादव
शिव जेनरल स्टोर्स शिवनगर	८	पेय पदाथ	एकल	शिवशंकर साह
जगदम्वा किराना एण्ड जेनरल स्टोर्स	८	किराना पसल	एकल	ललित कुमार साह
श्याम किराना स्टोर्स	८	किराना पसल	एकल	श्याम कुमार साह
लालबाबु किराना स्टोर्स	८	किराना पसल	एकल	लालबाबु साह
गुलसेद किराना पसल	८	किराना पसल	एकल	गुलसेद लहेरी
धिरेश जेनरल स्टोर्स	८	पेय पदाथ	एकल	धिरेश यादव

४.५ उद्योग व्यापार तथा बैंकिंग :

यस गाउँपालिका मार्फत् विभिन्न गाउँपालिकाको साथै सर्लाही समेत सँगको व्यापार समेत हुने गरेको छ । यहाँ हाट बजारहरु व्यापार व्यवसायका लागि प्रशिद्ध रहेका छन् । यस्ता बजारहरूबाट विशेषगरी खुद्रा व्यापार हुने गरेको छ। यसैगरी, गाउँपालिकाबाट थोक व्यापार समेत हुने गरेको छ थोक व्यापारमा विस्कुट, साबुन, चाउचाउ, चिनी आदिको हुने गरको छ।

विशेषगरी ग्रामीण क्षेत्रका मानिसहरु कृषि पेशामै रहेकोले उल्लेखनीय रुपमा औद्योगिक विकास तर्फ लागि सकेका छैनन् तथापी, स्थानीय माग कार्यमा केही साना तथा घरेलु उद्योग भने संचालित छन् । गाउँपालिकामा साना उद्योगहरु सिलाई कटाई उद्योग,समिल तथा फर्निचर उद्योग, इट्टा उद्योग, कुखुरा फार्म, पशु फार्म आदि व्यवसायका उदाहरणहरु हुन् ।

४.५.१ खानेपानीको श्रोत सम्बन्धी विवरण : (वडा अनुसार)-

वडा नं. १

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	चापाकल व्यक्तिगत	३१५	
२	चापाकल सरकारी	१००	
३	ईनार	५	
४	बोडिंग	१०	
५	पानी टंकी (धारा संख्या समेत)		
६	अन्य		

वडा नं. २

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	चापाकल व्यक्तिगत	३००	
२	चापाकल सरकारी	२५	
३	ईनार	४	
४	बोडिंग	५०	
५	पानी टंकी (धारा संख्या समेत)		
६	अन्य		

वडा नं. ३

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	चापाकल व्यक्तिगत	७४५	
२	चापाकल सरकारी	५०	
३	ईनार	४	
४	बोडिंग	१९	
५	पानी टंकी (धारा संख्या समेत)		
६	अन्य		

वडा नं. ४

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	चापाकल व्यक्तिगत	३००	
२	चापाकल सरकारी	१५०	
३	ईनार	६	
४	बोडिंग	२०	
५	पानी टंकी (धारा संख्या समेत)		
६	अन्य		

वडा नं. ५

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	चापाकल व्यक्तिगत	१२०	
२	चापाकल सरकारी	६०	
३	ईनार	५	
४	बोडिंग	१०	
५	पानी टंकी (धारा संख्या समेत)		
६	अन्य		

वडा नं. ६

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	चापाकल व्यक्तिगत	१६२	
२	चापाकल सरकारी	४	
३	ईनार	३	
४	बोडिंग	५	
५	पानी टंकी (धारा संख्या समेत)		
६	अन्य		

वडा नं. ७

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	चापाकल व्यक्तिगत	५००	
२	चापाकल सरकारी	५०	
३	ईनार	०	
४	बोडिंग	१	
५	पानी टंकी (धारा संख्या समेत)	०	
६	अन्य		

वडा नं. ८

सि.नं.	विवरण	संख्या	कैफियत
१	चापाकल व्यक्तिगत	१००	
२	चापाकल सरकारी	१०	
३	ईनार	१०	
४	बोडिंग	८	
५	पानी टंकी (धारा संख्या समेत)		
६	अन्य		

४.५.२ समुदायमा आधारित संस्था विवरण

वडा नम्बर	सामुदायिक संस्थाको संख्या										
	सामुदायिक संस्था	कृषक समूह	वन समूह	सहकारी संस्था	गैसस वा क्लब	परम्परागत समूह (वडघर, गुठी, भेजा)	आमा समूह	नागरिक सचेतना केन्द्र	टोल सुधार समिति/टोल विकास संस्था	उद्यमी समूह	नागरिक मंच
१								१			३
२								०			४
३								१			५
४								२			४
५								०			५
६		३						१			२

७		२						१			४
८					३			०			३
जम्मा											

४.५.३ नागरिक सचेतना केन्द्र र टोल विकास संस्थाको विवरण

नागरिक सचेतना केन्द्रको नाम र ठेगाना	वडा नम्बर	समूहमा आवद्ध परिवार तथा सदस्य विवरण							वचत रकम (रु.)	लगानी रकम (रु.)	लगानीको मुख्य क्षेत्र
		सदस्य संख्या			समेटेको परिवार						
		महिला	पुरुष	जम्मा	दलित	जनजाति	अन्य	जम्मा			
टोल विकास संस्था											
नागरिक सचेतना केन्द्र											
नागरिक सचेतना केन्द्र	१	२५	०	२५	२५	०	०	२५			
नागरिक सचेतना केन्द्र	३	२३	०	२३	२३	०	०	२३			
नागरिक सचेतना केन्द्र	४	४६	२	४८	४८	०	०	४८			
नागरिक सचेतना केन्द्र	६	२४	६	३०	०	२५	५	३०			
नागरिक सचेतना केन्द्र	७	२४	१	२५	२५	०	०	२५			
नागरिक सचेतना केन्द्र	२	४८	०	४८	४८	०	०	४८			
नागरिक सचेतना केन्द्र	८	२३	०	२३	२३	०	०	२३			
नागरिक मंच											
नागरिक मंच	१	१५	६०	७५	१९	२८	२८	७५			
नागरिक मंच	२	२६	७०	९६	२९	३६	३१	९६			
नागरिक मंच	३	४०	८०	१२०	५१	३८	३१	१२०			
नागरिक मंच	४	२५	६७	९२	६०	२१	११	९२			
नागरिक मंच	५	३२	७१	१०३	५०	४४	९	१०३			
नागरिक मंच	६	१८	२६	४४	२०	१७	७	४४			
नागरिक मंच	७	३०	६६	९६	२५	७१	०	९६			
नागरिक मंच	८	२०	५२	७२	१३	५९	०	५२			

४.५.४ कृषक तथा उद्यमी तथा बचत समूहको विवरण

कृषक, उद्यमी तथा बचत समूह र संस्था नाम र ठेगाना	वडा नम्बर	समूहमा आवद्ध परिवार तथा सदस्य विवरण							वचत रकम (रु.)	लगानी रकम (रु.)	लगानीको मुख्य क्षेत्र
		सदस्य संख्या			समेटेको परिवार						
		महिला	पुरुष	जम्मा	दलित	जनजाति	अन्य	जम्मा			
कृषक समुह	३	४	१४	१८	०	०	१८	१८			
कृषक समुह	६	६	१९	२५	०	०	२५	२५			
कृषक समुह	७	५	२५	३०	०	०	३०	३०			

४.५.५ *बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरु* सम्बन्धी विवरण :

वित्तिय संस्थाको नाम	वडा नं.	जनशक्ति		स्थापना भएको साल
		महिला	पुरुष	
एन.एम.बि. बैंक	१	१	५	२०७६
आशा वित्तिय बैक	१	१	४	२०७५
मिथिला वित्तिय बैंक	१	१	४	२०७५
समाजय वित्तिय बैंक	१	१	३	२०७६
मनकामना उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	१	५	६	२०७०
ग्रामीण बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	५	५०	४५	२०६४
नागरिक बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	५	१००	१२५	२०६७
जय गोविन्द कृषी सहकारी संस्था	७	१	१	२०७४
यूवा सरोकार बचत तथा कृषी सहकारी लि.	८	१	७	२०७७

परिच्छेद-५ सामाजिक विकास

५.१ शैक्षिक तथा मानव संशाधन विकास :

शिक्षा कुनै पनि गाउँ, समाज, देश वा क्षेत्रको विकासको प्रमुख आधारशिला हो । शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तरनिहित प्रतिभा तथा क्षमताको प्रस्फुटन हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ । सचेत, अनुशासित एवं उत्पादनशील जनशक्तिले नै कुनै पनि विकास प्रयासले अपेक्षित गति प्रदान गर्दछ । समाज उपयोगी जनशक्ति निर्माणमा शिक्षा क्षेत्रको सर्वोपरी भूमिका रहन्छ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरी नेपालमा गुरुकुल शिक्षापद्धति हुँदै शिक्षाको विकास र विस्तार गर्ने प्रयासहरु भएको पाईन्छ । योजनावद्ध ढंगले विकास प्रयास थालिए यता शैक्षिक कार्यक्रमहरुलाई पनि समयानुकूल परिवर्तन र योजनावद्ध तवरले विस्तार गर्ने प्रयास हुँदै आएको छ । चालु तेह्रौं योजनामा पनि विगत योजनाहरुमा जस्तै शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संसाधन विकासको एक सशक्त माध्यमको रुपमा अंगिकार गरी गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका क्षेत्रमा यसको सकारात्मक प्रभाव पर्ने विश्वास समेत गरिएको छ ।

विद्यालय सुधार योजना र गाँउ शिक्षा योजनाको आधारमा ASIP निर्माण गर्दा धेरै सान्दर्भिक र व्यावहारिक योजना हुने भए पनि स्थानीय सरकारको रिक्तता, राजनितिकरुपमा संक्रमणकालिन दण्डहिनताको अवस्था, योजना निर्माणमा विद्यालय व्यवस्थापन पक्ष र गाउँपालिका शिक्षा समितिको निस्क्रियपन आदिले गर्दा पूर्णरुपमा यथार्थमा आधारित योजना निर्माण गर्न नसकिएको भए पनि सम्भव र प्राप्त भएसम्मको सुचना तथा तथ्य, प्राप्त विद्यालय सुधार योजना तथा गांउ शिक्षा योजना लाई समेत समेटी यस गाउँपालिकाको गत वर्ष मात्र निर्मित गाउँपालिका शिक्षा योजनाको आगामी आ.व. को लक्षलाई समेत आवद्धता हुनेगरी वार्षिक रणनीतिक कार्ययोजना निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.१.१ स्कुल जाने ५ देखि २५ वर्ष उमेर समुहको गाउँपालिका स्तरीय जनसंख्या :

सि.नं.	५ देखि २५ वर्ष सम्मको जनसंख्या		जनसंख्या					
			स्कुल गइरहेको जनसंख्या		स्कुल जान छोडेको जनसंख्या		अवस्था नखुलेको	
	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला
१	८४७५	८५६३	४४६६	३२९४	३८३५	४६७९	४७२	५९०
जम्मा	८४७५	८५६३	४४६६	३२९४	३८३५	४६७९	४७२	५९०

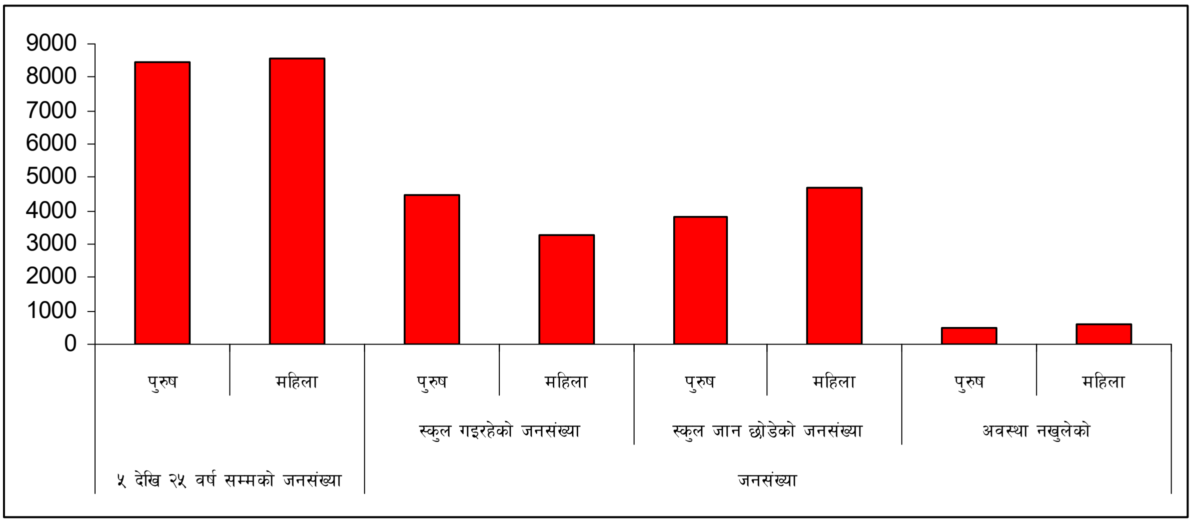

५.१.२ *गाउँपालिकाको लिंग अनुसारको साक्षरता अवस्था :*

सोनमा गाउँपालिकाको साक्षरता दर ३९.४० त्यस मध्ये पुरुषको साक्षरता दर ५०.०७ र महिलाको २८.३८ छ ।

सि.नं.	विवरण	जम्मा	पुरुष	महिला
१	जनसंख्या ५ वर्ष वा सो भन्दा माथी	३३८११	१७१४८	१६६६३
२	पढन लेख्न सक्ने	१३१५६	८५२१	४६३५
३	पढन मात्र सक्ने	२१००	१३५०	७५०
४	पढन लेख्न दुबै नसक्ने	१९७६९	८१८७	११५८२

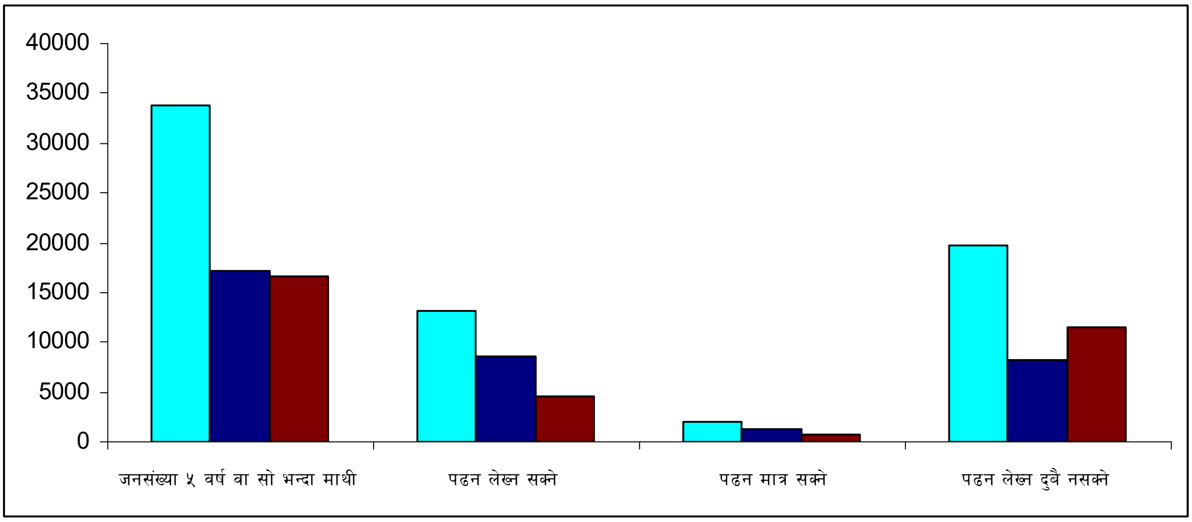

५.१.३ विद्यालयको भौतिक अवस्था :

बालविकास केन्द्र भएको विद्यालयको नाम	विद्यालय भवन संख्या		कोठा संख्या		पुस्तकालय अध्ययन केन्द्र छ/छैन	प्रयोगशाला	डेक्स बेन्चको संख्या	खेल मैदान छ/छैन	कम्पाउण्डवाल छ/छैन	चर्पीको सुविधा छ/छैन	स्वच्छ खानेपानी छ/छैन	कैफियत
	कच्ची	पक्की	कच्ची	पक्की								
राष्ट्रिय आ. विद्यालय सोनमा १		१		५	छ	छैन	१५०	छ	छ	छ	छ	
सरस्वती ज.मा.वि. सोनमा २	३	३	७	१०	छैन	छ	२००	छ	छ	छ	छ	
जनता आ. विद्यालय सोनमा २	२	१	५	२	छैन	छैन	५०	छ	छ	छ	छ	
ने.रा.आ.वि. रघुनाथपुर३	०	३	०	६	छैन	छैन	२२	छैन	छ	छैन	छैन	
ने.रा.आ.वि. गोबरहिया३	०	४	०	८	छैन	छैन	३५	छ	छैन	छ	छ	
मा.वि. खखना ३	०	६	०	२०	छ	छैन	२००	छ	छ	छ	छ	
पंकज इ.बो.स्कुल३	२	१	४	३	छैन	छैन	८०	छ	छैन	छ	छ	
ज.आ.वि. खेश्राहा ४	१	४	१	८	छैन	छैन	२०७	छैन	छ	छ	छ	
ज.मा.वि. खैरबनी५	०	६	०	१२	छ	छैन	८५	छ	छैन	छ	छ	
ने.ला.रा. आ. वि. मनगरथान६	०	३	०	६	छैन	छैन	७०	छ	छ	छ	छ	
रामऔतार सोनफी आ.वि. मगरथाना६	१	२	२	२	छैन	छैन	६०	छ	छ	छ	छैन	
मंगलनाथ आ.वि. कतर्वा ६	०	३	०	६	छैन	छैन	५०	छ	छ	छ	छ	
ज.आ.वि. तरहारी ६	१	३	२	६	छैन	छैन	४०	छ	छैन	छ	छ	
ज.मा.वि. सुन्दरपुर७	०	४	०	१६	छ	छ	५०	छ	छ	छ	छ	
द.उ.प्रा.वि. सुन्दरपुर७	०	२	०	४	छ	छ	१०	छ	छ	छ	छ	
मा.वि. सिंघासहनी ८	०	६	०	१६	छ	छैन	१००	छ	छ	छ	छ	
ने.रा.ज. आ.वि. शिवनगर८	०	५	०	१२	छैन	छैन	६१	छैन	छैन	छ	छ	

५.१.४ तहगत रुपमा विद्यालय (सामुदायिक, संस्थागत, मदरसा, गुम्बा) तथा विद्यार्थी संख्या :

विद्यालयको नाम	विद्यालयको किसिम (सामुदायिक, संस्थागत, मदरसा)	पुर्व प्राथमिक			आधारभुत (१-८)			माध्यमिक (९-१२)			जम्मा	
		छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा
राष्ट्रिय आ. विद्यालय सोनमा १	सामुदायिक	७५	१२५	२००							७५	१२५
सरस्वती ज.मा.वि. सोनमा २	सामुदायिक	३०	४६	७६	५६०	६८०	१२४०	३९०	४००	७९०	९८०	११२६
जनता आ. विद्यालय सोनमा २	सामुदायिक	२१३	२४४	४५७							२१३	२४४

ने.रा.आ.वि. रघुनाथपुर३	सामुदायिक	५६	६०	११६	१००	१५६	२५६					
ने.रा.आ.वि. गोबरहिया३	सामुदायिक	१०२	१२३	२२५	४८	१०७	१५५					
मा.वि. खखना ३	सामुदायिक	२४	३१	५५	३६४	३८२	७४८	१९९	२०६	४०५		
स.क.रा.सि.भ. प्र.वि.खखना३	सामुदायिक	२१	२३	४४	५०	७७	१२७					
पंकज इ.बो.स्कुल३	संस्थागत	३०	२०	५०	१२५	१३५	२६०					
ज.आ.वि. खेश्राहा ४	सामुदायिक	५५	५०	१०५	४३५	५२९	९६४					
ज.मा.वि. खैरवनी ५	सामुदायिक	२२	५८	५०	३४५	४९०	८३२	६०	६०	१२०		
ने.ला.रा.आ. वि. मनगरथाना६	सामुदायिक	४०	४३	८३	१७८	२४७	४२५					
रामऔतार सोनफी आ.वि. मगरथाना६	सामुदायिक	२१	१२	३३	५८	४४	१०२					
मंगलनाथ आ.वि.कतर्वा६	सामुदायिक	४५	६०	१०५	८४	१०२	१८६					
ज.आ.वि. तरहारी ६	सामुदायिक	२६	३५	६१	४५	५५	१००					
ज.मा.वि. सुन्दरपुर७	सामुदायिक	९०	६०	१५०	२१०	३५०	५६०	३५०	४९०	८४०		
द.उ.प्रा.वि. सुन्दरपुर७	सामुदायिक	५	५	१०	१५	१५	३०					
मा.वि. सिंघासहनी८	सामुदायिक	५०	३७	८७	३०४	३०२	६०६	६१	७१	१३२		
ने.रा.ज. आ.वि. शिवनगर८	सामुदायिक	४४	३३	७७	२३२	२१७	४४९					

५.१.५ *क्याम्पस (प्राविधिक/अप्राविधिक) तथा विद्यार्थी संख्या :*

क्याम्पसको नाम	संकाय	पढाई हुने विषय	विद्यार्थी संख्या		
			छात्र	छात्रा	जम्मा
स.ज.उ.मा.वि. सोनमा २	शिक्षा	स्वास्थ्य, जनसंख्या र अंग्रेजी	१५०	५०	२००

५.१.६ शिक्षक विवरण

विद्यालयको नाम	किसिम (संस्थागत/सामुदायिक, मदरसा)	स्वीकृत दरबन्दी संख्या	कार्यरत शिक्षक संख्या		महिला शिक्षक संख्या		विषयगत शिक्षक संख्या		
			शिक्षक	शिक्षिका	आधारभुत	माध्यमिक	गणित	विज्ञान	अंग्रेजी
राष्ट्रिय आ. विद्यालय सोनमा १	सामुदायिक	७	३	४			१	१	१
सरस्वती ज.मा.वि. सोनमा २	सामुदायिक	१४	१५	४	४	०	१	१	१
जनता आ. विद्यालय सोनमा २	सामुदायिक	४	२	४	४				
ने.रा.आ.वि. रघुनाथपुर३	सामुदायिक	४	४	२					
ने.रा.आ.वि. गोबरहिया३	सामुदायिक	२	४	२					
मा.वि. खखना ३	सामुदायिक	७	१४	३	३		३	२	३
स.क.रा.सि.भ. प्र.वि.खखना३	सामुदायिक	१	१	२					
पंकज इ.बो.स्कुल३	संस्थागत	०	७	३	१				
ज.आ.वि. खेश्राहा ४	सामुदायिक	५	४	६	२	०	१	०	१
ज.मा.वि. खैरबनी ५	सामुदायिक	३	६	४	१				
ने.ला.रा.आ. वि. मनगरथाना६	सामुदायिक	२	३	३	१				
रामऔतार सोनफी आ.वि. मगरथाना६	सामुदायिक	०	१	२					
मंगलनाथ आ.वि.कतर्वा६	सामुदायिक	३	२	१	१				
ज.आ.वि. तरहारी ६	सामुदायिक	२	२	१	३	१			
ज.मा.वि. सुन्दरपुर७	सामुदायिक	३	७	५	५	०	२	२	१
द.उ.प्रा.वि. सुन्दरपुर७	सामुदायिक	३	१	२	२				
मा.वि. सिंघासहनी८	सामुदायिक	४	५	५	२				
ने.रा.ज. आ.वि. शिवनगर८	सामुदायिक	५	६	१२	२				

५.१.७ शैक्षिक गुणस्तर सम्बन्धी विवरण :

विद्यालयको नाम, ठेगाना र किसिम	अपाङ्ग विद्यार्थी स्रोत कक्षा (भएको/नभएको)	एकीकृत पाठ्यक्रम (भएको/नभएको)	इन्टरनेट सुविधा (भएको/नभएको)	**कैफियत**
राष्ट्रिय आ. विद्यालय सोनमा १	भएको	भएको	नभएको	
सरस्वती ज.मा.वि. सोनमा २	नभएको	भएको	भएको	

जनता आ. विद्यालय सोनमा २	नभएको	नभएको	भएको	
ने.रा.आ.वि. रघुनाथपुर३	भएको	भएको	नभएको	
ने.रा.आ.वि. गोबरहिया३	नभएको	भएको	नभएको	
मा.वि. खखना ३	नभएको	भएको	भएको	
स.क.रा.सि.भ. प्र.वि.खखना३	भएको	भएको	नभएको	
पंकज इ.बो.स्कुल३	नभएको	भएको	नभएको	
ज.आ.वि. खेश्राहा ४	नभएको	भएको	नभएको	
ज.मा.वि. खैरबनी ५	नभएको	नभएको	नभएको	
ने.ला.रा.आ. वि. मनगरथाना६	नभएको	नभएको	नभएको	
रामऔतार सोनफी आ.वि. मगरथाना६	नभएको	नभएको	नभएको	
मंगलनाथ आ.वि.कतर्वा६	नभएको	नभएको	नभएको	
ज.आ.वि. तरहारी ६	नभएको	नभएको	नभएको	
ज.मा.वि. सुन्दरपुर७	नभएको	भएको	भएको	
द.उ.प्रा.वि. सुन्दरपुर७	नभएको	भएको	भएको	
मा.वि. सिंघासहनी८	नभएको	नभएको	भएको	
ने.रा.ज. आ.वि. शिवनगर८	नभएको	नभएको	भएको	

५.१.८ बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी विवरण :

विद्यालयको नाम र ठेगाना	विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्यान्वयन (भएको/ नभएको)	विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक (भएको/नभएको)	बाल क्लब गठन (भएको/नभएको)	बालमैत्री शिक्षण विधिको प्रयोग (भएको/नभएको)
राष्ट्रिय आ. विद्यालय सोनमा १	भएको	भएको	नभएको	भएको
सरस्वती ज.मा.वि. सोनमा २	भएको	भएको	नभएको	भएको
जनता आ. विद्यालय सोनमा २	भएको	भएको	नभएको	भएको
ने.रा.आ.वि. रघुनाथपुर३	नभएको	नभएको	नभएको	भएको
ने.रा.आ.वि. गोबरहिया३	भएको	भएको	नभएको	भएको
मा.वि. खखना ३	भएको	भएको	नभएको	भएको
स.क.रा.सि.भ. प्र.वि.खखना३	भएको	भएको	भएको	भएको
पंकज इ.बो.स्कुल३	भएको	भएको	नभएको	भएको
ज.आ.वि. खेश्राहा ४	भएको	भएको	नभएको	भएको
ज.मा.वि. खैरबनी ५	नभएको	भएको	भएको	नभएको
ने.ला.रा.आ. वि. मनगरथाना६	भएको	भएको	नभएको	भएको
रामऔतार सोनफी आ.वि. मगरथाना६	भएको	भएको	नभएको	भएको
मंगलनाथ आ.वि.कतर्वा६	भएको	भएको	नभएको	भएको
ज.आ.वि. तरहारी ६	भएको	भएको	नभएको	भएको

ज.मा.वि. सुन्दरपुर७	भएको	भएको	नभएको	भएको
द.उ.प्रा.वि. सुन्दरपुर७	भएको	भएको	नभएको	भएको
मा.वि. सिंघासहनीट	भएको	भएको	भएको	भएको
ने.रा.ज. आ.वि. शिवनगर८	भएको	नभएको	भएको	भएको

५.१.९ *दलित विद्यार्थीहरुको गाउँपालिका स्तरीय विवरण :*

सि.नं.	दलित विद्यार्थी संख्या		
	छात्रा	छात्र	जम्मा
१	१५८९	२०४०	३६१९

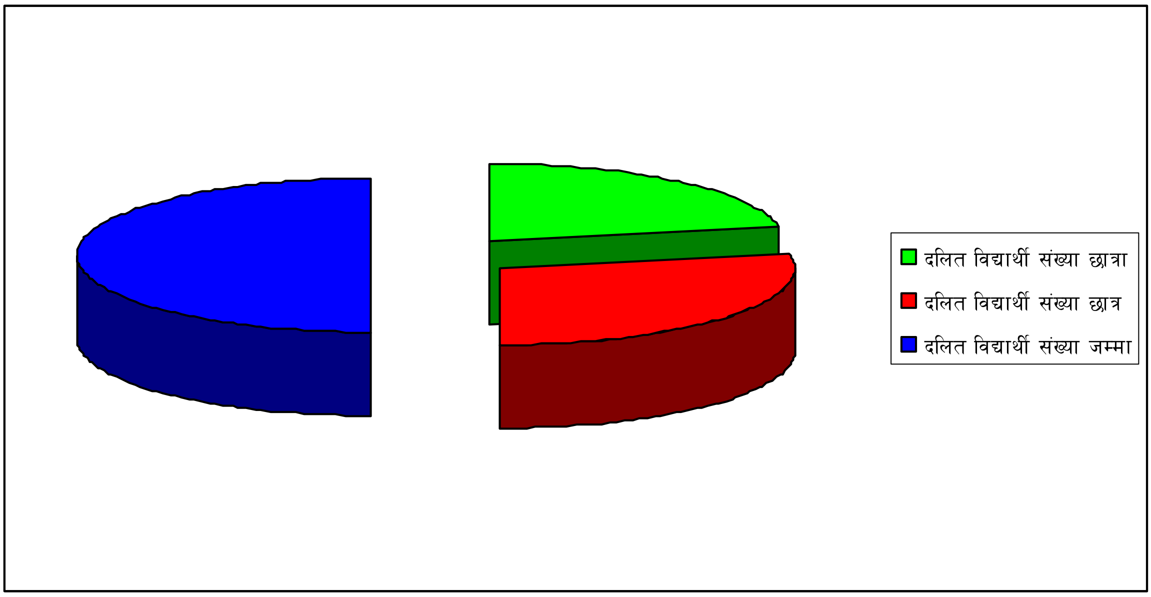

५.१.१० *स्कुल बाहिर रहेको जनसंख्या*

सि.नं.	उमेर समुह	जनसंख्या
१	५-९	२३०१
२	१०-१२	१०८६
३	१३-१४	६०६
४	१५-१६	८२४
	जम्मा :	४८१७

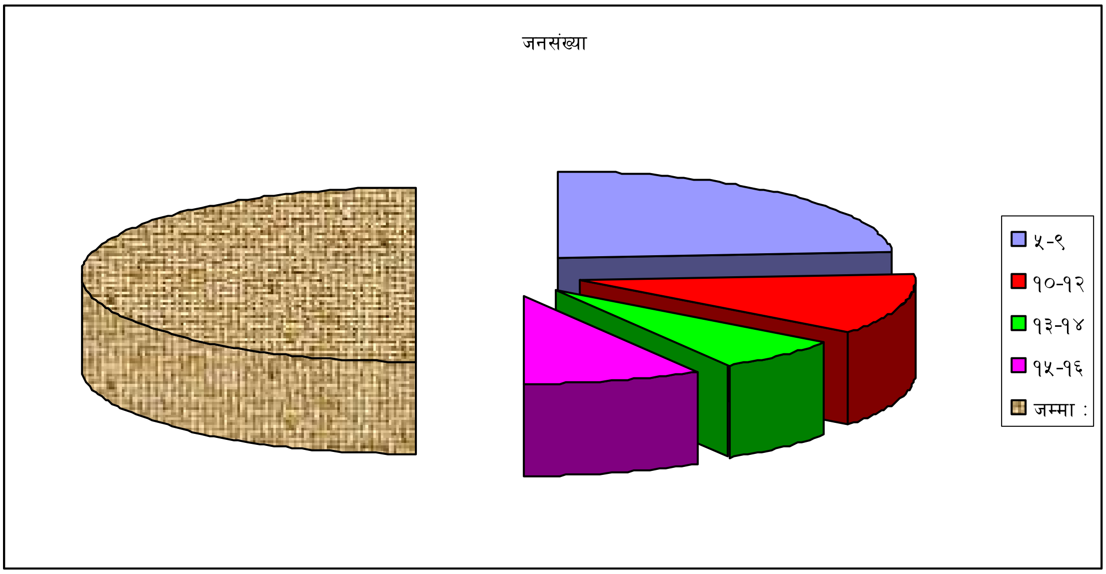

५.१.११ *शैक्षिक उत्तिर्ण गरेका जनसंख्या :*

सि.नं.	तह	जम्मा	पुरुष	महिला
१	प्रारम्भिक	४६८	२६१	२०७
२	प्राथमिक	७१०९	४१६१	३४४२
३	निम्न मा.वि.	२५१८	१८११	८०७
४	मा.वि.	२०६८	१४९४	५७४
५	एस.एल.सी. वा सो सरह	२२०४	१५८२	६२२
६	प्रमाण तह वा सो सरह	१२१६	८६३	४३३
७	स्नातक वा सो सरह	४०३	३४५	५८
८	स्नातकोतर वा सो सरह	८९	८३	६

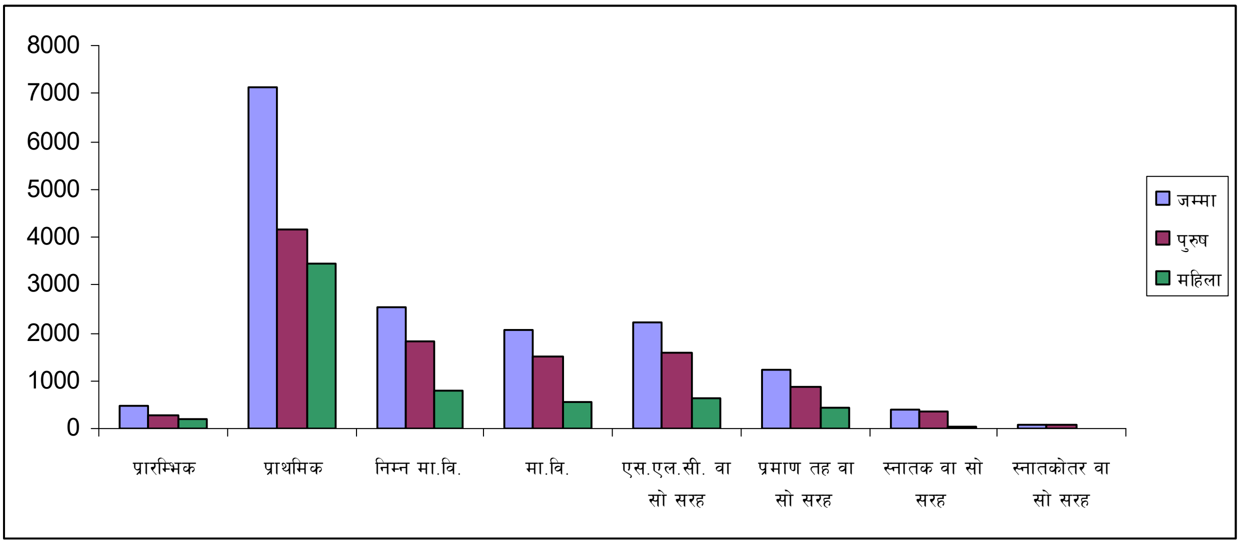

५.२ स्वास्थ्य तथा पोषण विवरण :

स्वास्थ्य मानव जीवनको सर्वोपरि महत्व राख्दछ । कुनै पनि देशको विकास स्थितिको एक महत्वपूर्ण सूचकको रुपमा जनस्वास्थ्यको स्थिति रहने गरेको पाईन्छ । रोगी एवं दुर्बल जनताबाट विकासको अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिँदैन । लोक कल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरुप जनताले स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्न पाउनु र राज्यले सोको ब्यवस्था मिलाउने मानवअधिकार कै एक पक्ष भएको पाईन्छ । यस गाउँपालिकामा वर्तमान स्वास्थ्य स्थितीको अवस्था यस प्रकार रहेको छ ।

कार्यक्रम विवरण	जनसंख्या
कुल जनसंख्या	३८७४७
१ वर्षभन्दा कमको जनसंख्या	९००
२ वर्षका जनसंख्या	१९३९
३ वर्षका जनसंख्या	३६३५
० देखि ३५ महिनासम्मका जनसंख्या	२९४६
६ देखि ५९ महिनासम्मका जनसंख्या	४४९२
१२ देखि ५९ वर्षसम्मका जनसंख्या	४०४२
१५ देखि ४४ वर्षसम्मका महिला संख्या	१०५१०
१५ देखि ४९ वर्षसम्मका महिला संख्या	११५१९
अनुमानित गर्भवती	१०९४
१० देखि १९ वर्षसम्मका किशोर किशोरी संख्या	८१२८
अनुमानित जीवित जन्म	९२८
पुर्ण खोप सुनिश्चित भएको वडा संख्या	८
एम्बुलेन्स संख्या	१
स्वास्थ्य चौकी संख्या	४
बर्थिगं सेन्टर संख्या	१
किशोर किशोरी मैत्री स्वास्थ्य संस्था	१
खोप क्लीनिक संख्या	१९
गाउघर क्लीनिक संख्या	१६

महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकास संख्या	३६
क्षयरोग डट सेन्टर संख्या	४
विद्युत उपलब्धता भएको स्वास्थ्य संस्था	४
ईन्टरनेट सुविधा भएको स्वास्थ्य संस्था	४

५.२.१ मानव संशाधनको अवस्था :

स्वास्थ्य संस्था	मेडिकल अधिकृत			प्यारामेडिक्स			नरसिंग			अन्य			जम्मा		
	दरबन्दी	पुर्ति	करार	दरबन्दी	पुर्ति	करार	दरबन्दी	पुर्ति	करार	दरबन्दी	पुर्ति	करार	दरबन्दी	पुर्ति	करार
सोनमा २	०	०	०	४	४	०	२	१	१	१	०	१	७	५	२
रघुनाथपुर ३	०	०	०	४	४	०	२	१	१			१	७	५	२
खैरबनी ५	०	०	०	४	४	०	२	१	१			१	७	४	३
सुन्दरपुर ६	०	०	०	४	४	०	२	१	१			१	७	४	३
आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र (१,४, ७,८)	०	०	०	१	०	१	१	०	१	४ का.स.		१	३	०	३
जम्मा	०	०	०	१८	१६	२	१०	४	६	५	०	५	३१	१८	१३

५.२.२ खोप कार्यक्रम :

स्वास्थ्य संस्था	१ वर्ष मुनिको लक्षीत जनसंख्या	संख्या							
		वि.सि.जि.	डि.पि.टि.हेप.वि.हिब ३	ओ.पि.भि. ३	पि.सि.भि. ३	दादुरा रुवेला १	दादुरा रुवेला २	जे.ई.	टि.डि.२ र २+
सोनमा २	२११	१९९	२१०	१९२	१९१	१८७	१३०	१८२	२००
रघुनाथपुर ३	१४७	१४६	१६०	१४८	१३०	१५६	९०	१३१	१६५
खैरबनी ५	२११	१७५	१७२	१७२	१२४	१५६	९०	९३	२०३
सुन्दरपुर ६	३३०	३१६	३१५	२८३	२८३	२८३	२७३	९७३	३५४
जम्मा	८९९	८३६	८५७	७९५	७२८	७८२	५८३	६७९	९२२
पालिकाको कभरेज		९३%	९५.३%	८८.४%	८१%	८७%	५६.१%	६५.३%	८८.७३%

५.२.३ पोशण :

स्वास्थ्य संस्था	०-२३ महिनाको लक्षीत जनसंख्या	०-११ महिनाको लक्षीत जनसंख्या	संख्या			
			०-११ महिना नयां वृद्धि अनुगमन	१२-२३ महिना नयां वृद्धि अनुगमन	१८० आयरण पाएको गर्भवती	भिटामिन ए पाएको सूत्केरी
सोनमा २	४२३	२११	२११	४२३	२२३	२५३
रघुनाथपुर ३	३०३	१४७	१४०	१३६	८६	६०
खैरबनी ५	५५७	२११	१३५	७५	३०	२८
सुन्दरपुर ६	७५६	३३०	३०६	३४१	३५१	३०७
जम्मा	१९३९	८९९	७८१	९७५	६९०	६४८
पालिकाको कभरेज			८६.८७%	९३.८४%	६६.४%	६२.३%

५.२.४ समुदायमा आधारित नव शिशु तथा बाल रोगको एकिकृत व्यवस्थापन :

स्वास्थ्य संस्था	५ वर्ष मुनिको जनसंख्या	संख्या							
		पि.एस.वि.आई. भएको संख्या	पि.एस.वि.आई. मध्ये जेन्टामाईसिन पुर्ण डोज पाएको	५ वर्ष मुनिको निमोनिया भएको	५ वर्ष मुनिको झाडापखाला लागेको	पुनरजलीय झोल र झिंकबाट उपचार	२ महिना मुनिको जम्मा मृत्यु	२-५९ महिनाको जम्मा मृत्यु	कैफियत
सोनमा २	१०३३	०	०	५०	२२१	२२१	०	०	
रघुनाथपुर ३	७७०	०	०	२९	१५७	१५७	०	०	
खैरबनी ५	११७६	०	०	२३	२०३	२०३	०	०	
सुन्दरपुर ६	१९३७	०	०	८५	४०	४०	०	०	
जम्मा	४९१६	०	०	१८७	६२१	६२१	०	०	
पालिकाको कभरेज				३.८%	१२.६%	१२.६%			

५.२.५ सुरक्षित मातृत्व :

स्वास्थ्य संस्था	अपेक्षित जिवित जन्म	संख्या							
		प्रोटोकल अनुसार ४ पटक गर्भ जांच	स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति	दक्ष प्रसुतिकर्मीबाट प्रसुति	प्रोटोकल अनुसार ३ पटक सुतकेरी जांच	यातायात खर्च पाउने आमा	मातृ मृत्यु	नवजात मृत्यु	मृत जन्म
सोनमा २	२१८	३२	०	८१	८१	०	०	०	०
रघुनाथपुर ३	१५१	८६	०	०	०				
खैरबनी ५	२१८	३०	०	०	०				
सुन्दरपुर ६	३४१	३५१	०	०	०				
जम्मा	९२८७	५१९	०	८१	८१				

५.२.६ परिवार नियोजन :

स्वास्थ्य संस्था	१५-४९ वर्षका प्रजनन उमेरका महिला संख्या	संख्या							
		पिल्स प्रयोगकर्ता	डिपो प्रयोगकर्ता	ईम्पलान्ट प्रयोगकर्ता	आई.यू.सि.डि. प्रयोगकर्ता	कण्डम वितरण	स्थायी प्रयोगकर्ता	जम्मा प्रयोगकर्ता	जम्मा नयां प्रयोगकर्ता
सोनमा २	३६७६	३२	३९	२०	५	२२२५		१११	१०५
रघुनाथपुर ३	१७७८	१९	९२	०	०	२०२५		१२५	१३०
खेरबनी ५	२५८१	४	८	४	२	११३६	२५	५१	६२
सुन्दरपुर ६	३२६४	९४	१७३	६	०	५२२५		३०८	३१५
जम्मा	११२९९	१४९	३१२	३०	७	१०६११	२५	३९५	६१२

५.२.७ सामुदायिक सेवा :

स्वास्थ्य संस्था	महिला स्वास्थ्य स्वंमसेविका संख्या	गाउ३र क्लीनिक संख्या	खोप क्लीनिक संख्या	म.स्वा.से.प्रतिवेदन	संचालित गाउघर क्लीनिक	संचालित खोप क्लीनिक	आमा समूहको वैठक	म.स्वा.से.बा६ सेवा प्रदान	गाउघर क्लीनिकबा६ सेवा प्रदान
सोनमा २	९	५	४	१०८	६०	४८	१०८	३५९१	७८६
रघुनाथपुर ३	९	३	५	१०८	३३	५५	९२	१७२५	५२३
खैरबनी ५	९	५	५	१०८	६०	५५	१०८	५११९	८५७
सुन्दरपुर ६	९	५	५	१०८	५५	५५	९०	६१२०	३२४६
जम्मा	३६	१८	१९	४३२	२०८	२१३	३९८	१६५५५	५४१४

५.३ खानेपानी तथा सरसरफाई

खानेपानी मानव जीवनका लागि नभई नहुने आधारभूत आवश्यकता हो भने सरसफाई मानिसको स्वास्थ्य र प्रतिष्ठासँग गाँसिएको महत्वपूर्ण पक्ष हो । त्यसैले खानेपानी तथा सरसफाईलाई सामाजिक तथा आर्थिक विकासको प्रमुख आधारका रुपमा लिन सकिन्छ । दुषित खानेपानी तथा कमजोर सरसफाइको कारण नेपालमा वर्षेनी ५ वर्षभन्दा कम उमेरका करिव १३००० वालवालिकाहरु मृत्युको मुखमा पर्ने गरेका छन् । ८० प्रतिशत रोगहरु पनि प्रदुषित खानेपानी तथा कमजोर सरसफाइको कारण हुने तथ्य जगजाहेर नै छ ।

यस गाउँपालिकाको ६३४१ घरधुरी मध्ये ५४९५ घरधुरीले स्वस्च्छ खानेपानी सुविधा लिएको छ । भने बांकी केही प्रतिशतले अरुको हैण्ड पाईप, ईनारबाट पानीको सुविधा लिएका देखिन्छ । त्यस्तै ६३४१ घरधुरीहरुमा चर्पीको प्रयोग भईसकेको देखिन्छ । यसरी यस गाउँपालिकामा खानेपानी र सरसफाईको हिसावले पूर्ण रुपमा खुल्ला दिशामुक्त घोषणा भईसकेको देखिन्छ ।

५.३.१ *खानेपानी पहुचको आधारमा घरधुरीको विवरण :*

सि.नं.	विवरण	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	जम्मा घरधुरी	६३४१	१००
२	खानेपानी पहुच भएको घरधुरी	५४९५	८६.६५

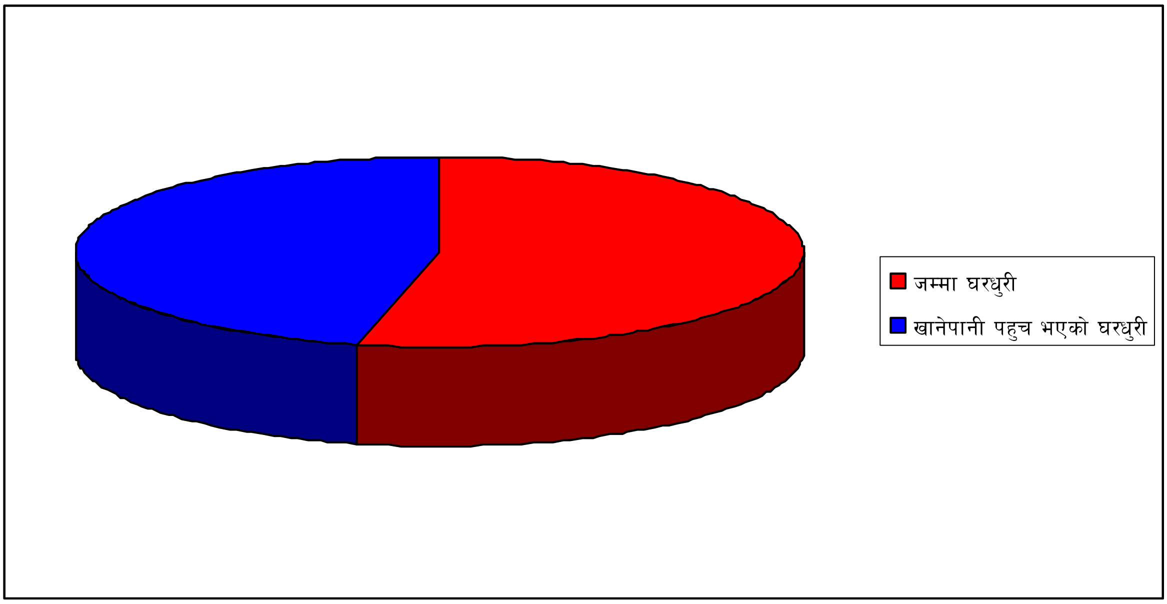

५.३.२ *चर्पीको आधारमा घरपरिवारको विवरण :*

सि.नं.	विवरण	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	जम्मा घरधुरी	६३४१	१००
२	चर्पी भएको घरधुरी	६३४१	१००

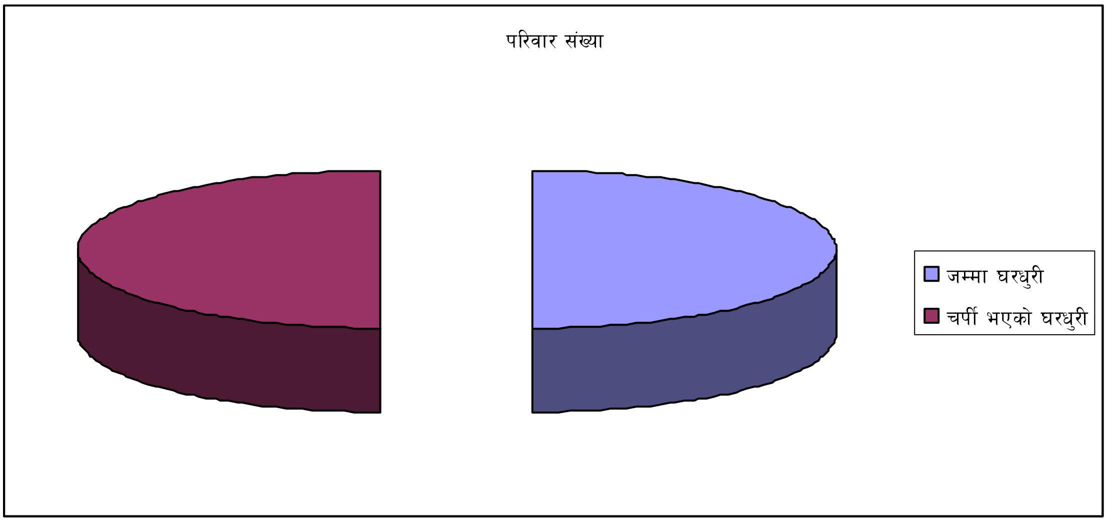

५.४ महिला, बालबालिका, अपाङ्ग भएका तथा लक्षित वर्ग

नेपालको योजनावद्ध विकासपद्धतिको विश्लेषण गर्ने हो भने प्रथम पञ्चवर्षीय योजनादेखि क्रमिक रुपमा सुधारात्मक प्रयासहरु हुदै आएका छन । नेपालको ग्रामिण परिवेशमा लैंगिक विभेद एवं रुढीबादी परम्परा एवं सँस्कृतिबाट भौगोलिक, आर्थिक, सामाजिक अवस्था अनुसार फरक फरक मात्रामा पिरोलिएको पाईन्छ । गाउँपालिकामा लैङ्गिक विभेदको स्थिति थाहा पाउन विभिन्न चलनचल्तिका सूचकहरु घरमा गरिने व्यवहार, महिलाहरुको विभिन्न स्थानमा आवत जावतमा अवरोध तथा आवागमन गर्दा महिलाहरु प्रति समाजको दृष्ट्रिकोण, घरायसी निर्णयहरुमा महिलाहरुको सहभागिता, घरेलु हिंसा, मद्यपानको स्थिति, जुवातास खेल्ने स्थिति, पत्निलाई सम्पत्ति ठान्ने प्रवृति, महिलाहरुको सम्पत्तिमा पहुँच र नियन्त्रणको स्थिति, छोरा र छोरी बीच भेदभावको स्थिति, पुरुषहरुले घरायसी काम नगर्ने आदि रहेका छन् । टोल, बस्ती, गाउँ तथा गाउँपालिकामा महिला तथा बालबालिकाहरुको अवस्थालाई मध्यनजर गर्ने हो भने सामाजिक, राजनैतिक, आर्थिक तथा समान सहभागिताबाट बन्चित हुनुपरेको अवस्था सर्वविदितै छ । महिला हिंसा दुव्यहार, दुर्व्यवहार, हेला, सामाजिक वहिस्कारका घटनाहरु निरन्तर घटिरहेका छन । आजको आवश्यकता समविकासको सिद्धान्तलाई ध्यानमा राख्दै समतामुलक समाजको आवश्यकता छ । यहाँ तर्जुमा हुने योजनाहरुले यी विविध खालका समस्या तथा सवालहरुलाई सम्बोधन गर्नुपर्ने टड्कारो आवश्यकता रहेको छ ।

५.४.१ समाजमा विद्यमान सामाजिक कुरीति तथा सांस्कृतिक मूल्य एवं मान्यताहरु :

यस गाउँपालिकामा भएका औपचारिक तथा अनौपचारिक संघसंस्थाहरूमा यी सबै समूहमा महिलाले बाहिर गएर बोल्नु हुदैन भन्ने मान्यता, छुवाछुतको व्यवहार छदैछ तर महिलाहरुको नेतृत्वमा केही बचत समूह, आमासमूह, आय आर्जन समूहहरू गठन भने भएका छन् ।

प्रचलित मूल्य मान्यताले गर्दा केही समस्याहरू सृजना भएका छन् । जस्तैः जातिगत रुपमा हेर्दा चमार जातिले मरेको सिनो फ्याक्नु पर्ने, ढोल जातिले ढोल बजाउने चलन रहेको छ । तर कतिपय जातिगत छुवाछुतको कारणले गर्दा दलितहरूमाथि त्यस्ता काम गर्न दवाव दिएको जस्तो देखिन्छ । यस्तो अवस्थाले गर्दा कतिपय जातिहरूको सामाजिक सम्पत्ति कमाउनुको सट्टा उल्टै समाजमा हेपिएर बस्नु पर्ने बाध्यता रहेको छ ।

५.४.२ *गाउँपालिकामा विद्यमान सामाजिक मूल्य, मान्यता, र सँस्कृति*

⇒ घुम्टो प्रथा : सवै जातिहरुमा अशिक्षित परिवारमा बढि

⇒ दहेज प्रथा : सवै जातिहरुमा रहेको

⇒ जातिय छुवाछुत : सवै वडामा रहेको छ । छोइ छिटोको कम भए पनि खान पान र भोज भतेरमा कायमै रहेको छ ।

⇒ बालविवाह : दलित र विपन्न परिवारहरुमा बढि

⇒ छोरा छोरीमा हुने भेदभाव : केही मात्रामा छोरा र छोरीमा फरक व्यवहार : शिक्षा र अवसरमा

⇒ छोरा पाउनु पर्ने दवाव : विवाहित महिलामा छोरा पाउनु पर्ने र नपाए मानसिक पीडा दिने चलन पनि छ ।

⇒ महिलाहरुलाई सामाजिक र सार्वजनिक स्थानमा हुने भेदभाव : महिलाहरुलाई सार्वज निक स्थानमा भाग लिने र आफ्ना कुरा राख्न नपाउने अवस्था

समुदायमा जातिगत विभेदको अध्ययन गर्दा महिला, पुरुष, दलित, जनजाति तथा माथिल्लो जाति र दलितको बिचमा छुवाछुत, धनी गरिब बिचको ठूलो खाडल छ भन्ने तथ्य माथिका महिलामा गरिने बिभेद, दहेज प्रथा , सामाजिक कार्य जस्ता कार्यमा खानपान र भोज भतेरमा गरिने भेदभावले पुष्टि गरेको पाईन्छ । त्यति मात्र होइन विपन्न र दलित विचमा आफैमा पनि छुवाछुतको भावना रहेको पाउन सकिन्छ । यस्ता कारणहरूले गर्दा कहिले काही मनमुटाव हुने गरेको पाईन्छ ।

सामाजिक सहिष्णुताको कुरा गर्दा जस्लाई जे धर्म मान्न वा आस्था छ उस्ले त्यो धर्म निर्धिक्क साथ मान्न पाउने चलन छ त्यसमा कसैको केही दवाव भएको पाइएन ।

समाजमा विद्यमान रहेको अन्धविश्वास र कुसंस्कारको परम्परामा महिलालाई बोक्सीको आरोप लगाउने, कोही बिरामी हुँदा धामी झाँक्रिकोमा गई उपचार गराउने चलन अझै पनि रहेको छ यदि धामी झाक्रिको उपचार बाट निको नभएमा मात्र स्वास्थ्य संस्था लैजाने चलन रहेको छ । समुदायमा सामाजिक बन्धनको र भर पर्ने कुरामा कामको हिसावले धनी गरिव माथि र गरिब मजदुरी गरि ज्याला पाउने भएको धनीमा निर्भर गरेको पाइन्छ । यसरी उनी एक अर्का प्रति परनिर्भर रहेको पनि पाउन सकिन्छ ।

सार्वजनिक धाराको उपभोग गाउँका सबै व्यक्तिले गर्ने गरेको जानकारी प्राप्त भएको छ । मस्जिदमा पुरुषहरूले मात्र जान पाउँछन् । सार्वजनिक धाराको पानी सबैले प्रयोग गर्ने गरेको तर त्यसको मरमत गर्नु पर्ने समयमा कसैको ध्यान नै नजाने जानकारी प्राप्त भएको छ । कतिपय ठाउँहरूमा यस्ता सार्वजनिक धाराहरू मरमतको अभावमा प्रयोग विहिन भएको उदाहरणहरू प्रशस्त पाउन सकिन्छ । कुनै पनि सार्वजनिक सम्पत्तिको उपभोग सँगसँगै मरमत सम्मार पनि हामी आफैले गर्नु पर्छ भन्ने जनचेतनाको अभावले पनि सार्वजनिक सम्पत्तिहरूको यस्तो अवस्था हुन गएको हो ।

समुदायमा प्रचलित मूल्य मान्यता चलन अनुसार समुदायिक क्रियाकलाप पुरुषलेनै बढी सहभागिता जनाउने गर्छन् । महिलाको सहभागिता भएमा पुरुषको प्रतिष्ठामा धक्का लाग्न सक्छ भन्ने सोच सबैमा व्याप्त छ । चमार जातिले सिनो (मरी) फ्याक्ने, ढोल बजाउने काम गर्नु पर्छ भन्ने दवाव आउने गरेको छ । अनि त्यहाँका चलन मध्ये ठूला बडाका घरमा कामगर्ने नोकर बस्ने चलन पनि छ ।

५.४.३ समस्या र अवसरहरु

- समुदायमा सरसफाइको कमिको कारणले अधिकांश रोगको महामारी फैलाएको देखिदा चर्पिको निर्माण गरि स्वास्थ्य सम्बन्धि जनचेतनाकरणका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने अवसरहरु समुदायमा रहेको छ ।
- कतिपय समुदायका मानिसहरु सीप भएर पनि पुँजीको अभावमा आय आर्जन सम्बन्धि कामहरु गर्न नसकेको हुदा बचत समूह तथा विउ पूजी परिचालनको अवसरहरु देखिएको छ
- अधिकांश गरिबीका विद्यार्थीहरु आर्थिक अभावका कारणले विचैमा विद्यालय छोड्ने प्रवृति हुँदा अभिभावकहरुलाई आयआर्जन कार्यक्रममा समावेश गराएमा यो समस्याको दीर्घकालिन समाधान देखिन्छ ।

- गाउँपालिकामा विभिन्न संघ संस्थाहरु कार्यरत रहेतापनि त्यसमा दलित महिलाको सहभागिता न्यून देखिएको हुदा उनीहरुलाई महिला अधिकार तथा मानव अधिकारका विषयमा सचेतना जगाउने खालका कार्यक्रम समावेश गर्दा ति निकायमा त्यस्ता वर्गको सहभागिता बढ्ने अवसर देखिन्छ ।
- स्थानिय स्तरमा हुने विवादहरु समुदायस्तरबाट समाधान गर्ने न्यायिक समिति मार्फत त्यसलाई विवाद व्यवस्थापन गर्ने सीप हस्तान्तर गर्ने हो भने समुदाय स्तरका विवादहरु समुदाय स्तर व्यवस्थापन गर्ने सकिने सम्भावना रहेको छ ।
- कतिपय सामाजिक मूल्य मान्यतालाई समुदायलाई अगाडि बढन नदिएका हुदा सुधार गर्नु पर्ने तथा बदल्नै पर्ने मूल्य मान्यतालाई सूचिकृत गरि कार्यक्रम अगाडि बढाउने हो भने यस्ता समस्याहरु न्यूनिकरण गर्न सजिलो हुन्छ ।

गरिब तथा सामाजिक रुपमा वञ्चितिकरणमा परेका वर्गहरु असंगठित भएकोले कतिपय समस्याहरुलाई उनीहरु समाधान गर्न नसकेको हुँदा त्यस्ता वर्ग तथा समुदायलाई संगठित गरि सशक्तिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्ने आवश्यक देखिन्छ

५.४.४ *१५ वर्ष भन्दामुनिका बालबालिकाहरुको संख्या*

समुह	उमेर समुह		
	०–४	५–९	१०–१४
जम्मा	४९३६	५९८२	५२५८
पुरुष	२४८९	३०१९	२७१२
महिला	२४४७	२९६३	२६४६

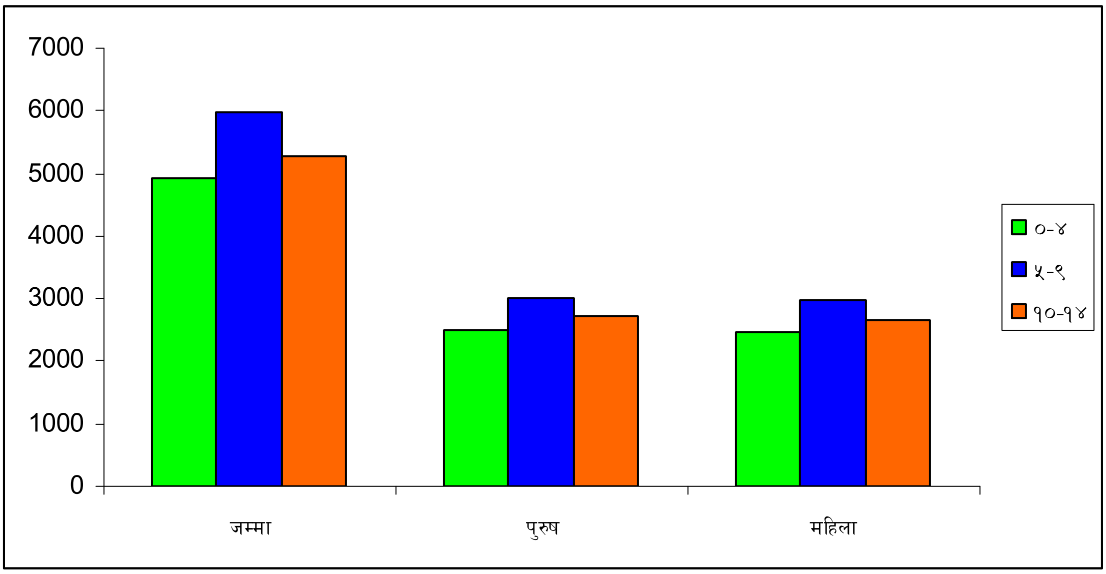

५.४.५ उपेक्षित उत्पीडित, मधेशी, दलित तथा जनजातिको स्थिति

सोनमा गाउँपालिका महोत्तरी जिल्लाको अन्य गा.पा. ⁄ न.पा.को तुलनामा धेरै दलित तथा जनजाती जनसंख्या भएको गाउँपालिका मध्येको एक हो । सामाजिक भेदभाव तथा छुवाछुतको कारणले यी समुदायको समग्र सामाजिक स्थिति कमजोर रहेको छ। शासन प्रक्रियामा सहभागिता र निर्णय प्रक्रियामा पहुँच कमजोर रहेको छ । हालका दिनहरुमा विभिन्न निकायहरुबाट सञ्चालित सामुदायिक विकासका क्रियाकलापहरुबाट सशक्तीकरणको पक्षमा सुधार आएको भएता पनि राजनीतिक क्रियाकलापमा अर्थपूर्ण सहभागिता र प्रतिनिधित्व अझै सन्तोषजनक हुन सकेको छैन । यिनीहरुको शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता सार्वजनिक सेवामा पहुँच कम छ । अधिकांश दलितहरु भूमिहीन भएका कारणले यिनीहरुको आर्थिक अवस्था कमजोर रहेको छ। यसरी दलितहरुको शैक्षिक, आर्थिक, समाजिक, स्वास्थ्य, राजनीतिक आदि क्षेत्रमा पछाडी परेका छन् ।

५.४.६ जनजाति ⁄ मधेशी तथा पिछडावर्गहरुको स्थिति

यसैगरी यहाँ आदिबासी तथा जनजातिहरुको न्यून संख्यामा वसोवास रहेको छ। सार्वजनिक सेवामा यिनीहरुको पहुँच कमजोर रहेको छ। कृषिजन्य पेशमा संलग्न यी समुदायका मानिसहरुको शिक्षा, स्वास्थ्यको अवस्था कमजोर रहेको मानिन्छ । आर्थिक हिसावले समेत कमजोर मानिने यी वर्गका व्यक्तिहरु आय आर्जनको लागि भारत लगाउन विदेशमा पनि जाने गरेका छन ।

५.५ युवा तथा खेलकूद र मनोरञ्जन सम्बन्धी विवरण :

खेलकुद स्थानको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल	स्वामित्व (सरकारी, निजी)
मरहा खोला	१	०-१६-०	सरकारी
मा.वि.को प्रागण	२	२-०-०	सरकारी
खेश्राहा गुलरीया बजार	४	०-२-०	सरकारी
रुपनी खोला नजिक	७	१-१०-०	सरकारी
सिंघासनी शिवनगर	८	१-१०-०	सरकारी

५.५.१ मुख्य चाड, पर्व तथा मेला जात्रा सम्बन्धी विवरण

वडा नम्बर	मनाइने चाडपर्व, जात्रा र मेला	स्थान	मनाउने समय	मुख्य विशेषता (धार्मिक, ऐतिहासिक, मनोरञ्जन)	कैफियत
१-९	जन्माष्टमी	गा.पा.भरी	भाद्र	धार्मिक	
१-९	सलहेश पुजा	गा.पा.भरी	बैशाख	धार्मिक	
१-९	जुरसितल	गा.पा.भरी	बैशाख	धार्मिक	
१-९	चौरचन	गा.पा.भरी	श्रावण/भाद्र	धार्मिक	
१-९	दशैं	गा.पा.भरी	आश्विन	धार्मिक/मनोरंजन	
१-९	लक्ष्मी पुजा	गा.पा.भरी	कार्तिक	धार्मिक	
१-९	छठ पुर्जा	गा.पा.भरी	कार्तिक	धार्मिक	
१-९	माघेसंक्रान्ती	गा.पा.भरी	माघ	धार्मिक	
१-९	होली	गा.पा.भरी	फाल्गुण/चैत्र	धार्मिक/मनोरंजन	
१-९	माहरम्म	गा.पा.भरी	बेमौसमि	धार्मिक	
१-९	ईद	गा.पा.भरी	जेष्ठ	धार्मिक	
१-९	सोमवारी	गा.पा.भरी	श्रावण	धार्मिक	
१-९	विश्वकर्मा पुर्जा	गा.पा.भरी	भाद्र	धार्मिक	
१-९	बखरईद	गा.पा.भरी	बेमौसमि	धार्मिक	
१-९	ऋषिपंचमी	गा.पा.भरी	माघ	धार्मिक	
१-९	अखारी पुजा	गा.पा.भरी	आषाढ	धार्मिक	
१-९	रक्षा बन्धन	गा.पा.भरी	श्रावण	धार्मिक/मनोरंजन	
१-९	गणेश पुजा	गा.पा.भरी	अशोज	धार्मिक	
१-९	ईन्द्र पुजा	गा.पा.भरी	अशोज	धार्मिक	
१-९	चैत नवमी	गा.पा.भरी	चैत्र	धार्मिक	
१-९	परिक्रमा मेला	गा.पा.भरी	फाल्गुण	धार्मिक	
१-९	ईदुल अजहा	गा.पा.भरी	बेमौसमि	धार्मिक	

परिच्छेद ६ बन तथा वातावरण स्थिती

६.१ वन क्षेत्रको अवस्था :

वडा नं.	बनको किसिम	समेटेको घरधुरी	विग्हा
२	निजी	२००	१०-०-०
५	निजी	१५०	१०-५-१५
६	साझेदारी	७६२	२१.८५ हेक्टर
७	सामुदायिक (रामघाट बन)	२०	१-०-०
७	साझेदारी	१००	२-०-०

६.२ चरन क्षेत्र

वडा नं.	चरण क्षेत्रको नाम	चरण क्षेत्र हुने स्थान	क्षेत्रफल	कैफियत
१	सोनमा बजार	बजार	१-१०-०	
१	खखना	खखना जाने बाटो	१-०-०	
२	मरहा नदी	खोला नजीक	५०-०-०	
३	मरहा खोला छेउ	मरहा खोला	५० हेक्टर	
४	गाइ ओलर खेश्राहा	बजार	७-७-५	
५	खैरवनी कान्तवा खोला	खैरवनी	०-१०-०	
७	रोपनी खोला	रोपनी खोला नजीक	१-०-०	

६.३ विपद् जोखिम तथा व्यवस्थापन

पानीजन्य प्रकोपका हिसावले नेपाल ३० औं जोखिम स्थानमा पर्दछ भने भुकम्पको हिसावले ११ औं स्थानमा र जलवायु परिवर्तनको हिसावले छैटौं स्थानमा पर्दछ । गाउँपालिकामा प्रत्येक वर्ष बाढीको कारणले सरदर ८० जनसंख्या प्रभावित हुने गरेको छ । विपद् व्यवस्थापनका हिसावले उच्च जोखिमयुक्त गाउँपालिकाको रुपमा रहेको छ । यहाँ बाढी, शीतलहर, खडेरी, असिना, आगलागीका जस्ता विपद् जोखिमका घटना हुने गरेको देखिन्छ । यी विपद तथा प्रकोपहरुले प्रत्यक्ष रुपमा महिला तथा वालवालिका र दलित समुदायमा प्रभाव पार्ने गर्दछ । विपदका कारण व्यक्तिगत धनजनका साथै भौतिक पूर्बाधारमा क्षति, विद्यालय शिक्षा, खाद्यसुरक्षा, आवास व्यवस्थापन,

खानेपानी तथा सरसफाईमा पहुँच, स्वास्थ्यका क्षेत्रमा प्रत्यक्ष असर पर्ने गरेको पाइन्छ तथा मूलतः महिला, वालवालिका, विपन्न समुदाय यसबाट बढी पीडित हुने गरेको तथ्याङ्कले देखाउँछ ।

६.४ *गाउँपालिकाको विपद जोखिम र अवस्था*

सोनमा गाउँपालिका बाढी प्रभावित गाउँपालिका/न.पा. मध्ये एक हो । रोपनी, मरहा, कान्तवा नदीहरु रहेका छन । नदीहरुको प्रभावमा बर्षेनी सोनमा गाउँपालिकाको अधिकांश बस्तीहरु बाढीको चपेटामा परी धेरै मानिसहरु विस्थापित तथा भौतिक संरचनाहरुको क्षति हुने गरेको कुरा विगतका धेरै अनुभवहरु र स्थानीय जनसहभागितामा तयार गरिएको प्रतिवेदन समेतले बताउछ । त्यस्तै आगलागी, बाढी पश्चात खानेपानी, सरसफाईको अभावका कारणले पानीजन्य तथा झाडापखाला जस्ता रोगहरुको प्रकोपले पनि गाउँपालिकाका वासिन्दाहरु उत्तिकै प्रभावित हुने गरेका छन् ।

विभिन्न विपद्का कारणले प्रत्येक वर्षमा हुने व्यापक धनजनको क्षति र विस्थापित लगायत प्रभावितहरुका लागि एउटा सहभागितामूलक योजना निर्माण गरी कार्य गरेमा मात्र प्रभावितहरुले न्याय पाउन सक्ने अवस्था भएको हुँदा विपद्बाट हुने क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न स्थानीय विपद् पूर्वतयारी तथा विपद् प्रतिकार्यलाई व्यवस्थित गर्ने प्रयास गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

६.५ **गाउँपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण**

क्र.सं.	संभावित प्रकोप	विधमान अवस्था	समय
१	भुकम्प	भूकम्पिय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११ औं स्थानमा रहेको र गाउँपालिकामा भुकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचार संहिता पूर्ण रुपमा लागु नभएको	जुनसुकै समयमा
२	बाढी	बिग्ही, दुधमती र घाघर नदीबाट बढी क्षति हुने गरेको छ ।	साउन र भाद्र
३	आगलागी	गरिब बस्तीहरुमा फुसको घरहरु भएकोले आगलगीको संभावना बढी भएको ।	माघ, फाल्गुण, चैत्र र वैशाख
४	हुरीबतास	मौसमी प्रभावले	चैत्र - बैशाख र केही कम मात्रामा फाल्गुणमा
५	महामारी	विशेष गरी झाडा पखाला जस्ता महामारीको प्रकोप	असार, साउन र भाद्र
६	वर्डफ्लु, अन्य फ्लु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु, आदि	जुनसुकै समयामा

७	शितलहर	चिसोको मात्रा बढ्दै गएको समयमा विपन्न वस्ती बढी प्रभावित	पुस –माघ
८	मौसमी सुख्खा	पानी नपरेमा नहरको सिचाईं नपुगेका भागहरु	असार –भदौ
९	किट आतंक	जलवायु परिवर्तन, बढी विषादि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
१०	चट्याङ, असिना	बढी जसो बर्षायाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

६.६ जोखिमयुक्त (संवेदनशील) स्थानमा वसोवास गरेका परिवार विवरण

वडा नं.	जोखिमयुक्त स्थान	बाढी	नदी कटान	आगलगी	कैफियत
१	मालिटोल				
१	मुसलिम टोल				
२	चांदी चौक				
३	पुरवारी टोल रघुनाथपुर				
७	रुपनी खाला सुन्दरपुर				

६.७ प्रकोप/विपत्तबाट जोखिममा पर्न सक्ने घरपरिवारहरुको विवरण :

सि.नं.	विवरण	संख्या							
		वडा १	वडा २	वडा ३	वडा ४	वडा ५	वडा ६	वडा ७	वडा ८
१	बाढी	५३	१००	१५०	५०			१००	२०
२	पहिरो								
३	हावाहुरी	१७०	१००	७२४	१००	१००	१००	१००	१००
४	आगलगी		५०		५०			१०	
५	भुईकम्प	३००	७००	७७०	१००			५००	
६	सितलहर	१५०	२००	१२५	१५६	६०	१७०	५००	१८०
७	अन्य								

६.८ विपदको किसिम अनुसार जोखिमको समय :

वडा नम्बर	विपद अनुसार जोखिमको समय (महिना)						
	आगलागी	बाढी डुवान	पहिरो	शीतलहर	रोग महामारी	सर्पको टोकाइ	जंगली जनावरबाट क्षति
१	फाल्गुण-बैशाख	आषाढ-भदौं		पुस-माघ	असार,साउन र भाद्र	*जुनसुकै समयमा*	जुनसुकै समयमा
२	फाल्गुण-बैशाख	आषाढ-भदौं		पुस-माघ	असार,साउन र भाद्र	जुनसुकै समयमा	जुनसुकै समयमा
३	फाल्गुण-बैशाख	आषाढ-भदौं		पुस-माघ	असार,साउन र भाद्र	जुनसुकै समयमा	जुनसुकै समयमा
४	फाल्गुण-बैशाख	आषाढ-भदौं		पुस-माघ	असार,साउन र भाद्र	जुनसुकै समयमा	जुनसुकै समयमा
५	फाल्गुण-बैशाख	आषाढ-भदौं		पुस-माघ	असार,साउन र भाद्र	जुनसुकै समयमा	जुनसुकै समयमा
६	फाल्गुण-बैशाख	आषाढ-भदौं		पुस-माघ	असार,साउन र भाद्र	जुनसुकै समयमा	जुनसुकै समयमा
७	फाल्गुण-बैशाख	आषाढ-भदौं		पुस-माघ	असार,साउन र भाद्र	जुनसुकै समयमा	जुनसुकै समयमा
८	फाल्गुण-बैशाख	आषाढ-भदौं		पुस-माघ	असार,साउन र भाद्र	जुनसुकै समयमा	जुनसुकै समयमा
९	फाल्गुण-बैशाख	आषाढ-भदौं		पुस-माघ	असार,साउन र भाद्र	जुनसुकै समयमा	जुनसुकै समयमा

परिच्छेद-७ भौतिक पूर्वाधारको अवस्था

यस गाउँपालिकामा सडकको राम्रो व्यवस्थापन भएको देखिदैन वर्षायाममा सडकहरुमा हिलोले गर्दा आवत जावत गर्न तथा सवारीलाई एक वस्तीवाट वस्तीमा पुग्न धौ धौ पर्दछ । ३ देखि ४ महिना सम्म हिलम्य अवस्थामा अस्पताल, व्यापारीक क्षेत्र, धार्मिक स्थानहरुमा पुग्न धेरै नै समस्या हुन्छ । गरिब बस्तीभित्रका सडकहरुमा खानेपानी पाईपको पानी निकास नभएको तथा वर्षाको पानी जम्नाले किराहरु देखिन्छ । जसको कारणले गर्दा झाडापखाला तथा अन्य सरुवा रोगहरुको संभावना बढेको देखिन्छ । साथै तिनीहरुको अधिकांश पैसा स्वास्थ्य उपचारमा खर्च भएको देखिन्छ । यस्तो अवस्थामा त्यस्ता वस्ती भित्र रहेका सडकहरुलाई ग्रेभल तथा पि.सि.सि.ढलानको माध्यमबाट सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

७.१ यातायात पुर्वाधार :

७.१.१ सडक मार्ग :

वडा नं.	सडकको नाम	जोडिने वस्ती		लम्वाई कि.मि.	चौडाई कि.मि.	प्रकार (कच्ची, ग्रेभल, कालोपत्रे)	लाभान्वित संख्या
		देखी	सम्म				
१	सोनमा रोड	बजार	पर्सा	२ कि.मि.	३० फिट	ग्रेभल	१०००
१	सोनमा मेनरोड	सोनमा	रघुनाथपुर	३ कि.मि.	४० फिट	कच्ची ग्रेभल	३०००
१	सोनमा वष नं. १	कमल पसल	गोवरहिया	१ कि.मि.	१८ फिट	ढलान	१०००
१	सलहेश कुट्टी	कचहरी चौक	धरमा पसल	२ कि.मि.	२० फिट	ढलान	५००
२	सोनमा देखी सुन्दरपुर जाने	सोनमा	सुन्दरपुर	२ कि.मि.	२० फिट	ग्रेभल	१०,०००
२	सोनमा देखी कठुवार जाने	सोनमा	औरही ४	३ कि.मि.	२० फिट	कच्ची, ग्रेभल	५०००
२	सोनमा देखी सिंघासनी	सोनमा	सोनमा	१ कि.मि.	२० फिट	कच्ची	५०००
३	हुलाकी राजमार्ग	रघुनाथपुर	समसी	४ कि.मि.	२२ मि.	कालोपत्रे	६६२९
४	मेन सडक	खेश्राहा	रघुनाथपुर	२ कि.मि.	९ मि.	ग्रेभल	५०००
४	मेन सडक	खेश्राहा	खैरबनी	१ कि.मि.	१८ फि.	ढलान	५०००
४	मेन सडक	खेश्राहा	करहर्वा	३ कि.मि.	९ मि.	कच्ची	२०००
४	मेन सडक	गुलरीया	सोनमा	३ कि.मि.	९ मि.	ग्रेभल	५०००
४	मेन सडक	गुलरीया	मगरथाना	३ कि.मि.	९ मि.	कच्ची	५०००
४	मेन सडक	गुलरीया	खैरबनी	३ कि.मि.	२० मि.	ग्रेभल	५०००
५	हुलाकी राजमार्ग	खैरबनी	भडीया	२ कि.मि.	२० फिट	ग्रेभल	१०००
५	हुलाकी राजमार्ग	महोत्तरी	सर्लाही	३ कि.मि.	१०५ फिट	कालोपत्रे	१०००
५	हुलाकी राजमार्ग	खैरबनी	कान्तबिजार	३ मि.	५० फिट	ग्रेभल	१०००

५	खैरबनी गा.वि.स. भवन	खैरबनी	खेश्राहा	१.५ कि.मि.	३० फिट	ढलान	१०००
५	खैरबनी गा.वि.स. भवन	हुलाकी राजमार्ग	भैडहिया बोर्डसम्म	१ कि.मि.	३० फिट	कच्ची	१०००
५	खैरबनी गा.वि.स. भवन	खैरबनी मरहा टोल	गा.वि.स.भवन	१ कि.मि.	३० फिट	ढलान	१०००
६	रजैया सडक	कान्तवा खोला	हर्दिखोला	५	१०	कच्ची ग्रेभल	१०००
६	महाविर सडक	मगरथाना	सुन्दरपुर	४	१०	कच्ची ग्रेभल	२०००
६	मंगलनाथ जाने सडक	मगरथाना	कतर्वा हुद हर्दी खोला	३	१०	कच्ची ग्रेभल	१५००
६	मुल सडक	मगरथाना	मनहर्वा	३	२०	कच्ची ग्रेभल	२०००
६	मुल सडक	मगरथाना	गुलरिया	३	२०	कच्ची ग्रेभल	३०००
६	मुल सडक	तरहारी	सुन्दरपुर	१.५	५	कच्ची ग्रेभल	२०००
७	फुलकाहा-सुन्दरपुर हुलाकी राजमार्ग	फुलकाहा	सोनमा	१० कि.मि.	४० फिट	कालोपत्रे	५०००
७	सुन्दरपुर-शिवनगर	सुन्दरपुर	शिवनगर	२ कि.मि.	२५ फिट	ग्रेभल	१०००
७	सुन्दरपुर रोपनी खोला-मनहर्वा	सुन्दरपुर	मनहर्वा	५ कि.मि.	५० फिट	कच्ची, ग्रेभल	२०००
७	बुधाई ठाकुर-रासविहारी	बुधाई	रासविही	१ कि.मि.	३० फिट	ढलान	५००
७	गोरख-सुकलु ठाकुर	गोरख	सुकलु	१.५ कि.मि.	३० फिट	ढलान	४००
७	रामेश्वर रामदरेश-विरवल	रामेश्वर यादव	विरवल यादव	१ कि.मि.	१३ फिट	ढलान	२००
७	बद्री देवधारी	बद्री	देवधारी	१ कि.मि.	१३ फिट	ढलान	३००
७	भटन साह-रामदरेश यादव	भटन साह	रामदरेश यादव	४०० मि.	१३ फिट	ढलान	५००
७	नन्दकिशोर यादव-रामअशिष कानु	नन्दकिशोर यादव	रामअशिष कानु	१ कि.मि.	१३ फिट	ढलान	४००
७	विरजु यादव-मगरथाना	विरजु यादव	मगरथाना	१ कि.मि.	१३ फिट	ढलान	३००
८	मुल सडक रिंग रोड	शिवनगर	गौशाला न.पा.	१.५ कि.मि.	२५ फिट	कच्ची	२०००
८	मुल सडक रिंग रोड	शिवनगर	सुन्दरपुर	१.५ कि.मि.	२० फिट	कच्ची	१०००
८	मुल सडक रिंग रोड	सिंघासनी	सोनमा २	३ कि.मि.	४० फिट	ढलान	५००
८	मुल सडक रिंग रोड	सिंघासनी	तरहारी मैनटोल	३ कि.मि.	२५ फिट	ढलान	५००

८	मुल सडक रिंग रोड	सिंघासनी	शिवनगर	२ कि.मि.	२५ फिट	ढलान, कच्ची	५००
८	मुल सडक रिंग रोड केन्द्रिय	सिंघासनी	कटुधार	२ कि.मि.	३५ फिट	कच्ची	५००
८	मुल सडक रिंग रोड केन्द्रिय	सिंघासनी	गौशाला पुल	८ कि.मि.	२५ फिट	कच्ची	१०००

७.१.२ पैदल मार्ग

वडा नं.	सडकको नाम	जोडिने वस्ती		लम्वाई कि.मि.	चौडाई कि.मि.	प्रकार (कच्ची, ग्रेभल, कालोपत्रे)	लाभान्वित संख्या
		देखी	सम्म				
१	नुनियार टोल	लालबाबु	नुनिया	१५० मि.	९ फिट	ढलान	५००
१	ब्रह्मस्थान	ब्रह्मस्थान	एन.एम.वि.बैंक	१०० मि.	१२ फिट	ढलान	३००
१	सेन्टर चौक	कमल पसल	चांदनी	१५० मि.	१५ फिट	ढलान	४००
१	हलुवाई टोल	कचहरी	टावर बजार	१५० मि.	१० फिट	ढलान	२००
१	मुसलिम टोल	दिनेश घरपसल	ब्रह्स्थान	२०० मि.	१० फिट	ढलान	३५०
१	ठाकुर टोल	सेन्टर चौक	टावर बजार	१५० मि.	१० फिट	ढलान	४००
१	सोनमा देखी ईमलिया टोल	सोनमा २	ईमलिया टोल	२०० मि.	१८ फिट	कच्ची	२०००
२	सोनमा स्कुलदेखि तरहरी टोल	स्कुलटोल	तरहरी टोल	५०० मि.	१० फिट	कच्ची	१०००
२	पोखरीदेखि तरहारी प्रा.वि. सम्म	पोखरी	प्रा.वि. स्कुल	१ कि.मि.	१६फिट	कच्ची	२०००
३	सोनमा देखी भारतिय सिमाना	सोनमा	भारतीय सिमाना	६ कि.मि.	२० फिट	ग्रेभल	३६२९
३	रघुनाथपुर पुर्व	वडा	भारतीय	१ कि.मि.	२० फिट	ढलान	१८००

	टोल	कार्यालय	सिमाना				
३	हुलाकी राजमार्गबाट सोनमा	खखना	सोनमा	३ कि.मि.	२० फिट	कच्ची	३०००
३	रघुनाथपुर त्रिमुर्ति चौक-खेश्राहा	रघुनाथपुर चौक	खेश्राहा	२.५ कि.मि.	१८ फिट	ढलान, कच्ची	१२००
३	रघुनाथपुर पच्छीमवारी टोलबाट खैरबनी	रघुनाथपुर पछिमवारी टोल	खैरबनी	२.५ कि.मि.	१८ फिट	कच्ची	८००
४	गुलरिया-खेश्राहा	गुलरिया	खेश्राहा	१५०० मि.	२८ फिट	कच्ची	१५००
४	बजारदेखि पुर्व-गुलरिया	बजारदेखि पुर्व	गुलरिया	१००० मि.	२८ फिट	कच्ची	५००
४	बजारदेखि दक्षीण-राम ईश्वरको घर	बजारदेखि दक्षीण	-राम ईश्वरको घर	१००० मि.	१८ फिट	ग्रेभल, ढलान	१०००
४	स्कुल पुर्व-सुरेश रायको घर	स्कुल पुर्व	सुरेश रायको घर	७०० मि.	१८ फिट	ढलान	५००
४	मलगं-महारानी स्थान	मलगं	महारानी स्थान	१००० मि.	१८ फिट	ढलान	२०००
४	सोगारथ साह-रामजानकी मन्दिर	सोगारथ साह	रामजानकी मन्दिर	१००० मि.	१८ फिट	कच्ची	१०००
४	सोगारथ साह-वासुदेव राय	सोगारथ साह	वासुदेव राय	३०० मि.	१२ फिट	कच्ची	५००
४	शिवजी साह-	शिवजी साह	हनुमान चौक	७०० मि.	१२ फिट	ढलान	२०००

	हनुमान चौक						
४	सत्यनारायण-मेनरोड	सत्यनारायण	मेनरोड	७५०मि.	१२ फिट	कच्ची	५००
४	सुन्दर श्याम झा-रघुनाथपुर जाने सडक	सुन्दर श्याम झा	रघुनाथपुर जाने सडक	२०० मि.	१२ फिट	कच्ची	५००
५	कृषी सडक	वडा कार्यालय भवन	पश्छिम जाने बाटो	१.५ कि.मि.	३० फिट	कच्ची	१०००
५	कृषी सडक	वडा कार्यालय भवन	पुर्व रघुनाथपुर	१.५ कि.मि.	३० फिट	कच्ची	१०००
५	कृषी सडक	वडा कार्यालय भवन	कान्तीबजार	१ कि.मि.	२० फिट	कच्ची	५००
५	कृषी सडक	खैरबनी मा.वि. विद्यालय	कान्तवा नदी	३ कि.मि.	३० फिट	कच्ची	६००
७	जुगललाल यादव-विनोद यादप	जुगललाल यादव	विनोद यादप	५०० मि.	१३ फिट	ढलान	५००
७	रामवृक्ष यादव-विराहीन धोवी	रामवृक्ष यादव	विराहीन धोवी	४०० मि.	१३ फिट	ढलान	६००
७	नथुनी साफीको-विराहीन धोवी	नथुनी साफीको	विराहीन धोवी	४०० मि.	१३ फिट	ढलान	५५०
७	फेकन यादव-विलास ठाकुर	फेकन यादव	विलास ठाकुर	३०० मि.	१३ फिट	कच्ची	५००

७	हविव अंसार-माझि अन्सारी	हविव अंसार	माझि अन्सारी	२०० मि.	३ फिट	कच्ची	१००
७	तोरन राम-जोखन राम	तोरन राम	जोखन राम	१०० मि.	४ फिट	कच्ची	१००
७	पतिलाल राम-रामनन्दन यादव	पतिलाल राम	रामनन्दन यादव	१ कि.मि.	१३ फिट	कच्ची	२५०
७	जानकीनगर मुसहर वस्ती-महादेव मन्दिर	जानकीनगर मुसहर वस्ती	महादेव मन्दिर	१ कि.मि.	१३ फिट	कच्ची	३००
८	शिवनगर मुल सडक	शिवनगर	रेडक्रस टोल	२०० मि.	१५ फिट	ढलान, कच्ची	२५०
८	सिंघासनी मेनरोड	शिवनगर	सिंघासनी	३ कि.मि.	२० फिट	कच्ची	१०००
८	शिवनगर-सुन्दरपुर	शिवनगर	सुन्दरपुर	३ कि.मि.	२० फिट	कच्ची	१०००

७.१.३ पुल तथा पुलेसा

वडा नं.	पुलको नाम	पुल भएको नदी, कुलो, नहर	जोड्ने वस्ती		लम्वाई	चौडाई	अवस्था (राम्रो, ठिकै, जिर्ण)
			देखी	सम्म			
१	मरहा पुल	मरहा	वडा नं. १ को बजार	सोनमा	११५ मि.	३५ फिट	राम्रो
१	झो.पु.	मरहा	गोबरहिया	खखना	१५० फिट	६ फिट	राम्रो
२	कान्तवा नदीको पुल	कान्तवा	तरहारी	मुसहरी टोल	३० फिट	१२ फिट	राम्रो
३	मरहा पुल	मरहा	रघुनाथपुर	खखना	१०० मि.	१८ फिट	राम्रो
३	बेरवे पुल	वेरवे	रघुनाथपुर	खैरबनी	१६ फिट	१८ फिट	राम्रो
६	हर्दीखोला पुल	हर्दि खोला	कतर्वा	हरिपुर्व	३०० फिट	४ फिट	राम्रो
७	रोपनी खोला पुल	रोपनी	सुन्दरपुर	बसन्तपुर	६० फिट	५० फिट	राम्रो
७	मैनखोला पुल	मैन खोला	सुन्दरपुर	सोनमा	३० फिट	५० फिट	राम्रो
८	मैनखोला पुल	मैन खोला	तरहारी सिंघासनी	शिवनगर	९० फिट	२४ फिट	निर्माणाधीन
८	मरहा खोला पुल	मरहा खोला	सिंघासनी शिवनगर	कटुधार	१०० मि.	२० फिट	निर्माणाधीन
८	झो.पु.	मरहा खोला	शिवनगर	गौशाला बजार	१०० मि.	५ फिट	निर्माणाधीन

७.१.४ सरकारी भवनको नामवली विवरण :

सि.नं.	भवनको नाम	ठेगाना	वडा नं.
१	गाउपालिका कार्यालय	टावर बजार	१
२	वडा कार्यालय	सोनमा	१
३	स्वास्थ्य चौकी	बजार	१
४	आयुर्वेद औषधालय	सोनमा	१
५	विद्युत प्राधिकरण	बजार	१
६	वडा कार्यालय	मा.वि.स्कुल नजिक	२
७	स्वास्थ्य चौकी	मा.वि.स्कुल नजिक	२
८	कृषी तथा पशु सेवा केन्द्र	मा.वि.स्कुल नजिक	२
९	वडा कार्यालय	रघुनाथपुर बजार	३
१०	सशस्त्र प्रहरी क्याम्प	भारतीय बोर्डर रघुनाथपुर	३
११	प्रहरी कार्यालय	रघुनाथपुर	३
१२	स्वास्थ्य चौकी	खखना	३
१३	वडा कार्यालय	खेश्राहा बजार	४
१४	स्वास्थ्य चौकी	महारानी स्थान	४
१५	वडा कार्यालय	खैरबनी	५
१६	नेपाल प्रहरी	खैरबनी	५
१७	सशस्त्र क्याम्प	खैरबनी	५

१८	स्वास्थ्य चौकी	खैरबनी	५
१९	वडा कार्यालय	मगरथाना	६
२०	स्वास्थ्य चौकी	मगरथाना	६
२१	प्रहरी चौकी	मगरथाना	६
२२	वडा कार्यालय	सुन्दरपुर	७
२३	स्वास्थ्य चौकी	पेठीया गाछी	७
२४	वडा कार्यालय	शिवनगर	८
२५	स्वास्थ्य चौकी	सिंघासनी	८

७.१.५ सार्वजनिक तथा सामुदायिक भवन

वडा नं.	भवनको नाम	भवन भएको टोल	के काममा प्रयोग भएको	क्षेत्रफल		अवस्था (ठिकै, राम्रो, जीर्ण)
				जग्गा	भवन	
१	मण्डल भवन	मण्डल टोल	वैठक, विवाह	०-०-८	२	राम्रो
१	पासवान भवन	पासवान टोल	वैठक, विवाह	०-०-८	१	राम्रो
१	महतो भवन	महतो टोल	वैठक, विवाह	०-०-४	१	राम्रो
२	सोमनाथ यूवा क्लव	इमलीया टोल	सामाजिक कार्य	०-१०-०	२	राम्रो
३	धर्मशाला	रघुनाथपुर टोल	वैठक, विवाह	०-०-१२	१	राम्रो
३	धर्मशाला	खखना	वैठक, विवाह	०-०-८	१	राम्रो
३	धर्मशाला	गोबरहिया यादव टोल	वैठक, विवाह	०-०-६	१	राम्रो

३	धर्मशाला	गोबरहिया खत्वे टोल	वैठक, विवाह	०-०-८	१	राम्रो
४	त्रिशक्ति अशल साशण यूवा क्लव	बजारटोल	सामाजिक कार्य	०-१-०	१	राम्रो
४	सामुदायिक भवन	महारानी स्थान	वैठक, विवाह	०-०-१०	२	राम्रो
४	सामुदायिक भवन	सलहेश स्थान	वैठक, विवाह	०-१-०	२	राम्रो
४	मदरर्सा	गुलरिया	सामाजिक कार्य	०-०-१०	१	राम्रो
५	दलित महरा भवन	महरा टोल खैरबनी	वैठक, विवाह	०-१-०	२	राम्रो
६	सार्वजनीक दलान	हनुमान चौक	वैठक, विवाह	०-०-१०	१	राम्रो
६	सार्वजनीक दलान	तरहारी	वैठक, विवाह	०-०-५	१	राम्रो
७	सामुदायिक भवन	जानकी नगर मुसहरी टोल	वैठक, विवाह	०-१-१०	३	राम्रो
७	सामुदायिक भवन	पछिमवारी टोल	वैठक, विवाह	०-२-०	२	राम्रो
७	सामुदायिक भवन	महरा टोल	वैठक, विवाह	०-१-०	२	राम्रो

७	सामुदायिक भवन	दीषणवी टोल	वैठक, विवाह	०-२-०	२	राम्रो
७	सामुदायिक भवन	मुसलिम टोल	वैठक, विवाह	०-१-०	२	राम्रो
७	सामुदायिक भवन	सुन्दरपुर बजार	वैठक, विवाह	०-२-१०	७	राम्रो
७	सामुदायिक भवन	मुसहरी टोल	वैठक, विवाह	०-१-०	२	राम्रो
७	सामुदायिक भवन	पेठीया गाछी	वैठक, विवाह	०-१-०	२	राम्रो
८	सामुदायिक भवन	शिवनगर पछिमवारी	वैठक, विवाह	०-१-०	५	राम्रो
८	सामुदायिक भवन	सिंघासनी मठ	वैठक, विवाह	०-२-०	१०	राम्रो

७.२ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा

७.२.१ गाउँपालिकामा विद्युत तथा नवीकरणीय ऊर्जा विकास स्थिति इन्धनका आधारमा खाना पकाउन प्रयोग हुने घरधुरीको जनसंख्या

सि.नं.	खाना पकाउन प्रयोग हुने ईन्धन	घरधुरी संख्या
१	दाउरा	३७५७
३	एलपी ग्यास	५२५
४	गोईठा	२०५९

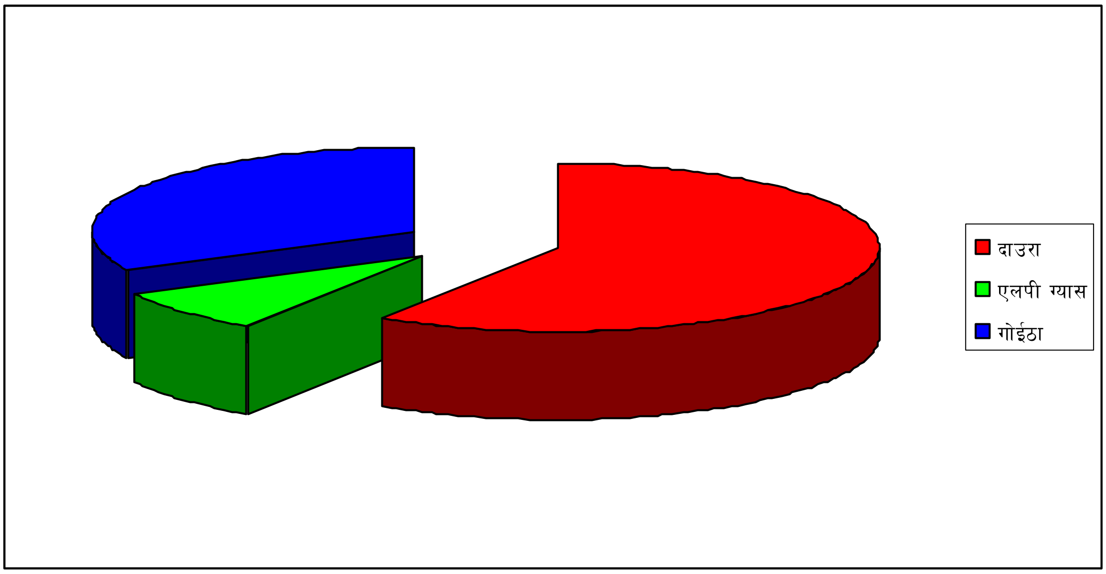

सोनमा गाउँपालिकामा पर्ने अधिकांश वडाहरुमा अहिले पनि दाउरा र गोइठाबाट नै खाना पकाउने गरिन्छ । केही ठाँउमा एलपी ग्याँसबाट पनि खाना पकाउने गरिन्छ । यहाँ वायोग्याँसको प्रयोग गर्न सके कृषि उत्पादन र वातावरण दुवैलाई सकारात्मक प्रभाव पर्ने सम्भावना रहेको भएता पनि कतिपय परिवारको आफ्नो जग्गा नभएको कारणले उपयुक्त नीति, कार्यक्रम र रणनीति अपनाउन आवश्यक देखिन्छ ।

७.२.२ *बत्ति बाल्ने श्रोतका आधारमा घरपरिवारको वर्गीकरण :*

सि.नं.	विवरण	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	विद्युत	५७१६	९०.१४
२	मट्टितेल	६२५	९.८६

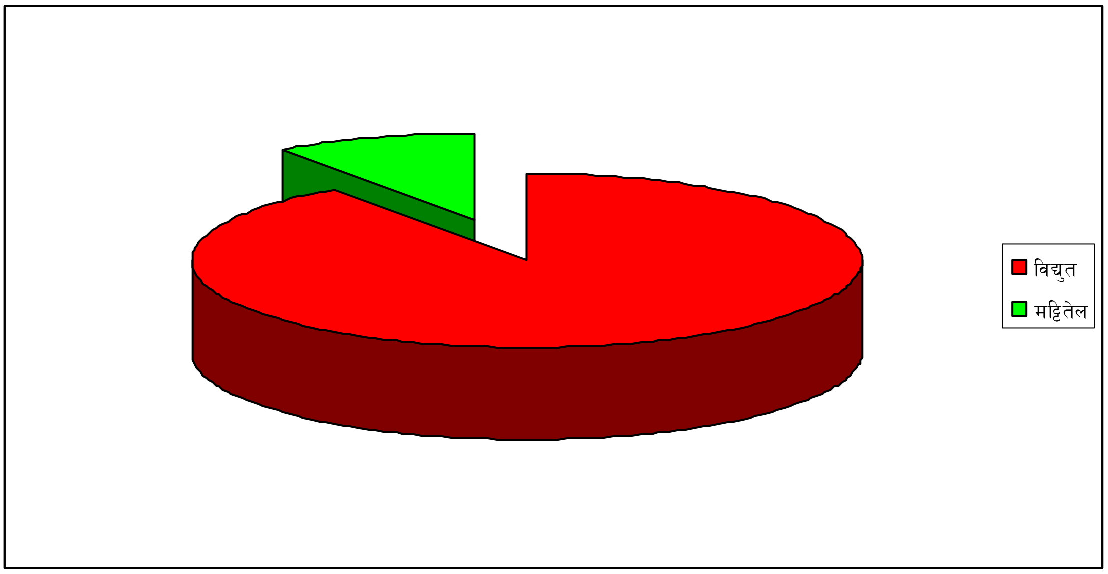

यस गाउँपालिकामा प्रायजसो सबै ठाँउमा विजुली पुगी सकेको छ । घरमा उज्यालो बनाउनको लागि बस्तीहरुमा पनि विजुली बाल्ने गरेका छन् । यसको खपत प्रतिशत ९०.१४ भन्दा बढी रहेको देखिन्छ भने मट्टीतेमा ९.८६ उज्यालोको लागि प्रयोग हुने गरेको छ ।

७.३ आवास तथा भवन

७.३.१ *घरको बाहिरी गाह्रोको आधारमा परिवार संख्या :*

सि.नं.	घरको बाहिरी ग्राहो	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	ढुंगा वा ईट, माटोको जोडाई	१०२	१.६
२	ढुंगा वा ईट सिमेन्टको जोडाई	२२००	३४.७
३	काठको फल्याक	१८८	२.७
४	बांस	३८५१	६१
	जम्मा :	६३४१	१००

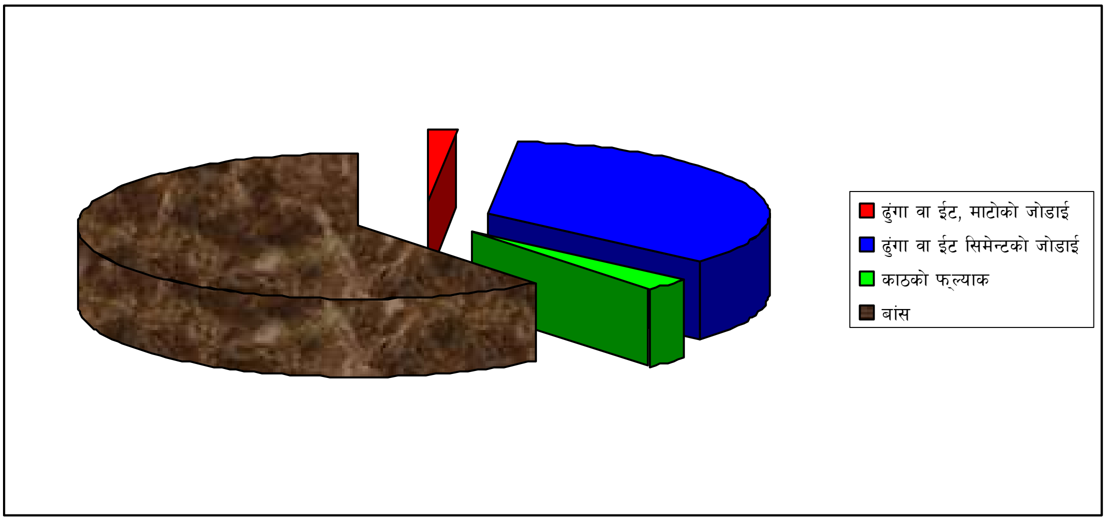

७.३.२ *भवन तथा आवास घरको जगको आधारमा :*

सि.नं.	घरको जग्गा	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	ढुंगा वा ईट, माटोको जोडाई	११२	१.७६
२	ढुंगा वा ईट सिमेन्टको जोडाई	१३५९	२१.४५
३	पिलर आरसिसि	८५०	१३.४०
४	काठको खम्वा	४०२०	६३.३९
	जम्मा :	६३४१	१००

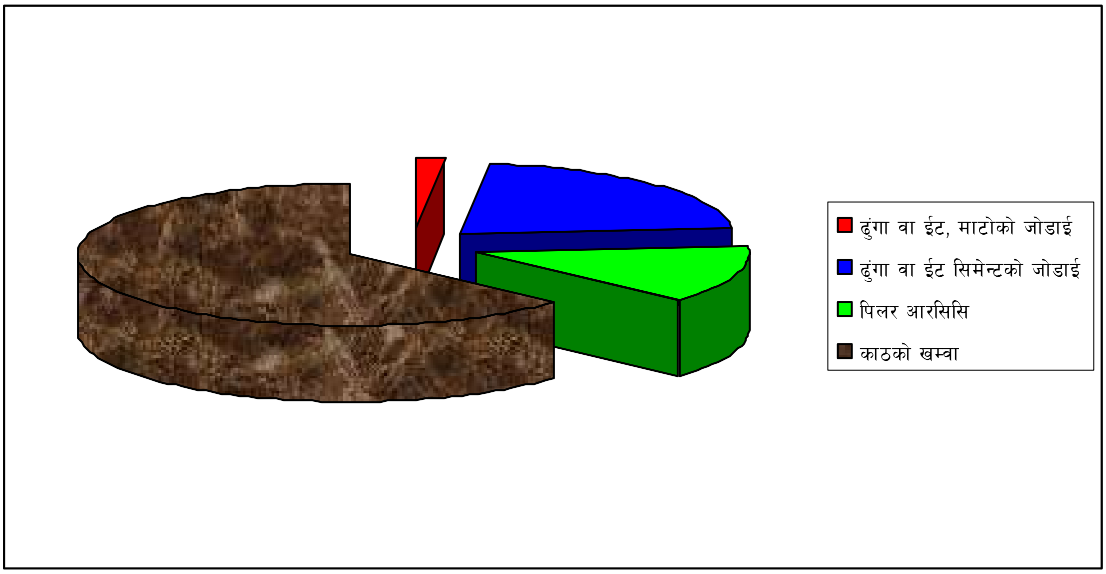

७.३.३ *घरको छानाको आधारमा :*

सि.नं.	घरको छाना	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	खर वा पराल	६१५	९.७
२	जस्ता पात	२८०	४.४
३	टाईल वा स्लेट	४२४१	६६.९
४	ढलान	१०४५	१६.५
५	काठ	१६०	२.५
	जम्मा	६३४१	१००

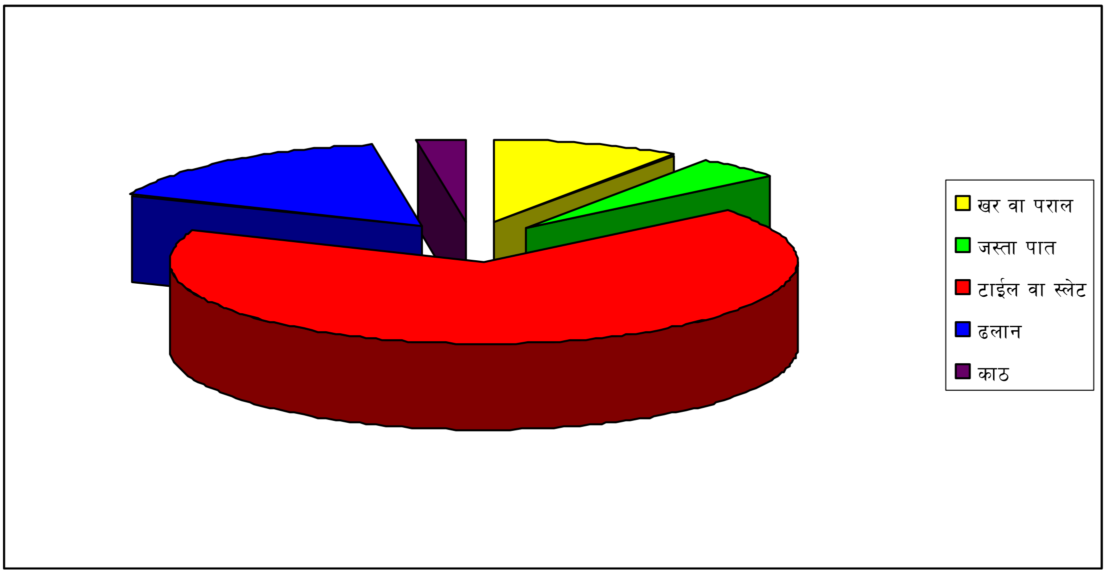

परिच्छेद ८ स्थागत तथा सुशासनको स्थिती

८.१ सुशासन र विकेन्द्रीकरणको अवस्था

गाउँपालिकामा सुशासन र विकेन्द्रिकरणको अवस्थालाई निम्नानुसारका सूचकहरुको आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।

८.१.१ योजना, आयोजना, कार्यक्रमहरुको अनुगमन

योजना तर्जुमा विनियमावली २०७४, स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५, नियमावली २०५६, वार्षिक गाउँपालिका विकास योजना तर्जुमा कार्यविधि २०६८ तथा स्थानीय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि २०६९ लगायतका नीति तथा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, अनुसार विभिन्न तहबाट अनुगमन गर्ने सम्बन्धी प्रावधानहरुको व्यवस्था भएको पाइन्छ । राष्ट्रिय योजना आयोगबाट नतिजामुखी आयोजना तर्जुमा तथा अनुगमन दिग्दर्शनको विकास भएको छ । आयोजना तथा कार्यक्रम अनुगमनका लागि विभिन्न अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण समितिहरुको व्यवस्था रहनुका साथै समय समयमा अनुगमनका क्रियाकलापहरु सञ्चालन पनि हुने गरेका छन् । संविधान निर्माण पश्चात स्थानीय तहको चुनाव भई जनप्रतिनिधिमुलक गाउँपालिका बनीसकेको हुदां संविधान र योजना आयोजना कार्यक्रमहरुको अनुगमनको लागी वडा तथा गाउँपालिका स्तरबाट सघन अनुगमनको आधारमा कार्यक्रमको प्रभावकारिता बढाउनुपर्ने देखिन्छ ।

८.१.२ सार्वजनिक लेखाजोखा

योजना तर्जुमा विनियमावली २०७४, स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०६९ एवं सार्वजनिक परीक्षण कार्यविधि अनुरुप स्थानीय निकायबाट सम्पन्न कार्यक्रमहरुको सार्वजनिक लेखाजोखा गर्ने गरिन्छ । हाल जनप्रतिनिधिमुलक अवस्थाले गर्दा सार्वजनीक लेखाजोखा जनकेन्द्रित हुने विश्वास लिईएको छ ।

८.१.३ सार्वजनिक सुनुवाई

सार्वजनिक प्रशासनलाई जनमुखी, जवाफदेही, पारदर्शी, समावेशी र जनसहभागितामूलक बनाउने र त्यसको प्रतिफल जनतालाई उपलब्ध गराउने पर्ने हुन्छ । त्यसैले सर्वसाधारणले पाउनुपर्ने सेवा छिटो, छरितो तथा कम खर्चिलो रुपमा पाउने अवस्था सृजना गर्ने उद्देश्यका साथ सुशासन (व्यवस्थापन तथा संचालन) ऐन २०६४ जारी भई कार्यान्वयनमा रहेको छ । यसै प्रावधान तथा स्थानीय निकायहरुले आफूले गरेका कार्यहरुप्रतिको जवाफदेहीता स्थापित गर्ने एवं सेवाग्राहीलाई सन्तुष्टि दिलाउन र विग्रिको अवस्थामा सुधार गर्न पृष्ठपोषणका लागि सार्वजनिक सुनुवाई गर्नुपर्ने

व्यवस्था छ । त्यसका लागि योजना तर्जुमा विनियमावली २०७४, स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली २०६४, स्थानीय निकाय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका २०६९ लगायतका नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । यसको कार्यान्वयनका लागि संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयद्वारा सार्वजनिक सुनुवाई सम्बन्धी कार्यविधि २०६८ तर्जुमा भई जारी भैसकेको छ । यिनै व्यवस्था वमोजिम गाउँपालिका समेतले वर्तमान बदलिदों परिस्थितीमा कम्तीमा २ पटक सार्वजनीक सुनुवाई गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

८.१.४ नागरिक वडापत्र प्रयोगको अवस्था

सुशासन (व्यवस्थापन तथा संचालन) ऐन, २०६४ तथा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले सेवा प्रवाह र जनसम्पर्क हुने कार्यालयले नागरिक वडापत्र राखी प्रयोगमा ल्याउनु पर्दछ भन्ने व्यवस्था गरिएको छ । नागरिक वडापत्रमा सेवा दिने कार्यालय, आवश्यक प्रक्रिया र लाग्ने दस्तुर, सम्पर्क गर्नुपर्ने अधिकारी आदि विवरण समावेश गर्नुपर्ने व्यवस्था अनुसार सोनमा गाउ''पालिकामा पनि नयां संविधान र कानुनी प्रकृया अनुसार नागरिक वडापत्रलाई व्यवस्थित गरी राख्नुपर्ने देखिन्छ । यसको नियमित अनुगमन तथा सर्वधारणमा नागरिक वडापत्रको प्रयोग गर्ने र उजुरी व्यवस्थापन गर्ने प्रक्रियालाई सुदृढ गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

समग्र विकास स्थिति

जम्मा ३८७४७ जनताको बसोबास भएको गाउँपालिकामा खास गरी सामाजिक रुपले पछि परेका र आर्थिक रुपले विपन्न अवस्थामा रहेका गरिबीको रेखामुनि परेका जनताको जीवनस्तरलाई कसरी माथि उठाउने र सामाजिक भेदभाव रहित एवं आर्थिक रुपले सम-समुन्नत गाउँपालिकाको निर्माण कसरी गर्ने भन्ने चुनौतीलाई समयसापेक्ष रुपमा समाधान गर्न विगत देखि वर्तमानसम्म गरिएका मानवीय प्रयासहरू र तिनबाट प्राप्त प्रतिफलको आधारमा जीवनस्तरमा भएको रुपान्तरणलाई नै अहिलेसम्मको मानवीय विकासको रुपमा लिन सकिन्छ । यसरी हेर्दा गाउँपालिकाबासीहरूको मानवविकास सूचकांक, लैंगिक समता सूचकांक, जनताको बाच्ने औसत आयु, औसत ग्राहस्थ उत्पादन, औसत साक्षरतादर र औसत आम्दानी जस्ता विभिन्न आयामहरूलाई दृष्टिगत गर्नु आवश्यक हुन जान्छ । संक्षेपमा गाउँपालिकाको मानवीय विकासको स्थितिलाई हेर्दा जनताको यातायात सेवामा पहुँच अझै पनि बाह्रै महिना भरपर्दो गरी पुऱ्याउन सकिएको छैन । यसै गरी स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा खास गरी जनजाति, मुस्लिम, यादव जनसमुदायको बसोबास र बाहुल्य रहेको भौगोलिक क्षेत्रमा थप सेवा प्रदान गर्नुपर्ने आवश्यकता विद्यमान छ । स्वास्थ्य केन्द्र र स्वास्थ्य चौकी अस्थापित भए बमोजिम आवश्यक दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरूको पर्याप्तता नहुँदा जनताको

स्वास्थ्य सेवा पाउने स्थितिमा गुणात्मक परिवर्तन आएको देखिँदैन । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको तथ्याङ्कअनुसार गाउँपालिकामा खानेपानीको आपूर्तिको लागि विभिन्न श्रोतको प्रयोग गरेको देखिन्छ ।

सामाजिक एवं मानव विकासको एक महत्वपूर्ण आयमको रुपमा रहेको शिक्षा क्षेत्रमा यो गाउँपालिका महोत्तरी जिल्लाका अन्य गाउँहरुको तुलनामा पछाडि रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको साक्षरता दर ३९.४० प्रतिशत (नेपालको ६५.९४ प्रतिशत) रहेको छ । लैंगिक हिसाबले यो गाउँपालिका पनि अन्यत्र झैं केही विभेद रहेको पाईन्छ । जस्तैः यस गाउँपालिकाको पुरुषको साक्षरता दर ५०.०७ प्रतिशतको तुलनामा महिलाको साक्षरता दर २८.३८ प्रतिशत मात्र रहेको छ ।

शिक्षा तर्फ र प्राथमिक शिक्षालाई सबै गाउँपालिकाबासीहरुको प्राथमिक अधिकारको रुपमा अझै पनि व्यवहारिक रुपमा स्थापित गर्न सकिएको छैन र अद्यावधिक स्कूल जाने उमेरका केही बालबालिकाहरुले स्कूल भर्ना भई पढ्न पाइरहेका छैनन् । पहिलो कुरा त स्थापित स्कूलहरुमा समेत कक्षाकोठाहरुको कमी हुनु र शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कमी रहनु स्वयंमा विडम्बनापूर्ण स्थिति छ भने अर्का तिर माध्यामिक तहको शिक्षा पुरा गरेका युवाहरुको समेत रोजगारीको प्रत्याभुति हुन सकेको छैन । माध्यमिकस्तरको शिक्षालाई व्यवसायिक नबनाएसम्म हाल शिक्षाा देखिएको निराशाजनक स्थितिको अन्त्य हुने सम्भावना पनि देखिँदैन ।

यस गाउँपालिकाको जनसंख्या जसरी नेपालको जनसंख्या बढेको छ त्यही स्थितिले यहाँ पनि जनसंख्या बढिरहेको अवस्था देखिन्छ । जनसंख्या दोब्बर हुँदाको अवस्थामा जनतालाई गाँस, बास, शिक्षा र स्वास्थ्य सेवा साथै रोजगारीको व्यवस्था पनि दोब्बर गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

८.१.५ सोनमा गाउँपालिका, महोत्तरी–जनप्रतिनिधिहरुको सम्पर्क नम्बर:

सोनमा गाउँपालिका अन्तर्गतमा रहेको जनप्रतिनिधिहरु तपशिल अनुसारको छन् :-

क्र.स.	वा.नं.	नाम	पद	सम्पर्क नं.
१	१	राज कुमार यादव	अध्यक्ष	9819681465
२	३	विभा देवी साह	उपाध्यक्ष	9817892966
३	१	अशोक कुमार यादव	वडाध्यक्ष	9814816934/ 9851216934
४		कैलाशो देवी साह	म-सदस्य(का)	9819855725
५		श्यामकला देवी चमार	द.म.स	9800811627
६		माझी मण्डल	खु.सदस्य	9823610878
७		रुदल साह कानु	खु.सदस्य	9811877956
८	२	प्रवोध राय यादव	वडाध्यक्ष	9807871540
९		सिता कु. देवी	म-सदस्य(का)	9806701738
१०		शिवदुलारी दास	द.म.स.	9819690824
११		रामजस राय यादव	खु.सदस्य	9817814630
१२		अर्विन्द कु. यादव	खुसदस्य	9817892550
१३	३	पुलिन्द्र कुमार यादव	वडाध्यक्ष	9814820438
१४		सिता देवी बरई	म-सदस्य(का)	9812166591
१५		दलतिया देवी	द.म.स.	9814888837
१६		अमरनाथ यादव	खु.सदस्य	9804800577
१७		राम प्रवेस राउत	खु.सदस्य	9812065071
१८	४	राम वली राय	वडाध्यक्ष	9808177108
१९		इस्री देवी महतो	म-सदस्य	9800887155
२०		सिता देवी चमार	द.म.स.	9817864936
२१		जगदिश यादव	खु.सदस्य	9809678716
२२		मोती लाल यादव	खु.सदस्य	9819677362
२३		रामविनय राय यादव	वडाध्यक्ष	9812182007
२४		लिलम देवी यादव	म-सदस्य	9814838580

२५	५	उर्मिला देवी महरा	द.म.स.	9817871684
२६		दिल कु. यादव	खु.सदस्य	9812158621
२७		रामेईश्वर यादव	खु.सदस्य	9804886130
२८	६	श्याम राय यादव	वडाध्यक्ष	9840336617
२९		अन्नदी देवी यादव	म-सदस्य	9816863830/ 9844325844
३०		सुसिला देवी महरा	द.म.स.	9817656442
३१		गौरी राउत	खु.सदस्य	9804842878
३२		राम प्रवेस चौरसीया	खु.सदस्य	9804863170
३३	७	महेश प्रसाद यादव	वडाध्यक्ष	9817823105
३४		उर्मिल देवी यादव	म-सदस्य(का)	9825813812
३५		फुल कु. सदा	द.म.स.	9819655067
३६		राम विनोद यादव	खु.सदस्य	9844016435
३७		राम विवेक यादव	खु.सदस्य	9819818097
३८	८	राजदेव प्र. यादव	वडाध्यक्ष	9812189657/ 9864217666
३९		प्रमेश्वरी देवी	म-सदस्य	9809677660
४०		सागर देवी	द.म.स.	9817851897
४१		राम दुलार राय	खु.सदस्य	9812019666
४२		नुर मो. बैठा	खु.सदस्य	9809626795
४३		लाल बाबु महतो नुनिया-५	का.सदस्य	9812028543
४४		योगनारायण साह कानु-२	का.सदस्य	9823869077

८.१.६ सोनमा गाउँपालिका,महोत्तरी–कर्मचारीहरुको सम्पर्क नम्बर:

क्र.स.	नाम	पद	सम्पर्क नं.
१	रंजित कुमार यादव	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	9843087427
२	राज कुमार साह	शिक्षा संयोजक	9814840830
३	रामएकबाल साह	अधिकृत	9854031116
४	शिवशंकर यादव	स्वास्थ्य संयोजक	9809675215

५	सुनिल कुमार यादव	**ITO**	9819681423
६	यदुन राय यादव	पशु सेवा (प्रा.स.)	9844026454
७	वृज मोहन कुमार यादव	रोजगार संयोजक	9808301688
८	रामनाथ साह	सहायक	9856052258
९	त्रिलोक यादव	लेखापाल	9817660234
१०	जिवछ यादव	खा.पा.स.टे.(सहायक पाचौं)	9844047552
११	सुनिल कुमार साह	सव. इन्जिनियर	9807832076
१२	सरोज कुमार झा	योजना शाखा	9804816368
१३	दिपक यादव	**MIS Operator**	9804862995
१४	श्याम सुन्दर साह	**Computer Operator**	9869048283
१५	सिमा सिंह	स.म.वि.नि.	9807881286
१६	विमल दत्त	स्टोर शाखा	9800840045
१७	रेनुका यादव	एम.आई.एस.फिल्ड सहायक	९८५४०७२०७३
१८	संजिव कुमार साह	कार्यालय सहयोगी	९८०७८५२५६६
१९	प्रमोद कुमार यादव	कार्यालय सहयोगी	९८१५३४११०७
२०	फेकु यादव	कार्यालय सहयोगी	९८०७८६६१४४

८.१.७ सोनमा गाउँपालिकाको वडा कार्यालयहरुमा कार्यरत रहेका सचिव कर्मचारीह्रु :

नाम	पद/वडा	सम्पर्क नं.
धनीपत यादव	वडा सचिव-१	9814805289
नागेन्द्र प्र. चौधरी	वडा सचिव-२	9854020210
विमलेश कुमार दत्त	वडा सचिव-३	9844028514, 9800840045
बद्री राय यादव	वडा सचिव-४	9815834611
रमेश कुमार यादव	वडा सचिव-५	9844597049
जय मोहन राय	वडा सचिव-६	9807649725
रामज्ञान राय	वडा सचिव-७	9844460882/ 98048075
सरोज कुमार झा	वडा सचिव-८	9804816368

८.१.८ नागरिक वडापत्र :

क्र.सं.	विवरण	सेवा प्राप्त गर्न लाग्ने		सेवा दिने शाखा	गुनासो सुन्ने अधिकारी
		समय	शुल्क		
१	नागरिकता प्रमाणपत्र सिफारिस	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२	नागरिकता प्रतिलिपि सिफारिस	१ दिन	गाउंसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३	नाम, थर संशोधन	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
४	विवाह प्रमाणित	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
५	बसोवास प्रमाणित	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
६	नाता प्रमाणित	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
७	नाता कायम सिफारिस	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
८	घरजग्गा नामसारी	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
९	मृत्यु प्रमाणित	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
१०	चारित्रिक सिफारिस र लालपुर्जामा फोटो टांस र संशोधन सिफारिस	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
११	पुर्व प्रा.वि. खोल्न स्वीकृतीको लागी तथा कक्षा अपग्रेड (निजी) सिफारिस निजी प्रा.वि., मा.वि.	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
१२	विविध सिफारिस	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
१३	जन्मदर्ता	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
१४	मृत्यु दर्ता	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
१५	विवाहदर्ता	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

१६	बसाई सराई दर्ता	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
१७	सम्बन्ध विछेद	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
१८	चारकिला प्रमाणित/ घरबाटो सिफारिस	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
१९	विद्युत जडान घरायसी	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२०	विद्युत जडान उद्योग	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२१	घरजग्गा मुल्यांकन रजिष्ट्रेशन	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२२	नक्सा पास	३ हप्ता	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	घरनक्सा पास शाखा	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२३	घर जग्गा र सम्पत्ति मुल्यांकन (वैदेशिक प्रायोजनको लागी)	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	योजना तथा शहरि विकास शाखा	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२४	रजिष्ट्रेशन पारितमा थैली अंक प्रमाणित गर्ने प्रायोजनका लागी हुने स्थलगत सिफारिस	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२५	काठको सिफारिस	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२६	सवारी दर्ता तथा नविकरण	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	राजश्व शाखा	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२७	उद्योग तथा व्यवसाय दर्ता पेट्रोलपम्प स्थापना सिफारिस अन्य घरेलु/साना उद्योग, व्यापार व्यवसाय दर्ता, नामसारी, घर, नक्सा, नामसारी	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	राजश्व शाखा	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२८	सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत वृद्ध, असहाय, विधवा र असक्त भत्ताका लागी परिचयपत्र बनाउन	चौमासिक	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
२९	संघ संस्था दर्ता सिफारिस	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	प्रशासन शाखा/सामाजिक विकास शाखा	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

३०	टोल विकास संस्था	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	प्रशासन शाखा/सामाजिक विकास शाखा	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३१	अंशवण्डाको सिफारिस	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३२	संस्था सुचिकृत	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	प्रशासन शाखा/सामाजिक विकास शाखा	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३३	योजना सम्झौता	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	योजना शाखा	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३४	योजनाको भुक्तानी रकम प्रक्रिया	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	योजना/प्राविधिक/लेखा शाखा	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३५	छात्रवृत्तिको सिफारिस	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
३६	दलित/जनजातिको सिफारिस	१ दिन	गाउँसभाको निर्णय अनुसार	सम्बन्धीत वडा अध्यक्ष/ वडा कार्यालय	अध्यक्ष/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत